

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University
ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2553)
ISSN 1686-5596

บรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

รองศาสตราจารย์ ชูรฉัตร บุญสนิท
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญยสฤกษ์ อเนกสุข
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกศกานดา จตุรงค์โชค
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุริยันต์ ปานเล่ห์
อาจารย์ ดร.ละเอียต ศิลาน้อย
อาจารย์ ดร.วรรณภา ชำนาญกิจ

บรรณาธิการ

อาจารย์ ดร.พิสิทธิ์ กอบบุญ

กองบรรณาธิการ

อาจารย์จ๊กเรศ อิจูรัตน์
อาจารย์ดวงดาว พันธน์กุล
อาจารย์นิโลบล นาคพลังกุล
อาจารย์ศุภฤกษ์ ชัยรัตน์

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นเวทีสำหรับนำเสนอผลงาน แลกเปลี่ยนความรู้โดยเครือข่ายวิชาการทั้งภายในและภายนอก กองบรรณาธิการยินดีรับพิจารณาบทความจากนักวิชาการทุกท่าน บทความทุกเรื่องจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ บทความที่ดีพิมพ์ในวารสารนี้เป็นความเห็นของผู้เขียน มิใช่ทัศนะของบรรณาธิการและคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

จัดพิมพ์โดย

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190
โทรสาร. 045-288870 โทรศัพท์. 045-353700 www.la.ubu.ac.th

ผู้จัดการวารสาร

นางสาวกชพรรณ บุญฉวย

แบบปก

นายฤทธิเดช วงษ์ปัญญา

พิมพ์ที่

แม็กซ์พรินต์ติ้ง (**MaxxPRINTING™**)

☎ 086 6547376, 053 221097 ✉ : info@maxx.me

สารบัญ

บทบรรณาธิการ

บทความ

“ทุนทางสังคม” (social capital) ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเป็น Entrepreneur และ Innovator ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว.....5
ปวีวรรณ สมนึก

จังหวัดอุบลราชธานีกับการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้ กรอบวงกลมเศรษฐกิจกลุ่มน้ำโขงตอนล่าง.....37
ศุภชัย วรรณเลิศสกุล

สรรพลีหวน: การศึกษาในแง่สังคมวิทยาวรรณคดี.....67
วีรวัฒน์ อินทรพร

จาก คำพิพากษา ถึง ไข่ฝัก การเล่าเรื่องต่างสื่อและจุดมุ่งหมาย ที่แปรเปลี่ยน.....111
ทำนอง วงศ์พุทธ

An Analysis of Moral Values in The Adventures of Tintin.....137
Prissana Theingkrathok

Preeyapaun Charoenbudh

Saowadee Kongpetch

Kunya Wattanagun

Underlying Gender Bias and Conservative Views of Gender in Hillary Clinton and Sarah Palin Cartoons..... 157

Samaporn Nontpala

Supath Kookiattikoon

บทบรรณาธิการ

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2553) นำเสนอบทความวิชาการทั้งบทความในด้านการท่องเที่ยว วรรณกรรม ภาษาและวรรณกรรมต่างประเทศ ซึ่งเป็นบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทความทั้งหมดนี้น่าสนใจและมีคุณค่าอย่างยิ่งทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วารสารศิลปศาสตร์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการและผู้สนใจทั่วไปในการติดตามวารสารซึ่งได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและวารสารยินดีอย่างยิ่งที่จะรับพิจารณาบทความวิชาการ บทความวิจารณ์หรือผลงานอื่นๆ จากนักวิชาการทั่วประเทศ เพื่อตีพิมพ์ในวารสาร หวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านจะได้รับความรู้และสารประโยชน์จากวารสารศิลปศาสตร์เล่มนี้

บรรณาธิการ

"ทุนทางสังคม" (social capital)
ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเป็น
Entrepreneur และ Innovator
ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว¹
“Social Capital” Important Factor
for Supporting the Innovators and
Entrepreneurs in Tourism Industry¹

อาจารย์ ดร.ปวีรรัต สมนึก¹

---

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง "ทุนทางสังคม" ปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมให้เกิด Entrepreneurs และ Innovators ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ประเด็นทุนทางสังคม ที่มีผลต่อการสนับสนุนการเป็น Entrepreneur และ Innovator ในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านทุนทางสังคม (Social capital variables) ซึ่งประกอบด้วย ตัวแปรด้านเครือข่ายความร่วมมือภายใน (co-operation network (inside)) ตัวแปรด้านเครือข่ายการวิจัย/ความรู้ (researcher network/knowledge network) ตัวแปรด้านเครือข่าย ทางข้อมูล (information network) และตัวแปรด้านเครือข่ายทางธุรกิจ (business network) ทั้ง 4 ประเภทนี้ ต่างมีผลต่อการเพิ่มพูนขีดความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Innovator) และการเป็น Entrepreneur ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งจะส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคใหม่ ที่ต้องการทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และส่งผลให้ประเทศไทยยกระดับความสามารถการแข่งขันของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวประเทศไทยสู่ระดับสากลได้ในที่สุด

Key words : Innovator, Entrepreneur and Social capital

Abstract

This study of social capital affected the important factor for supporting the innovators and entrepreneurs in tourism industry had the objectives to study the environmental factor focused on the social capital that analyzed from the related concepts and theories revealed that the social capital variables consisted of the inside co-operation network, the researcher or the knowledge network, the information network and the business network had the both direct and indirect influences to encourage the capability of the innovators and entrepreneurs that affected to the development of new era economic demanding the qualified human resources to create the innovations for responding the need of the tourist and encouraged the capability of the country to compete with the international country.

Keywords : Innovator, Entrepreneur and Social capital

บทนำ

การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยเป็นไปอย่างรวดเร็วในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา ในขณะที่เดียวกันก็มีการถดถอยอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน เช่น การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาหรือโควิด และการขายสินค้าและบริการในราคาต่ำทำให้เกิดภาพลักษณ์ว่า ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวราคาถูก และตกอยู่ในวงจรหรือกับดักของราคาที่ตกต่ำอย่างต่อเนื่อง เพราะราคาขายที่ต่ำเกินไป ทำให้ไม่มีการฟื้นฟูสภาพสินค้าและบริการ ซึ่งก็หมายความว่า จะทำให้ราคาต่ำไปอีกเรื่อยๆ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้ทำการศึกษาความได้เปรียบในตลาดท่องเที่ยวพบว่า ความได้เปรียบของไทยซึ่งเคยมีอยู่ใน 28 ตลาดนานาชาติ ในปี พ.ศ. 2537 ได้ถดถอยลงถึง 18 ตลาด สาเหตุของความถดถอยลงนี้ อาจเกิดจากการแข่งขันด้านการตลาดที่รุนแรงขึ้น และเกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งดึงดูดใจในประเทศไทย ซึ่งถือว่ากำลังเข้าสู่วังวนแห่งวิกฤติ ดังนั้น นโยบายของภาครัฐจึงได้กำหนดภาคการท่องเที่ยวให้เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชาติระยะยาว ในการพัฒนาเอกลักษณ์ไทยในมาตรฐานสากล ในพุทธศักราช 2555 เป้าหมายนี้มีใช้แค่การรักษาสมดุลการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน แต่ยังคงเป็นความยั่งยืนที่ระดับคุณภาพการท่องเที่ยวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประเทศไทยเป็น World Class Destination นโยบายหนึ่งที่สำคัญคือ การนำนวัตกรรมที่ทันสมัยมาใช้ในการรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ ยกกระดับมาตรฐานคุณภาพและการจัดการการบริการในภาครัฐและภาคเอกชน โดยเฉพาะผู้ประกอบการ SMEs ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งมีผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการแข่งขันในระดับสูง การลดต้นทุนจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญของบริษัทและเป็นผลกระทบทางลบต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวให้ยั่งยืนในระยะยาว รวมทั้ง ต่างคนต่างทำ ไม่มีการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม หรือทุนทางสังคม ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาในกลุ่มธุรกิจ (cluster) ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อสร้างความพร้อมของกลุ่มธุรกิจเดียวกันและกลุ่มธุรกิจที่เชื่อมโยงกัน สร้างความสามารถในการแข่งขัน

ร่วมกัน สนับสนุนด้านวิชาการและข้อมูลให้แก่ผู้ประกอบการ ร่วมกันพัฒนาฝีมือแรงงานจัดอบรมการให้บริการ ร่วมกันจัดการการท่องเที่ยวต่างๆ และส่งเสริมการสร้างผู้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ (Innovator) ทางการท่องเที่ยวหรือการพัฒนาการเป็น Entrepreneur ที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยกว่าการลงทุนในการพัฒนาทางด้านวัตถุและเทคโนโลยี ดังนั้น การส่งเสริมให้เกิดทุนทางสังคมยิ่งยวดจะช่วยส่งเสริมให้ทรัพยากรมนุษย์มีคุณภาพ มีโอกาสที่ได้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้น การศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีทุนทางสังคม จึงเป็นส่วนที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้าใจและช่วยทำให้เกิดความชัดเจนว่าทุนทางสังคมมีผลต่อการเพิ่มพูนขีดความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Innovator) และ Entrepreneur อันจะส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจยุคใหม่ ที่ต้องการทรัพยากรมนุษย์มีคุณภาพ ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ทางท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และส่งผลให้ประเทศสามารถยกระดับความสามารถการแข่งขันของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประเทศไทย สู่ระดับโลกได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมในประเด็นทุนทางสังคม ที่มีผลต่อการสนับสนุนการเป็น Entrepreneur และ Innovator ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

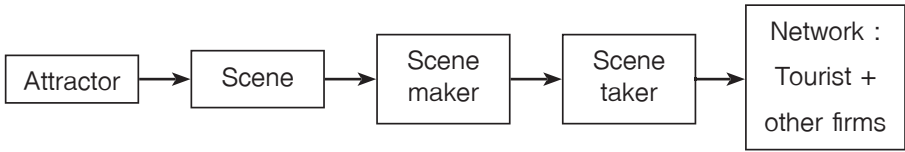
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

World Tourism Organization (1998) กล่าวว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หมายถึง การจัดกิจกรรมต่างๆ ในสังคมที่ให้ผลผลิตและการบริการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทั้งด้านจิตใจและร่างกาย และตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว หรือเป็นอุตสาหกรรมใดๆ ที่จัดให้มีหรือให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในและภายนอกราชอาณาจักรไทย

(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2549) ประกอบด้วย 7 ธุรกิจหลัก ได้แก่

- 1) ธุรกิจที่พัก (Accommodation) คือ ธุรกิจที่บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น โรงแรม เกสต์เฮาส์
- 2) ธุรกิจร้านอาหาร (Restaurant) คือ ธุรกิจที่บริการอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว
- 3) ธุรกิจการคมนาคมขนส่ง (Transportation) คือ ธุรกิจที่บริการรับส่งนักท่องเที่ยวจากจุดเริ่มต้นไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ หรือ จากแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่ง
- 4) ธุรกิจการจัดนำเที่ยว (Travel Agent) คือ ธุรกิจที่บริการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวต่างๆ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการความสะดวกสบาย ได้แก่ บริษัททัวร์ต่างๆ
- 5) ธุรกิจการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก (Souvenirs Shop) คือ ธุรกิจที่บริการสินค้าที่ระลึกของสถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการของฝากหรือสิ่งของที่ช่วยเป็นของขวัญเตือนความทรงจำ
- 6) ธุรกิจสวนสนุก (Amusement Park) คือ ธุรกิจที่บริการกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ สำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ดรีมเวิลด์
- 7) ธุรกิจอุทยานความคิด (Theme Park) คือ ธุรกิจที่บริการกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นแนวคิด (concept) ต่างๆ กัน เช่น ภูเก็ตแฟนตาซี จะเห็นว่า ธุรกิจหลักทั้ง 7 ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบเป็นกระบวนการ รวมทั้งเป็นธุรกิจบริการที่ต้องอาศัยกลยุทธ์ที่หลากหลายเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ดังนั้น การเป็น Entrepreneur และ Innovator ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะคิดสร้างสรรค์สินค้าบริการสนองความต้องการของตลาดผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการที่หลากหลาย รวมทั้ง Entrepreneur และ Innovator ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั้น ต่างถือว่ามีความสัมพันธ์กันดังที่ การเป็นผู้คิดค้นนวัตกรรม (innovation) ผู้ประกอบการ (entrepreneur) ต่างมีความสัมพันธ์กัน และต่างมีความสำคัญกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ Jan Mattsson, Jon Sundbo and Christjan Fussing Jensen (2005) ได้ศึกษาเกี่ยวกับระบบนวัตกรรมในการท่องเที่ยว (Innovation System in Tourism: The Roles of Attractors and Scene Takers) โดยมีกล่าวถึง Scene maker ซึ่งเป็นเสมือน ผู้สร้างหรือผู้คิดค้นนวัตกรรม (innovation) ทางการท่องเที่ยว

และ Scene taker ซึ่งเป็นเสมือนผู้ประกอบการ (entrepreneur) โดยมี การอธิบายถึง A Model of Tourism Innovation System ดังนี้

ระบบนวัตกรรมทางการท่องเที่ยว เป็นระบบที่อาศัยความเชื่อมโยงระหว่าง ส่วนประกอบหรือปัจจัยต่างๆ ตั้งแต่ Attractor สิ่งดึงดูดใจ ความน่าสนใจ และ Scene บรรยากาศสถานที่ แล้วมีผู้ที่คิดค้นนวัตกรรม (innovation) ในการสร้าง เช่น สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ แหล่งท่องเที่ยวใหม่ จากนั้น Scene taker ผู้ที่นำไปใช้ (entrepreneur) ซึ่งถือว่าเป็นส่วนประกอบ สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างนักท่องเที่ยวกับบริษัทท่องเที่ยว อื่นๆ ให้เกิดประโยชน์ทางการค้า หรือการท่องเที่ยวต่อไป องค์กรท่องเที่ยว ที่ยังหัวโบราณ หรือยังมีแนวคิดเดิมในการไม่มีการพัฒนา หรือไม่คิดที่จะ สร้างสิ่งดึงดูดใจ หรือนวัตกรรมใหม่ทางการท่องเที่ยวก็จะทำให้เกิดปัญหา ได้ นอกจากนี้ในการที่จะส่งเสริมให้เกิด Entrepreneur และ Innovator ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้นั้น มีปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ การ มีทุนทางสังคม (social capital) ที่ดี ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

“ทุนทางสังคม” (social capital) ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเป็น Entrepreneur และ Innovator ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

แนวคิดเดิมในอดีตจนถึงปัจจุบัน ในสาขาวิชาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวงการ การบริหารจัดการ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จำเป็นต้อง ปรับขบวนการคิดเสียใหม่ เพื่อให้ครอบคลุมบริบทสังคม เพื่อที่จะใช้อธิบาย พฤติกรรมทางสังคมและโครงสร้างของสังคมมนุษย์ได้สมบูรณ์ขึ้นกว่าเดิม โดย

พื้นฐานที่สำคัญที่ว่ามนุษย์ คือสัตว์สังคม (Social animal) ทฤษฎีที่ใช้อธิบายพฤติกรรมมนุษย์จำเป็นต้องมีมิติทางสังคมของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Lengrand and Chatrie, 1999) และจากการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ Entrepreneur และ Innovator ในอดีตถึงปัจจุบันนั้นก็พบว่ามีการพัฒนาการของแนวคิดซึ่งจะพบว่าแนวโน้มในปัจจุบันทั้ง 2 แนวคิดนี้ต่างมีการให้ความสำคัญถึงเครือข่ายทางสังคมหรือทุนทางสังคมเพิ่มมากขึ้น โดยสรุปจากการศึกษาความเป็นมาของแนวคิดทฤษฎี คือ

คำว่า “Entrepreneur” เดิมมาจากภาษาฝรั่งเศสว่า Entreprende ซึ่งใช้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 หมายความว่า “Do Something without Any Economic Connotation” และในอังกฤษในช่วงศตวรรษที่ 14 คำว่า “Entrepreneur” ใช้คำว่า “Adventurer and Undertaker” การรับทำ รับผิดชอบในการดำเนินการ คือ ตัวขับเคลื่อนอย่างแรกที่จะทำให้เกิดการพัฒนาศรษฐกิจโดยมีนวัตกรรมใหม่ๆ เกิดขึ้น (Joseph Schumpeter, 1934) และต่อมาใช้คำว่า Projector และ Contractor ซึ่งหมายถึง คนที่มีหน้าที่และคุณลักษณะที่มีประสบการณ์ที่ท้าทาย เสี่ยงในการทำงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การศึกษาเรื่อง Entrepreneurship นั้น เริ่มได้รับความสนใจตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 ในช่วงการพัฒนาอุตสาหกรรมหรือ การเปลี่ยนแปลงปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษ และในช่วงต้นทศวรรษ ที่ 19 Joseph Schumpeter (1976) กล่าวว่า Entrepreneurs นั้นอยู่ที่นวัตกรรม (Innovation) ผู้ประกอบการ (Entrepreneurs) จะนำทรัพยากรมาใช้อย่างมีการสร้างสรรค์เพื่อสร้างสิ่งใหม่ การตัดสินใจของ Entrepreneurs เกิดขึ้นจากสัญชาตญาณ ไม่ใช่เกิดขึ้นจากประสบการณ์เดิม และผู้ประกอบการเป็นผู้ที่จะแสวงหาอาณาจักรใหม่ แล้วช่วง ค.ศ. 1980 -1990 นักวิชาการได้หันมาสนใจเรื่อง Entrepreneurship ในแง่มุมมองของการเป็นกลุ่มบุคคลขนาดเล็กที่มีจำนวนมาก ที่มีวิถีการทำงานที่อิสระก่อให้เกิดการสร้างสรรค้ในการดำเนินงานประสานกับการวางแผนจากส่วนบน ดังนั้น ความคิดเกี่ยวกับเรื่อง Entrepreneurship จึงมีทั้งลักษณะพฤติกรรมที่เป็นกลุ่ม (Collective Behaviour) และพฤติกรรมเดี่ยว (Individual Behaviour) (Gifford Pinchot , 1985) ดังนั้น เห็นได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับ

ผู้ประกอบการเริ่มต้นจากการหมายถึงบุคคลและธุรกิจต่อมาพัฒนาเป็นพฤติกรรมกลุ่มในองค์กร ในลักษณะของความเป็นผู้ประกอบการในองค์กร (Intrapreneurship) หรือการเป็นผู้คิดค้นสิ่งใหม่ นวัตกรรมใหม่ให้เกิดขึ้นในองค์กรหรือสามารถขยายสู่ภายนอกในด้านการค้า/ธุรกิจนั่นเอง สำหรับปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับ Entrepreneur มีผู้ศึกษาจำนวนมากและพยายามค้นหาคุณลักษณะของผู้ประกอบการ (Entrepreneur) ที่ดี ซึ่งมีงานศึกษาในด้านนี้จำนวนมาก หมายในงานที่น่าสนใจที่ได้กล่าวเกี่ยวกับ คุณลักษณะและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ

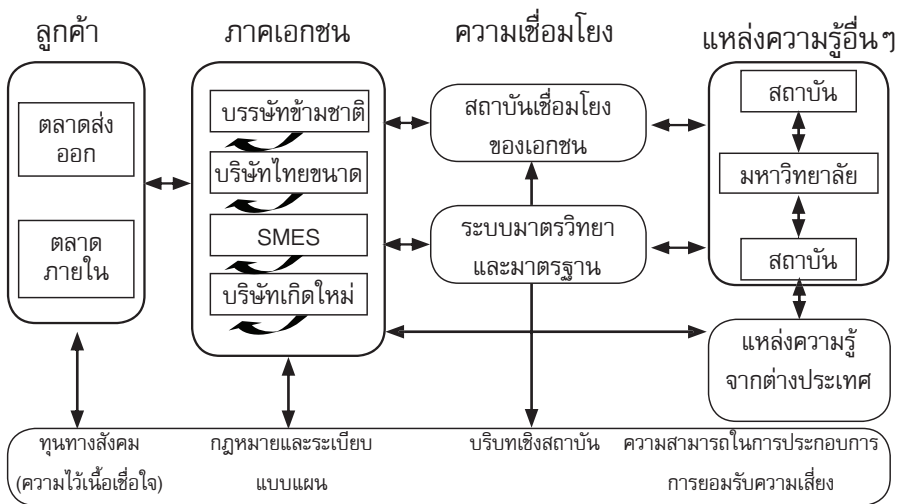
สำหรับแนวคิดทฤษฎีนวัตกรรม (Innovation) เป็นเรื่องที่ได้รับการสนใจมานาน มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของมนุษย์จนแยกกันไม่ออก ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับว่า นวัตกรรมมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน นวัตกรรมมีรากศัพท์มาจากคำว่า innovate ในภาษาลาติน แปลว่า ทำสิ่งใหม่ขึ้นมา (Joseph Schumpeter, 1934) ก่อนปี 1960 *ทฤษฎีนวัตกรรมเป็นแบบแนววิศวกรรม (the engineering theory of innovation)* ทฤษฎีนี้เห็นว่าการสร้างสรรค์นวัตกรรม ขึ้นอยู่กับความสามารถในทางวิศวกรรมของนักวิจัย, วิศวกร, นักวิทยาศาสตร์ ตัวแปรที่มีผลต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรม ล้วนแล้วเป็นสิ่งที่จับต้องได้ ต่อมา ปี 1960 – 1970 ทฤษฎีนวัตกรรมในแนวการตลาด (*the market theory of innovation*) ริเริ่มในปี 1960 เป็นต้นมา ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความสำเร็จของการสร้างสรรค์นวัตกรรมเกิดจาก ข้อมูลการตลาด มากกว่า การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ โดยใช้เทคนิคทางวิศวกรรม การตลาดทำหน้าที่กำหนดทิศทาง (market pull) ในการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Schmookler 1966, Myers and Marquis 1969) ความสำเร็จทางวิศวกรรม จะไม่มีค่าในทางการค้าเลย ถ้าตลาดไม่ยอมรับ ปี 1970 – 1980 ทฤษฎีนวัตกรรมห่วงโซ่ความสัมพันธ์ (*the chain link theories of innovation*) เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของตลาด และความรู้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมไม่ได้มีลักษณะตรงไปตรงมา มีกลไกสลับซับซ้อน (Mowery, D.C. and Rosenberg N.1978) ปลายทศวรรษ 1980 – 1990 *ทฤษฎีนวัตกรรม*

ในแนวเครือข่ายเทคโนโลยี (the technology network theory of innovation) ถูกพัฒนาภายใต้ชื่อ “ระบบนวัตกรรม” (Lundvall 1988, 1992, 1995) ทฤษฎีนี้ อธิบายว่า นวัตกรรมเกิดจากการผสมผสานระหว่างทุนที่จับต้องกับทุนที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งช่วยให้องค์กรมีขีดความสามารถในการดูดซับข้อมูลทางนวัตกรรมเพิ่มสูงขึ้น แนวคิดทฤษฎีนวัตกรรม ในช่วงปี 1990 – ปัจจุบัน จะพบว่าได้เกิดแนวคิด **ทฤษฎีนวัตกรรมในแนวเครือข่ายทางสังคม (the social network theory of innovation)** โดยมีการเสนอแนวทางในการส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวของเทคโนโลยีในด้านต่างๆ ไปสู่ สังคมนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัย โดยการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร ทำให้เกิดการแพร่กระจายความรู้ในหลากหลายสาขาอย่างรวดเร็ว ส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค่นวัตกรรม (Arundel et al 1998, Cowan and Foray 1998) ทฤษฎีนี้ เชื่อว่า การสร้างนวัตกรรม การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในยุคนี้ มุ่งองค์ความรู้เป็นฐานสำคัญ และต้องการ ความสามารถในการนำเทคโนโลยีที่มีอยู่หลากหลายไปใช้ประโยชน์ การคิดค้นนวัตกรรมไม่เพียงแต่ต้องมีความรู้ในด้านเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังต้องมีความรู้ความสามารถในการสร้างความรู้ใหม่ โดยอาศัยเครือข่ายสังคมนวัตกรรม และการเรียนรู้ (Lengrand and Chatie, 1999) จึงถือเป็นยุคการสร้างสรรค่นวัตกรรมบนฐานความรู้ ต้องการความรู้ที่หลากหลาย, การสร้างเครือข่ายความรู้ จึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของทฤษฎีนี้ ซึ่ง Langrand and Chatie (1999) ได้กล่าวว่า การเพิ่มผลผลิต ไม่ใช่เป็นการเพิ่มผลผลิตจากการปฏิบัติการที่ละเล็กที่ละน้อย แต่น่าจะเป็นการเพิ่มผลผลิตในการสร้างความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบมากกว่า เพราะความสามารถในการแข่งขันขององค์กร ขึ้นอยู่กับการเพิ่มผลผลิตที่ “จุดเชื่อมต่อ” หรือ “การมีปฏิสัมพันธ์” กันมากกว่า แนวคิดใหม่นี้ ทำให้องค์กรต้องปรับเปลี่ยนขบวนการทำงานเสียใหม่ โดยการวัดความสามารถขององค์กรจากปริมาณความหนาแน่นของความสัมพันธ์ และความร่วมมือของบุคลากรในระบบการผลิต

Lundvall et. Al (1988) และ Arnold, 2002 ต่างเห็นพ้องกันว่า ตัวแบบการสร้างสรรค่นวัตกรรมมีรูปแบบที่สลับซับซ้อนจึงได้เสนอ “ระบบ

นวัตกรรมแห่งชาติ” หรือ แบบนวัตกรรมแห่งชาติ (national innovation system model) เพื่อใช้วิเคราะห์ตัวแบบการสร้างสรรค์นวัตกรรม โดยพิจารณาจาก วิวัฒนาการ บทบาทของผู้ที่มีบทบาทสำคัญ และสถาบันต่างๆ ในระบบนวัตกรรมแห่งชาติ เช่น รัฐบาล บริษัทเอกชน มหาวิทยาลัย และสถาบันวิจัย สถาบันเชื่อมโยงของภาคเอกชน สถาบันการเงินและตลาดการเงิน บริษัทเชิงสถาบัน ดังภาพ

ภาพแสดงกรอบในการศึกษาระบบนวัตกรรมแห่งชาติ ดัดแปลงจาก แนวความคิดของ อาร์โนลด์ และคณะ

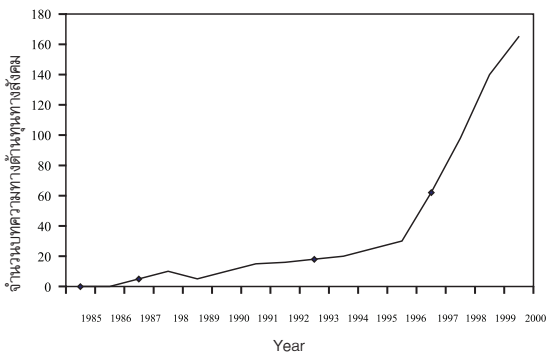

ที่มา : ปรับปรุงจากอาร์โนลด์และคณะ (Arnold et al. (2000))

จากรูป จะเห็นความเชื่อมโยงที่สลับซับซ้อนระหว่าง รัฐบาล เอกชน มหาวิทยาลัย และสถาบันวิจัย สถาบันการเงินและตลาดการเงิน และ องค์กรต่างๆ ซึ่ง Michael E. Porter (1990) เรียกว่า คลัสเตอร์ (Cluster) การพัฒนาคลัสเตอร์ที่สมบูรณ์จะช่วยให้ประเทศสามารถยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันได้ โดยการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา Entrepreneur และ Innovator ด้วยการกระตุ้นให้เกิด คลัสเตอร์ที่เข้มแข็ง เกิดการเชื่อมโยงในทุกระดับทั้งภายในและภายนอก, ทั้งระดับประเทศและระดับนานาชาติ

รูปแบบการเชื่อมโยงนี้สามารถอธิบายได้โดยบริบททางด้านสังคมศาสตร์ที่เรียกรวมๆ ว่า **“ทุนทางสังคม” (social capital)** ที่เป็นทุนนามธรรมจับต้องไม่ได้ (intangible asset) แนวคิดในเรื่องทุนทางสังคมไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องที่ใช้อธิบายในบริบทของชุมชน (community level) โดยมีจุดเริ่มมานานกว่า 80 ปีแล้ว ในราวปี ค.ศ. 1920 Lyda J. Harrifan – 1916) อ้างถึงใน Michael E. Porter (1990) กล่าวถึง ความสำคัญของแนวคิดทุนทางสังคม ไว้ว่า **“บุคคลใดก็ตามเมื่อมีสังคมกับเพื่อนบ้าน ก็จะเกิดการสะสมทุนทางสังคม ทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นจะช่วยตอบสนองความต้องการทางสังคมของบุคคลเหล่านั้นได้ โดยการเพิ่มศักยภาพของบุคคลในการปรับปรุงคุณภาพในการดำเนินชีวิตของตนเอง และสังคมโดยรวม”** หลังจากนั้น แนวคิดทุนทางสังคมได้เลือนหายไปหลายศตวรรษ จนกระทั่งในราวปี ค.ศ. 1980 จึงเริ่มมีการศึกษาถึงทุนทางสังคมเช่นในกลุ่มนักสังคมวิทยาก็พยายามพัฒนาและประยุกต์ใช้ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (social network theory) ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม

ภาพการพัฒนาการแนวคิดทุนทางสังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ที่มา : Halpern (2001)

แนวคิดทุนทางสังคม เพิ่งได้รับความนิยมอย่างจริงจังเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ สาเหตุที่แนวคิดทุนทางสังคมไม่ได้รับความนิยมมากนักในอดีตอาจเป็นเพราะเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (intangible) อธิบายไม่ได้ชัดเจน และมีความหมายกว้าง

ปัจจุบันทฤษฎีทุนทางสังคมมีการพัฒนาวิจัยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับดังภาพ ทำให้แนวทางในการวัดทุนทางสังคม เป็นที่ยอมรับมากขึ้น ทุนทางสังคม” (Social Capital) เป็นเรื่องที่ได้รับอิทธิพลจากวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีความหมายค่อนข้างหลากหลาย แล้วแต่วัตถุประสงค์ สภาพโครงสร้าง เศรษฐกิจ สังคมรวมทั้งวัฒนธรรม ของสังคมนั้นๆ ซึ่งมีผู้รู้ได้ให้คำนิยามที่หลากหลาย ดังนี้

ทุนทางสังคม (social capital) เป็นความเชื่อมโยง, บรรทัดฐาน, ความสัมพันธ์คุณค่า และการปฏิบัติต่อกันอย่างไม่เป็นทางการ ที่มีส่วนช่วยทำให้งานทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพของสังคมเกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม” Stephen, et. al. (2002) ส่วน Grootaert and Van Bastelaert (2002) กล่าวถึงทุนสังคมว่า หมายถึง สถาบัน, ความสัมพันธ์, ทักษะ และคุณค่า ที่มีบทบาทควบคุมการปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนที่อยู่ในสังคมหนึ่งๆ และส่งผลกระทบต่อพัฒนาระบบ เศรษฐกิจ และสังคมของสังคมนั้นๆ สำหรับ World Bank (2002) ให้คำจำกัดความของทุนทางสังคมว่าหมายถึง สถาบัน, ความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานที่กำหนดการปฏิสัมพันธ์ของสังคมทั่วไปด้านคุณภาพ และปริมาณ ดังที่ อมรา พงศาพิชญ์ (2547) ได้ให้ความหมายของคำว่า ทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบันและ/หรือองค์กร ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่มและรูปเครือข่าย รวมทั้งค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และประชาสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (2548) กำหนดให้ “ทุนทางสังคม” หมายถึง ผลรวมของสิ่งดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมทั้งในสิ่งที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอดรวมถึงการรวมตัวของคนที่มีความรู้เพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมบนพื้นฐานของความไว้วางใจ สายใยแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม

จะเห็นได้ว่า เครือข่ายทางสังคมหรือทุนทางสังคม หรือคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และแหล่งข้อมูลที่ส่งผ่านความสัมพันธ์

เครือข่ายทางสังคมหมายถึง ชุดของความเกี่ยวพัน (Knit) และผูกพัน (Ties) ระหว่างกันของบุคคล ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็น ครอบครั้ว เพื่อน และคนรู้จักกัน การเกี่ยวพันระหว่างกันของคนในสังคม บุคคลที่มีคนรู้จักมากหรือมีความสัมพันธ์กับคนจำนวนมากแสดงว่าบุคคลนั้นมีเครือข่ายของความเกี่ยวพันมาก (Density knit) ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่รู้จักกับคนอื่นๆ น้อย แสดงว่าบุคคลนั้นมีเครือข่ายของความเกี่ยวพันน้อย (Loosely knit) ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นบางครั้งคนที่มีความสัมพันธ์มากอาจมีความผูกพันกับเพื่อน ๆ อย่างผิวเผิน (Weak ties) แต่บางคนอาจจะมีเพื่อนน้อยแต่มีความผูกพันกับเพื่อนอย่างมั่นคง (Strong ties) ก็เป็นไปได้ การกระทำระหว่างกันทางสังคม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สังคมเกิดการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีทั้งด้านบวกและด้านลบ หากการกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้เกิดผลเสียต่อสังคมองค์ประกอบของสังคมส่วนอื่นๆ ก็จะต้องได้รับผลกระทบอย่างเป็นลูกโซ่ และหากการกระทำระหว่างกันทางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบในระดับรุนแรง ความไม่มั่นคงและความไม่มีเสถียรภาพของสังคมก็เกิดขึ้นตามมา

Grootaert and Van Bastelaert (2002) ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีทางสังคม โดยแบ่งแยกตามระดับ และลักษณะโครงสร้างของทฤษฎีทางสังคมไว้คือ 1) ทฤษฎีทางสังคมในระดับจุลภาค หมายถึง ความสัมพันธ์, ความเชื่อมโยงในระดับท้องถิ่น จนไปถึงระดับสมาคม และสถาบัน 2) ทฤษฎีทางสังคมในระดับมหภาค หมายถึง ความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงในระดับสังคมขนาดใหญ่ในระดับที่มีการรวมตัวกันของชุมชนท้องถิ่นเข้าด้วยกัน มีลักษณะเป็นภาค, เขต, ภูมิภาค, ประเทศ ไปจนถึงระดับนานาชาติ นอกจากนี้ทฤษฎีทางสังคมยังมีระดับตั้งแต่ การรับรู้ได้ไปจนถึงสามารถกำหนดโครงสร้างได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ Michael Woolcock และ Deepa Narayan (1999) ได้ให้ทัศนะของทฤษฎีทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการเป็น Entrepreneur ที่มีความชัดเจนขึ้นโดยกล่าวว่า ทฤษฎีทางสังคมมีลักษณะเป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามปัจจัยต่างเหล่านี้ และ/หรือ ปัจจัยอื่นๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อทฤษฎีทางสังคมได้ ทั้งในระยะสั้นหรือระยะดังนี้

แนวคิดทุนทางสังคม	ตัวแสดงที่สำคัญ	แนวนโยบายที่ใช้ปฏิบัติ
แนวคิดทุนทางสังคมในทัศนคติความเชื่อมโยงภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม	กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่ม “คนกลาง”	ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจโดยการกำหนดบทบาทและขอบเขตทางสังคมของกลุ่มต่างๆ ในการจัดสรรทรัพยากร
แนวคิดทุนทางสังคมในทัศนคติความเชื่อมโยงภายในกลุ่ม และความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐและเอกชน	พลเมือง, ชุมชน, สังคม รัฐบาลภาครัฐ และ เอกชน	ให้ความสำคัญในการส่งเสริมพลเมือง, ชุมชน, สังคม ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเมืองร่วมกับภาครัฐและภาคเอกชน

ที่มา : Michael Woolcock and Deepa Narayan (1999)

Robert E.B. (1991) ให้ความสำคัญว่าธุรกิจเทคโนโลยีขั้นสูง (high technology) ผู้ประกอบการไม่สามารถจะประสบความสำเร็จได้แต่เพียงผู้เดียว ส่วนมากมักจะเกิดจากความร่วมมือ (co - founders) อย่างจริงจัง และทุ่มเทของกลุ่มผู้ก่อตั้ง Chiesa และ Piccaluga, 1999) ค้นพบในลักษณะเดียวกันว่าบริษัทที่เกิดขึ้นใหม่ (spinout companies) กว่า 90% เกิดจากความร่วมมือกัน (Joint - effort) ในหลายระดับ อาทิเช่น ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และเอกชน Peter Maskell (2001) เชื่อว่า การลงทุน และส่งเสริมทุนทางสังคม มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการลงทุนในปัจจุบันอื่นๆ การลงทุนในทุนทางสังคมตามที่เขานิยามขึ้น มีลักษณะเหมือนกับการลงทุนในทางการเงินหรือทุนมนุษย์ ผู้คนเข้าร่วมในสโมสรผู้ประกอบการวิชาชีพเมื่อเขาอายุยังน้อย และเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เมื่ออายุมากขึ้น เหมือนกับที่เขาทำกับเงินออม และผู้คน

ลงทุนมากขึ้นในทุนทางสังคมด้วย ซึ่งมีความน่าจะเป็นมากขึ้นที่เขาจะอาศัยในที่เดิม ยิ่งเขาลงทุนในทุนทางสังคมมากขึ้นด้วย เขาก็ยิ่งยินดีที่จะเอาประโยชน์จากมันมากขึ้น เมื่อไม่มีอะไรในนั้นสำหรับเขาแล้ว เขาก็จะละเลยต่อเพื่อนบ้าน (ฉวีวรรณ สายบัว, 2546)

Peter Maskell (2001) ยังกล่าวถึง การจัดการ การพัฒนาผู้คิดค้นนวัตกรรม Innovator และ Entrepreneur ที่ดีควรพิจารณามิติทางด้านทุนทางสังคม เป็นองค์ประกอบร่วมที่สำคัญด้วย บ่อยครั้งที่พบว่า การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม และ Entrepreneur มักมีข้อจำกัดจากความร่วมมือร่วมใจในแทบทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประชาชน, ชุมชน, สถาบัน, องค์กร ตลอดจนสังคมโดยรวมที่ไม่เข้าใจบทบาท และหน้าที่ในการสร้างทุนทางสังคมที่แข็งแกร่ง ซึ่งมีผลต่อผู้คิดค้นนวัตกรรม Innovator และ Entrepreneur อันถือเป็นแกนนำที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทางอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวในลักษณะที่ผู้คิดค้นนวัตกรรมจะทำหน้าที่สำคัญในการผลิต (generate) นวัตกรรม ในขณะที่ผู้ประกอบการ (entrepreneur) ทำหน้าที่นำนวัตกรรม และ เทคโนโลยีไปใช้ (utilize) เพื่อประโยชน์ทางด้านธุรกิจการค้า ทำให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่เศรษฐกิจที่เรียกว่า เศรษฐกิจที่มีความรู้เป็นฐาน (knowledge based economy) ซึ่งกำลังดำเนินอยู่ ในปัจจุบัน และอนาคต โดยมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นแกนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ, สังคม, วัฒนธรรม และการเมือง Frederick Williams and David V. Gibson (1990) เสนอว่าเทคโนโลยีส่วนบุคคลที่สร้างสรรค์ขึ้นมา สามารถพัฒนาไปสู่เทคโนโลยีที่มีวัตถุประสงค์ (objective technology) ได้โดยการส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารและการพัฒนานวัตกรรมไปสู่การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี จะช่วยให้การพัฒนานวัตกรรมให้ไปสู่ขั้นตอนการนำนวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ในทางธุรกิจ บ่อยครั้งที่พบว่าผู้คิดค้นเทคโนโลยีหรือนักคิดค้นนวัตกรรมเอง ไม่ทราบว่าจะผลงานนวัตกรรมของตนเองมีคุณค่า และส่งผลต่อความก้าวหน้าทั้งในด้านเทคโนโลยี สามารถสร้างผลผลิตในทางเศรษฐกิจได้สูงหรือส่งผลดีแก่อุตสาหกรรมในวงกว้างอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยผู้ประกอบการ (entrepreneur) โดยการสร้างทุน

ทางสังคมในรูปแบบสายสัมพันธ์ทางธุรกิจหรือเครือข่ายทางธุรกิจจะส่งเสริมให้ขอบวงการนวัตกรรมไปสู่ขอบวงการทางธุรกิจการค้า (commercialization) ได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ขอบวงการสร้างสรรค์นวัตกรรมเปลี่ยนจากรูปแบบที่เป็นเทคโนโลยีส่วนบุคคลไปสู่การประยุกต์ใช้ในลักษณะของเทคโนโลยีที่มีวัตถุประสงค์ สามารถให้เกิดผลในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมต่อไปได้จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้คิดค้นนวัตกรรม Innovator และ Entrepreneur สามารถสรุปเป็นประพจน์ Proposition ได้ดังนี้

Proposition 1 : ลักษณะความสัมพันธ์ของการเป็น ผู้คิดค้นนวัตกรรม Innovator และ Entrepreneur แบ่งได้ 3 ส่วนได้แก่
(1) การผู้คิดค้นนวัตกรรม Innovator (2) Entrepreneur
(3) การเป็นทั้งผู้คิดค้นนวัตกรรม Innovator และ Entrepreneur

เครือข่ายความร่วมมือภายใน (co-operation network (inside))

Robert E. B. (1991) พบว่า ธุรกิจที่ใช้สินวัตกรรมใหม่เกิดขึ้น ผู้ประกอบการไม่สามารถที่จะประสบผลสำเร็จได้แต่เพียงผู้เดียว ส่วนมากมักเกิดจากความร่วมมือของผู้ก่อตั้ง และทีมงานอย่างจริงจัง และทุ่มเท และบริษัทนวัตกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ ส่วนใหญ่เกิดจากการความร่วมมือในหลายระดับตั้งแต่ภายในองค์กรที่จะต้องมีความร่วมมือภายในหรือเรียกว่า **“เครือข่ายความร่วมมือภายใน”**(Chiesa and Piccaluga 1999) ซึ่งสอดคล้องกับ Michael Ottenbacher and Juergen Gnoth (2005) ได้ศึกษา การพัฒนานวัตกรรมในอุตสาหกรรมบริการให้ประสบความสำเร็จ หรือสามารถทำกำไรได้นั้นจะต้องอาศัยทักษะของบุคลากรมีหลักการที่สำคัญคือ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ ที่ต้องมีการพัฒนาองค์กรไม่ว่าจะเป็น การฝึกอบรมพัฒนาความรู้ความสามารถ การยอมรับให้อำนาจแก่บุคลากรในการตัดสินใจ รวมทั้งการยอมรับหรือให้ความสำคัญกับ

ข้อเสนอของพนักงาน นอกจากนี้ ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด (2547) ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมในประเด็นเครือข่ายความร่วมมือภายใน มีส่วนสำคัญในการกำหนดความก้าวหน้าของทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งส่งผลต่อความเข้มแข็งในความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเชื่อมโยงกันในเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างนายจ้าง (ผู้ประกอบการ) – บุคลากร หรือ ระหว่างบุคลากรด้วยกันเอง ซึ่งจะทำให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนาการเป็นผู้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ เกิดขึ้นในองค์กรและส่งเสริมให้องค์กร หรือผู้ประกอบการประสบความสำเร็จได้ "การสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายใน" ในทางธุรกิจเป็นคำที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมองค์กรใหม่ การทำงานแบบใหม่ที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ทั้งภายในองค์กรเอง ระหว่างผู้บริหารและพนักงาน ระหว่างพนักงานกับองค์กรอื่น บุคคลอื่นและกับลูกค้า เครือข่ายเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมแบบสั่งการแบบบนลงล่าง และแบบลำดับชั้น (Top down, vertical , hirarchical) เครือข่ายเน้นความสัมพันธ์แบบแนวนอน (horizontal) ผู้นำในองค์กรเช่นนี้ไม่ใช่คนสั่งการไม่ใช่อำนาจทำให้ลูกน้องเกรงกลัว (intimidate) แต่เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจเป็นโค้ชทำให้คนเข้มแข็ง (empowerment) สร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจกัน (trust) อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค่นวัตกรรมใหม่ให้เกิดขึ้นในองค์กรหรือการเป็นผู้ประกอบการในองค์กร (Intrapreneurship) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “การเพิ่มผลผลิต ไม่ใช่เป็นการเพิ่มผลผลิตจากการปฏิบัติการที่ละเล็กที่ละน้อย แต่น่าจะเป็นการเพิ่มผลผลิตในการสร้างความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบมากกว่า เพราะความสามารถในการแข่งขันขององค์กร ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มผลผลิตที่ “จุดเชื่อมต่อ” หรือ “การมีปฏิสัมพันธ์” กันมากกว่า แนวคิดใหม่นี้ ทำให้องค์กรต้องปรับเปลี่ยนขนวนการทำงานเสียใหม่ โดยการวัดความสามารถขององค์กรจากปริมาณความหนาแน่นของความสัมพันธ์ และความร่วมมือของบุคลากรในระบบการผลิต (Lundvall – Bengt – Ake, 2002)

นอกจากนี้ในมุมมองเกี่ยวกับ Entrepreneur ของนักวิชาการกลุ่มด้านสังคมวิทยา เช่น Hagen (1962) มองว่าปัจจัยด้านสังคมที่ก่อให้เกิดความเป็นผู้ประกอบการ Entrepreneur นั้นคือ การเป็นผู้ประกอบการขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์

ให้ได้รับการยอมรับในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อกลุ่มสังคมนั้นรู้ว่าความเชื่อของตนเองไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มอื่นที่อยากจะให้ยอมรับ การสูญเสียการยอมรับจึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการเลี้ยงดูอบรมเด็กและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพ และต่อมาจึงเกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ ความเห็นของ Hagen เห็นว่า ผู้ประกอบการเกิดขึ้นจากกลุ่มเล็กๆ เหล่านี้ ซึ่งทำให้แปลกแยกจากสังคม และพยายามที่จะสอดตัวแทรกขึ้นมา โดยการสร้างธุรกิจ คนเหล่านี้รู้สึกว่าได้รับการดูแล เนื่องจากเป็นกลุ่มทางสังคมอีกกลุ่มหนึ่ง (Relative Social Blockage) เขาจึงหาทางชดเชยโดยการที่จะสร้างตัวขึ้นมาโดยการทำธุรกิจ แนวความคิดของ Hagen นี้ มีความสัมพันธ์กับเรื่องเครือข่ายทางสังคม (Social Networks) ที่อยู่ในสังคมของคน ซึ่งเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดกลุ่มผู้ประกอบการและในความเป็นกลุ่มที่รวมกันนั้น ได้ก่อให้เกิดปัจจัยทางวัฒนธรรมกลุ่มตามที่ Casson (1990a) ได้วิเคราะห์ว่า ปัจจัยทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดการเป็นผู้ประกอบการ Entrepreneur กล่าวคือ เนื้อหาทางด้านเศรษฐกิจของวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับทัศนคติและความเชื่อ การติดต่อในกลุ่มสังคม ได้กำหนดกฎในการดำเนินพฤติกรรมทางธุรกิจ และกระตุ้นให้ผู้ประกอบการมุ่งมั่นในงานของตน วัฒนธรรมในกลุ่มสมาชิก จะก่อให้เกิดความเชื่อถือระหว่างกัน ความเชื่อสัตย์ระหว่างกัน และลดต้นทุนด้านการจัดซื้อระหว่างกันภายในสังคม ก่อให้เกิดการติดต่อที่มีประสิทธิภาพ ซึ่ง Casson เห็นว่า ความสำคัญของการสร้างวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความร่วมมือ (Co-operative Behaviour) และการสนับสนุนระหว่างกัน (Supportive relationships) ตลอดจนการประพฤติต่างตอบแทน จะสร้างเครือข่ายความร่วมมือในสังคมของตน จะเห็นว่าทั้งแนวคิดเกี่ยวกับ Innovator และ Entrepreneur ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ เครือข่ายความร่วมมือภายใน ดังนั้นจึงสรุป เป็น ประพจน์ Proposition ได้ดังนี้

Proposition 2 : เครือข่ายความร่วมมือภายในมีความสัมพันธ์ต่อการเป็น Innovator และ Entrepreneur ในทางบวก

เครือข่ายการวิจัย / ความรู้ (researcher network / knowledge network)

ปัจจุบันเชื่อว่า แนวคิดนวัตกรรม นอกจากจะมีความสัมพันธ์กับการคิดค้นสิ่งใหม่แล้ว นวัตกรรมยังมีความสัมพันธ์กับการสร้างความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ และการสร้างสังคมการเรียนรู้ ขบวนการสร้างความรู้ อาจพูดได้ว่ามีจุดเริ่มมาจากความคิดสร้างสรรค์ใหม่ของมนุษย์ได้ ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ทั้ง Entrepreneur และ Innovator ต่างมีคุณสมบัติมีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) นวัตกรรมใหม่ที่สร้างความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (technological advances) และส่งผลต่อโครงสร้างอุตสาหกรรมการผลิต และการบริการตลอดจนโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป พลวัตทางนวัตกรรมจึงมักเกิดขึ้นจากหน่วยธุรกิจบริษัทขนาดเล็ก/ขนาดกลางที่มีผู้ประกอบการ ซึ่งมีจิตวิญญาณของการเป็น entrepreneurs ทำให้เกิดนวัตกรรมทางเทคโนโลยีใหม่ และขบวนการใหม่เข้าสู่ตลาดอยู่เสมอๆ และเป็นความก้าวหน้าทางด้านนวัตกรรมเป็นวงจรที่ไม่จบสิ้น (never – ending cycle) ไปสู่การสร้างมาตรฐานของชีวิตของสังคมหนึ่งตลอดจนไปถึงสังคมโลก ที่ปัจจุบันดูเหมือนว่าจะเป็นสังคมเดียวกันทั่วโลก เพราะความก้าวหน้าของเทคโนโลยี การสื่อสาร, โทรคมนาคม และการติดต่อเชื่อมโยงในยุคสังคมโลกาภิวัตน์ (globalization)

Casson, M. (1990a) ทฤษฎีนี้ เชื่อว่า การสร้างนวัตกรรม การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ในยุคนี้มืองค์ความรู้เป็นฐานสำคัญ และต้องการ ความสามารถในการนำเทคโนโลยีที่มีอยู่หลากหลายไปใช้ประโยชน์ การคิดค้นนวัตกรรมไม่เพียงแต่ต้องมีความรู้ในด้านเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังต้องมีความรู้ความสามารถในการสร้างความรู้ใหม่ โดยอาศัยเครือข่ายสังคมนวัตกรรม และการเรียนรู้ จึงถือเป็นยุคการสร้างสรรค่นวัตกรรมบนฐานความรู้ ต้องการความรู้ที่หลากหลาย, การสร้างเครือข่ายความรู้ จึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของทฤษฎีนี้ Gibbons, Michael et al (1994) เชื่อว่า ปัจจัยในการสร้างแนวคิดในขั้นตอนแรกของขบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยี

ขึ้นอยู่กับทรัพยากรมนุษย์เป็นหลักสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ขบวนการสร้างความรู้ของมนุษย์เป็นขบวนการทางสังคมศาสตร์ การสร้างความรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นจากมนุษย์ มีความสามารถ มีพลังในการรับรู้ (cognitive power) และเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว มีความสามารถในการสร้างแนวคิดที่เป็นเหตุและผล, มีจินตนาการ, ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการมนุษย์ในการดำเนินชีวิต ในระยะเริ่มต้น การสร้างแนวคิดมาจากปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลที่เรียกว่า ตัวแปรด้านความรู้ภายใน (cognitive variables) ซึ่งประกอบด้วย ความเฉลียวฉลาด, ความรู้, ทักษะ, ความสามารถพิเศษที่แฝงเร้นของแต่ละบุคคล เรียกรวมๆ ว่า ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) เทคโนโลยีที่สร้างขึ้นในขั้นตอนนี้ จะมีลักษณะเป็นเทคโนโลยี อัตตวิสัย และอยู่ในรูปของความรู้แฝงเร้น ยากแก่การถ่ายทอด, การแลกเปลี่ยน และเผยแพร่ การส่งเสริมการสร้างทุนทางสังคม จะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิด ระหว่างนักวิจัยภายในสถาบัน และภายนอกสถาบัน เช่น **การสร้างเครือข่ายการวิจัยหรือเครือข่ายความรู้ (researcher network)** จะเห็นว่าทั้งแนวคิดเกี่ยวกับ Innovator และ Entrepreneur ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ เครือข่ายการวิจัยหรือเครือข่ายความรู้ ดังนั้นจึงสรุป เป็นประพจน์ Proposition ได้ดังนี้

Proposition 3 : เครือข่ายการวิจัยหรือเครือข่ายความรู้ มีความสัมพันธ์ต่อการเป็น Innovator และ Entrepreneur ในทางบวก

เครือข่ายทางข้อมูล (information network)

Schumpeter (1911) กล่าวถึง การยอมรับความเสี่ยง (risk taking) ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ Innovator ซึ่งมักจะเป็นผู้ที่ยอมรับในความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการนำเอาความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ไปประยุกต์ใช้ ในการสร้างเทคโนโลยีใหม่ขึ้นมาทดแทนเทคโนโลยีเก่าในอดีต และเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้ประกอบการ (entrepreneur)

ด้วยเช่นกัน ดังนั้น ผู้ประกอบการ จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ เพียงแต่ผู้ประกอบการมุ่งเน้นที่จะนำนวัตกรรมไปใช้ เพื่อสร้างให้เกิดผลประโยชน์ทางการค้ามากกว่าที่จะมุ่งสร้างนวัตกรรม อย่างไรก็ตาม Borgatti, S.P. et. al. (1998). กล่าวว่า ลักษณะของผู้ประกอบการกับการประเมินความเสี่ยงและการรับความเสี่ยง (Long, W. (1983) ทำให้เห็นว่าผู้ประกอบการนั้นเป็นผู้ที่หลีกเลี่ยงความเสี่ยงและความไม่แน่นอน และ Gilad, B.S. (1982) เห็นว่า ความแตกต่างระหว่างการสร้างความเสี่ยงกับการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงนั้น เป็นความแตกต่างระหว่างผู้ประกอบการกับผู้บริหาร เมื่อเทียบความคิดเกี่ยวกับเรื่องความเสี่ยงกับงานของ McClelland (1961) นั้น McClelland เห็นว่า ผู้ประกอบการมีความต้องการเสี่ยงในระดับปานกลาง แต่ต้องการประสบความสำเร็จสูง ผู้ประกอบการมีการรับรู้ความเสี่ยงในแง่ดี และตั้งใจที่จะรับความเสี่ยงในขณะที่ผู้อื่นเห็นว่าเสี่ยงเกินไป ผู้ประกอบการจะแสวงหาโอกาสจะมีพฤติกรรมในการกล้าเสี่ยงต่ำในระยะยาว (Long-Rang Low-Risk Behaviour) ซึ่งต้องการที่จะวางแผนในระยะยาวแสวงหาโอกาสในอนาคต ซึ่งคนอื่นไม่เห็นหรือไม่กล้าทำ ต้องการที่จะสร้างองค์การให้เติบโตขึ้น มีแนวโน้มในการวางแผนในอนาคตมากกว่า Barreto, H. (1989) มีข้อคิดเห็นว่า การที่ผู้ประกอบการประเมินความเสี่ยงและการรับความเสี่ยงนั้นมีปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ การได้รับรู้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการตัดสินใจในการเข้ารับความเสี่ยง ผู้ประกอบการนั้นจะเป็นผู้ที่หลีกเลี่ยงความเสี่ยงและความไม่แน่นอนหากทราบข้อมูลแล้วว่าไม่ควรเสี่ยง ดังนั้น จะเห็นว่า ข้อมูลข่าวสารเป็นสิ่งจำเป็นต่อการตัดสินใจการยอมรับความเสี่ยง ซึ่ง Burt, R. S. (2000) ได้กล่าวถึง การมีเครือข่ายทางสังคมในด้านเครือข่ายทางข้อมูล เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการประกอบการธุรกิจ รวมทั้งการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ต่างๆ ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับ Innovator และ Entrepreneur ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางข้อมูล จึงสรุป เป็นประพจน์ Proposition ได้ดังนี้

Proposition 4 : เครือข่ายทางข้อมูล มีความสัมพันธ์ต่อการเป็น Innovator และ Entrepreneur ในทางบวก

เครือข่ายทางธุรกิจ (business network)

William B. Gartner 1985 กล่าวถึง สิ่งจำเป็นต่อการประกอบการของ Entrepreneur และเป็นสภาวะแวดล้อมที่ต้องอาศัยการติดต่อประสานงาน เชื่อมโยงกับบุคคล องค์กรอื่นๆ กรอบแนวคิดในการอธิบายเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในการลงทุน หรือมีกิจการใหม่ จะต้องประกอบไปด้วยปัจจัย 4 ด้าน ได้แก่ คุณลักษณะส่วนบุคคลที่เริ่มลงทุน องค์กรที่จัดตั้ง สภาพแวดล้อม และกระบวนการลงทุนใหม่ สภาวะแวดล้อม ประกอบด้วยสภาวะแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์การลงทุนใหม่ ได้แก่ การหาแหล่งทุน ในการลงทุน การเสนอประสบการณ์ของผู้ประกอบการ แรงงานที่มีทักษะทางด้านเทคนิค การเข้าถึงผู้จัดจำหน่าย การเข้าถึงลูกค้าหรือตลาดใหม่ๆ อิทธิพลของรัฐบาล ความใกล้ชิดกับมหาวิทยาลัย การจัดหาที่ดินหรือสิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึงของการคมนาคมขนส่ง ทักษะคิดของประชาชนในท้องถิ่น การจัดหาการบริการสนับสนุนต่างๆ การหาแฟรนไชส์ (franchise) การย้ายที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ การลดการจัดจำหน่าย การกำจัดทรัพยากรที่ไม่ได้ใช้งาน การติดต่อลูกค้า เป็นต้น โดยสรุปแล้ว การที่เครือข่ายทางด้านธุรกิจ ถือเป็นตัวแปรที่สำคัญในการสร้างความสำเร็จของการนำเอานวัตกรรมไปสร้างประโยชน์ในทางการค้า (commercialization) มีส่วนสำคัญในการนำเสนอ นวัตกรรมใหม่ให้ประสบผลสำเร็จในทางการค้า ในทางทฤษฎีเครือข่ายทางธุรกิจจัดเป็นทุนทางสังคมประเภทหนึ่ง เรียกว่า ทุนทางสังคมเชื่อมโยง (bridging social capital) ทุนทางสังคมเชื่อมโยง แม้มีลักษณะการเชื่อมโยงไม่เข้มแข็งนัก แต่มีความหลากหลาย ทำให้นวัตกรรมมีโอกาสมากขึ้น ในการใช้ช่องทางต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการนำนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ทางการค้า ได้ในวงกว้างขึ้น โอกาสที่นวัตกรรมจะประสบผลสำเร็จในทางการค้าจะสูงขึ้นตามไปด้วย ซึ่งมีความสำคัญต่อการเป็น ผู้คิดค้นนวัตกรรม Innovator ผู้คิดค้นเทคโนโลยี ไม่ทราบว่าจะนวัตกรรมของตนสามารถสร้างผลผลิตในทางเศรษฐกิจได้สูง หรือส่งผลดีแก่อุตสาหกรรมในวงกว้างอย่างไร จึงต้องอาศัยเครือข่ายทางธุรกิจ /การค้า โดยมีผู้ประกอบการ (entrepreneur) เข้ามาร่วม

สำหรับการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneur) เครือข่ายธุรกิจ เป็นความร่วมมือ ความสัมพันธ์ และการแลกเปลี่ยนในรูปแบบต่างๆ ระหว่างผู้ประกอบการด้วยกันความร่วมมือหรือความเป็นกลุ่มเป็นก้อนที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดเป็นพลังของกลุ่มและพลังนี้ช่วยให้ธุรกิจบรรลุเป้าหมายในด้านใดด้านหนึ่งโดยที่ผู้ประกอบการรายเดียวไม่สามารถทำได้สำเร็จ สร้างทุนทางสังคมในรูปแบบสายสัมพันธ์ทางธุรกิจ (business network) จะส่งเสริมให้ ขบวนการนวัตกรรมไปสู่ขบวนการทางธุรกิจการค้า (commercialization) ได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ขบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรม เปลี่ยนจากรูปแบบที่เป็นเทคโนโลยีส่วนบุคคลไปสู่การประยุกต์ใช้ ในลักษณะของเทคโนโลยีที่มีวัตถุประสงค์ สามารถให้เกิดผลในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมต่อไปได้

นอกจากนี้ พบว่า เรื่องของการสร้างธุรกิจใหม่ (entrepreneur) นั้น ความจริงเป็นเรื่องทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการรับรู้ทางสังคม (Roberts E.B., & Wainer, H. A. ,1968) ทฤษฎี Cognitive Heuristics และ ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Attributional Principles) เป็นทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาในการที่อธิบายว่า สภาพแวดล้อมภายนอกอยู่ในใจของผู้ประกอบการในการสร้างธุรกิจใหม่ ซึ่งกระบวนการภายในนี้เป็นตัวเชื่อมระหว่างสิ่งกระตุ้นรับรู้ว่าที่เรียกกันว่า โอกาส จากสภาพแวดล้อมภายนอก/และเครือข่าย (Support Networks) เป็นตัวแปรที่สำคัญในการศึกษาการสร้างธุรกิจใหม่ ด้านสังคมวิทยาเห็นว่าการสร้างความร่วมมือลักษณะเครือข่ายและพันธมิตรทางธุรกิจเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้ผู้ประกอบการเข้าถึงทรัพยากรในการดำเนินธุรกิจ สรุปได้ว่าตัวแปรที่สำคัญ ในการสร้างความสำเร็จ ในการนำเอานวัตกรรมไปสร้างประโยชน์ในทางการค้า (commercialization) คือ ตัวแปรทางด้าน **เครือข่ายทางธุรกิจ (business network)** มีส่วนสำคัญในการนำเสนอนวัตกรรมใหม่ให้ประสบผลสำเร็จในทางการค้า

เครือข่ายธุรกิจในโลกยุคใหม่ ปัจจุบัน การแข่งขันในโลกธุรกิจ มีความซับซ้อนสูง ผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมจัดเป็นหน่วยเล็ก ๆ หน่วยหนึ่งในสังคมและเมื่อต่างคนต่างประกอบธุรกิจของตนเองอย่าง

โดดเด่นยวแต่ละคนจึงรู้เพียงรูปแบบเดิมๆ ที่ตนทำอยู่เท่านั้นไม่มีการพัฒนาขีดความสามารถทางธุรกิจให้เพิ่มขึ้น รวมทั้งไม่มีเสียงที่ดังเพียงพอในสังคมเมื่อเกิดปัญหาขึ้น เครือข่ายทางธุรกิจซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการจึงให้ประโยชน์แก่ผู้ร่วมเป็นพันธมิตรในหลายด้านนับตั้งแต่การแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางธุรกิจแก่กันการช่วยเพิ่มรายได้ การลดค่าใช้จ่าย การดำเนินงานการสร้างพลังต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ เป็นต้น ผู้ประกอบการยังสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มได้มากเท่าใดพลังของกลุ่มจะยิ่งมากขึ้นเท่านั้น เช่นเดียวกันเมื่อผู้ประกอบการคบหาพันธมิตรทางธุรกิจได้มากเท่าใดความรู้ ข้อมูลและความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ ก็จะเพิ่มมากขึ้นเครือข่ายทางธุรกิจ หรือ NETWORK มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้ประกอบการที่ต้องการพัฒนาปรับปรุงศักยภาพของตน เพราะเครือข่ายธุรกิจจะเป็นแหล่งที่มาของความรู้และข้อมูล รวมทั้งความช่วยเหลือและพลังต่อรองในรูปแบบต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์กับธุรกิจ กล่าวคือ ยิ่งคนเรายิ่งไว้วางใจในกันและกันยิ่งขึ้น สังคมของเขาก็จะยิ่งดีขึ้น (better off) ตัวอย่างคนอาจทำงานร่วมกัน อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในทางธุรกิจความไว้วางใจ อาจลบล้างความจำเป็นที่จะต้องทำสัญญากันอย่างลับซับซ้อน (ภัทรพงศ์ อินทรกำแหด, 2547) จะเห็นว่าทั้งแนวคิดเกี่ยวกับ Innovator และ Entrepreneur ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางธุรกิจ ดังนั้นจึงสรุป เป็นประพจน์ Proposition ได้ดังนี้

Proposition 5 : เครือข่ายทางธุรกิจ มีความสัมพันธ์ต่อการเป็น Innovator และ Entrepreneur ในทางบวก

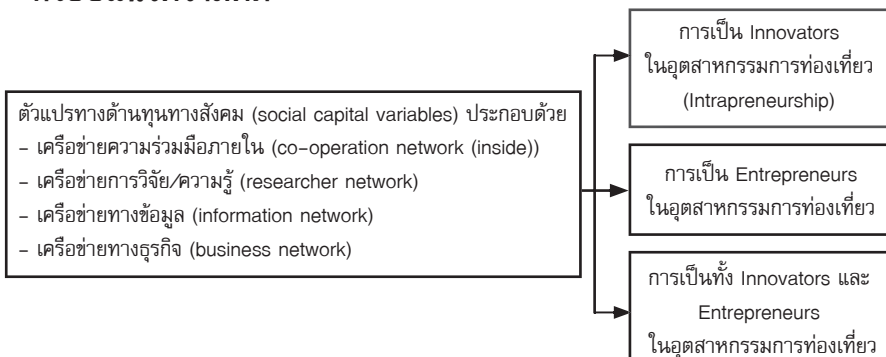
ภัทรพงศ์ อินทรกำแหด (2547)กล่าวว่า ทูนทางสังคมสามารถเปลี่ยนเป็น (convertible) เป็นทูนอื่นได้ในทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างทูนอื่นๆ เช่นเปลี่ยนเป็นทูนทางการเงิน, กายภาพ, ทรัพยากรมนุษย์ เช่น Innovator ที่มีทูนทางสังคมสูง โอกาสที่จะได้การสนับสนุนทั้งทางด้านทูนวิจัย และเครื่องมือในการวิจัยย่อมจะมีสูงกว่า Innovator ที่มีทูนทางสังคมน้อยกว่า

ทุนทางสังคมประกอบด้วย องค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์, แรงยึดเหนี่ยว และความเชื่อมโยงของบุคคลในสังคม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ใครรู้จักใคร, ใครเกี่ยวข้องกับใคร, ใครมีความสัมพันธ์กับใคร เป็นต้น เรียกรวมกันว่า สายสัมพันธ์ทางสังคม (social net works)
2. บรรทัดฐานทางสังคม (social norms) มีระดับตั้งแต่ การรับรู้ได้ (cognitive) จนถึงสามารถกำหนดโครงสร้างได้ชัดเจน การปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม จะได้รับการปฏิเสธ และต่อต้าน จนถึงมีมาตรการนี้ตอบโต้ หรือลงโทษในทางสังคม
3. การปฏิบัติต่อกัน (sanctions) ในสังคม ถือเป็นกลไกในการควบคุมสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบ ของบรรทัดฐานทางสังคม โดยมี ความสัมพันธ์, แรงยึดเหนี่ยว และความเชื่อมโยงเป็นกรอบในการปฏิบัติต่อกัน ภายใต้บรรทัดฐานทางสังคมที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ขบวนการนี้มีตั้งแต่การลงโทษ ไปจนถึงการตอบแทนด้วยรางวัล, เกียรติยศ, ความเคารพนับถือ, การระลึกถึง, การแสดงการยกย่อง ยอมรับ และการแสดงความขอบคุณ

จากการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปเป็นกรอบแนวความคิดดังนี้

กรอบแนวความคิด

ตัวแปรทางด้านทุนทางสังคม (Social capital variables) ประกอบด้วย ตัวแปรด้านเครือข่ายความร่วมมือภายใน (co-operation network (inside)) ตัวแปรด้านเครือข่ายการวิจัย/ความรู้ (researcher network) ตัวแปรด้านเครือข่ายทางข้อมูล (information network) และตัวแปรด้านเครือข่ายทางธุรกิจ (business network) ทุนทางสังคมทั้ง 4 ประเภทต่างมีผลต่อการเพิ่มพูนขีดความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม Innovator และ Entrepreneur ทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ ทั้ง 4 ปัจจัยจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์, แรงยึดเหนี่ยว และความเชื่อมโยงของบุคคลในสังคม เรียกรวมกันว่า สายสัมพันธ์ทางสังคม (social net works) 2) บรรทัดฐานทางสังคม (social norms) มีระดับตั้งแต่ การรับรู้ได้ (cognitive) จนถึงสามารถกำหนดโครงสร้างได้ชัดเจน การปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม จะได้รับการปฏิเสธ และต่อต้าน จนถึงมีมาตรการนี้ตอบโต้ หรือลงโทษในทางสังคม และ 3) การปฏิบัติต่อกัน (sanctions) ในสังคม ถือเป็นกลไกในการควบคุมสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบของบรรทัดฐานทางสังคม โดยมีความสัมพันธ์, แรงยึดเหนี่ยว และความเชื่อมโยง เป็นกรอบในการปฏิบัติต่อกัน ภายใต้บรรทัดฐานทางสังคม ที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

เมื่อการสร้างสรรค์นวัตกรรม Innovator และ Entrepreneur มีการเพิ่มพูนขีดความสามารถก็จะส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคใหม่ที่ต้องการทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และส่งผลให้ประเทศสามารถยกระดับขีดความสามารถการแข่งขันของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประเทศไทยสู่ระดับโลกได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ทุนทางสังคมในแต่ละตัวแปรย่อยทั้งด้านเครือข่ายความร่วมมือภายใน (co-operation network (inside)) ตัวแปรด้านเครือข่ายการวิจัย/ความรู้ (researcher network) ตัวแปรด้านเครือข่ายทางข้อมูล (information network) และตัวแปรด้านเครือข่ายทางธุรกิจ (business network) กับการสร้างสรรค์นวัตกรรม Innovator และ Entrepreneur ให้ลึกซึ้งกว่านี้ เช่น นำข้อมูลที่ได้นี้เป็นแนวทางในการวิจัย เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ทั้งในเชิงการวิจัยคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ
2. เพื่อให้กรอบแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ Entrepreneur และ Innovator มีความสมบูรณ์ขึ้น (enrichment) ควรมีการเพิ่มเติม มิติทางด้านทุนทางสังคม (Social capital variables) ทั้งด้านเครือข่ายทางธุรกิจ เครือข่ายทางข้อมูล เครือข่ายนักวิจัย และเครือข่ายความร่วมมือภายใน เข้าไปในการศึกษา

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ควรให้ความสำคัญต่อการสร้างทุนทางสังคม (Social capital variables) ทั้งด้านเครือข่ายทางธุรกิจ เครือข่ายทางข้อมูล เครือข่ายนักวิจัย และเครือข่ายความร่วมมือภายใน
2. ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนากลุ่มธุรกิจ (cluster) ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อสร้างความพร้อมของกลุ่มธุรกิจเดียวกัน และกลุ่มธุรกิจที่เชื่อมโยงกัน เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขัน และเพื่อมิให้เกิดปัญหาคอขวดและให้สามารถ "บินเป็นฝูง" ได้
3. ภาครัฐควรมีการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม หรือทุนทางสังคม สนับสนุนด้านวิชาการและข้อมูลให้แก่ผู้ประกอบการ

ร่วมกันพัฒนาฝีมือแรงงานจัดอบรมการให้บริการ และจัดการท่องเที่ยว
ต่างๆ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิด Entrepreneur และ Innovator
ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(2544) รายงานฉบับสุดท้ายแผนปฏิบัติการ
การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แห่งชาติ ในช่วงแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่9. การท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ.

_____. 2545. <http://www.tat.or.th>.

ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด(2547) การพัฒนาความสามารถทางเทคโนโลยี
และนวัตกรรมของประเทศไทย สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยีแห่งชาติ กรุงเทพฯ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2546
ผู้ว่า CEO กับวาระแห่งชาติ. เอกสารประกอบการประชุมเชิง
ปฏิบัติการ “การพัฒนาผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลง”
เมื่อ 16 – 17 สิงหาคม 2546. ณ เมืองทองธานี กรุงเทพฯ
อมรา พงศาพิชญ์. (2543) “ทุนทางสังคมในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจใน
สังคมไทย” วารสารวิจัยสังคม 23 กรุงเทพฯ

Arnold E.et al. (2000). **Enhancing Policy and Institutional support
for Industrial Technology Development in Thailand**, Vol. 1,
December 2000, World Bank

Barreto, H. (1989). **The Entrepreneur in Economic Theory –
Disappearance and Explanation**. Routledge, London and New York.

Bourdieu, P. (1986). **The forms of social capital in J.G. Richardson
(editor), Handbook of theory and research for sociology of education**.
New York : Greenwood.

- Birley, S. (1985). **The Role of Networks in the Entrepreneurial Process.** *Journal of Business Venturing*, 1, 107–117.
- Borgatti, S.P. et. al. (1998). **Network measures of social capital** : *Connection* 21 : 27 – 36
- Burt, R. S. (1997). **A Note on social capital and network content,** *Social networks*, 19, 355 – 373
- Burt, R. S. (2000). **The network structure of social capital,** University of Chicago.
- Burt R. S. (2005). **Brokerage and closure, An introduction to social capital,** Oxford University Press.
- Bygrave, W.D. (1989b). **the Entrepreneurship Paradigm (II) : Chaos and Catastrophes among Quantum Jumps.** *Entrepreneurship Theory and Practice*, 14 (2), 7–30.
- Casson, M. (1990a), **Enterprise and Competitiveness : A System View of International Business.** Clarendon Press, Oxford.
- Chiesa V., A Piccaluga (1999). **Exploitation and diffusion of public research** : The general framework and The role of academic spin – off companies, R & D Management Conference, New Delhi: India.
- Gartner, W.B. (1988). **“Who is a Entrepreneur?” is the Wrong Question.** *American Journal of Small Business*, 13 (Spring):11–32.
- Gilad, B.S. (1982) **“On Encouraging Entrepreneurship : An Interdisciplinary Approach.”** *Journal of Behavioral Economics*, Vol. 11 No. 1, pp. 132–63.
- Gibbons, Michael et al (1994). **The New Production of Knowledge,** *The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies.* London , Sage.

- Halpern D.S (2001) : **Moral values, social trust and Inequality, can values explain crime.** *British Journal of criminology.*
- Jan Mattsson, Jon Sundbo and Christjan Fussing Jensen (2005) **Innovation System in Tourism: The Roles of Attractors and Scene Takers**
- Johnson B. And Lundvall B.A. (2001). *DRUID Winter conference*, January 18 – 20, 2001 Aalborg University, 1 – 20.
- Kirzner, Israel. (1973). **Competition and Entrepreneurship.** Chicago : The University of Chicago Press.
- Kirzner, I. (1979). **Perception, Opportunity, and Profit.** University of Chicago Press, Chicago, IL.
- Locke, E.A. & Latham, G.P. (1990). **“Work Motivation and Satisfaction : Light at the End of the tunnel.”** *Psychological Science.* 1, pp’ 240–246.
- Long, W. (1983). **“The Meaning of Entrepreneurship.”** *American Journal of Small Business*, Vol. 8 No.2, pp. 47–59.
- Lundvall, B.A. (1988). **Innovation as an interactive process** : from user – producer interaction to National system of Innovation, *Technical Change and Economic Theory*, London: 349 – 369.
- Lundvall B.A. et. al (2002). **National Systems of production, Innovation and competence building,** *Research Policy*, 31, 213 – 231.
- Lundvall – Bengt – Ake, (2002). **Innovation, Growth and Social Cohesion The Danish Model,** Edward Elgar.
- Micheal Woolcock and Deepa Narayan (2000). **World Bank research obseruer** Vol 15 (2), 2000.
- McClelland, David C. (1961). **The Achieving Society.** Princeton. New Jersey : Van Nostrand.

- McClelland (1999) McClelland, David C. 1999. The **Achieving Society**.
New York : Collier – Macmillan Limited Montagna. U.S.A.
- Roberts E.B., & Wainer, H. A. (1968). **New enterprise on Rte.**
128. Science Journal, 78–83.
- Roberts, E.B. (1991). **Entrepreneurs in High Technology**, Lessons
from MIT and Beyond. Oxford University Press, New York.
- Shane,S; Venkataraman,S (2000) **The promise of entrepreneurship
as a field of research**; Academy of Management
Review ; Jan 2000;25,1;ABI/INFORM Global
- Schmookler 1966 , **Invention and Economic Growth** , Harvard
University press,Cambridge, MA.
- Schumpeter, J.a.(1934). **The theory of economic development**:
Harvard University Press.
- Schumpeter, J (1961), Reprint of 1934 edition, **The Theory of Economic
development** Harvard University press, Cambridge, Ma.
- Schumpeter, J. (1975) **Colophon edition of 1942 edition, Capitalism,
Socialism and Democracy**. Harper and Row, New York.
- Stephen Martin, John T. Scott (2002), **The nature of innovation
market failure and design of public support for
private innovation, Research policy** 29 (2000), 437 – 447.
- World Tourism Organization (1998). <http://www.world-tourism.org>.

จังหวัดอุบลราชธานีกับการพัฒนา
การท่องเที่ยวภายใต้กรอบวงกลมเศรษฐกิจ
ลุ่มน้ำโขงตอนล่าง¹

Ubon Ratchathani Province and
the Development of Tourism
within the Lower Mekong Basin
Economic Circle

ศุภชัย วรรณเลิศสกุล²

---

¹ บทความชิ้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศักยภาพและการพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานีให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวภายใต้กรอบวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง” (Potentiality and Development of Ubon Ratchathani Province as a Center of Tourism within Lower Mekong Basin Economic Circle) โดยมี ผศ.ดร.กนกวรรณ มะโนรัมย์ ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

² นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ เป็นการศึกษาภาพกว้างเบื้องต้นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของจังหวัดอุบลราชธานีในการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้กรอบวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง (ไทย-ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม) ซึ่งจังหวัดอุบลราชธานีโดยหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้กรอบวงกลมเศรษฐกิจฯ ดังกล่าว

วงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่างได้มีส่วนผลักดันให้จังหวัดอุบลราชธานีเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ปรับปรุงยกระดับเส้นทางด่านพรมแดนถาวร ซึ่งมีผลทำให้จังหวัดอุบลราชธานีสามารถเป็นศูนย์กลางและจุดเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในอีสานตอนล่างและภูมิภาคอินโดจีน และยังมีส่วนผลักดันให้จังหวัดอุบลราชธานีเร่งพัฒนาการท่องเที่ยว การบริการด้านการขนส่ง อาคารที่ทำการด่านพรมแดนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แม้ว่าจะยังไม่สมบูรณ์ทั้งสิ้นก็ตาม อีกทั้งยังมีส่วนผลักดันให้จังหวัดอุบลราชธานีเร่งปรับปรุงพัฒนาขั้นตอนการตรวจคนเข้าเมือง พิธีการศุลกากร ปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านการท่องเที่ยว พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และผลักดันให้จังหวัดอุบลราชธานีขยายความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคมากขึ้น

คำสำคัญ : วงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง, การท่องเที่ยว, การพัฒนา, จังหวัดอุบลราชธานี

Abstract

This article is an introductory and overall study of the participation of Ubon Ratchathani Province in the development of tourism within the Lower Mekong Basin Economic Circle that covers Cambodia, Laos, Thailand and Vietnam. The province's participation in this sub-regional development cooperation has been principally represented by Ubon Ratchathani Chamber of Commerce.

The Lower Mekong Basin Economic Circle has provided an important impetus for Ubon Ratchathani Province to develop its infrastructure, which essentially consists in upgrading roads, permanent checkpoints, transportation services, and border control offices, together with the improvement of the immigration and customs procedures and the general environment in the province, with a view to promoting its tourism. Though these development activities have not yet been completed, they have already resulted in the province being able to function as a centre and hub linking tourism in the lower part of northeastern Thailand and Indochina and to widen its relations with the countries in this sub-region.

Keywords : Lower Mekong Basin Economic Circle, Tourism, Development, Ubon Ratchathani Province.

บทนำ

วงกลมเศรษฐกิจอินโดจีน (Indochina Economic Circle) (หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี, 2552 : เว็บไซต์) หรือ วงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง (Lower Mekong Basin Economic Circle) ซึ่งผู้เขียนจะใช้ชื่อหลังนี้ตลอดบทความ เป็นแนวคิดของหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีที่จะพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกลุ่มประเทศอินโดจีนซึ่งประกอบด้วย ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม โดยอาศัยแนวทางจากกรอบการดำเนินงานโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Sub-region : GMS) ที่มีประเทศสมาชิกคือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ตอนใต้) ซึ่งมีธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank : ADB) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลัก ความร่วมมือ GMS มีกิจกรรมการดำเนินงาน 9 ด้านคือ ด้านการอำนวยความสะดวกทางการค้า ด้านคมนาคมขนส่ง ด้านการลงทุน ด้านการสื่อสารโทรคมนาคม ด้านพลังงาน ด้านท่องเที่ยว ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในการดำเนินงานของ GMS ดังกล่าวยังมีการรวมกลุ่มและความร่วมมือต่างๆ ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ที่มีผลต่อ GMS ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ ความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Agreement : ATA) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy : ACMECS) ความร่วมมือลุ่มน้ำโขง-คงคา (Mekong - Ganga Cooperation : MGC) ความร่วมมือสามเหลี่ยมมรกต (Emerald Triangle) ซึ่งเป็นกลไกการดำเนินงานที่ควบคู่กับ GMS อีกทางหนึ่ง ดังที่ ธเนศ วัฒนกุล (2547) ได้ศึกษาเรื่อง ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประเทศอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง พบว่าความร่วมมือในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมี GMS เป็นกรอบหลัก และมีการรวมกลุ่มและความร่วมมือต่างๆ ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิภาคควบคู่กับ GMS อีกทางหนึ่งด้วย

จากการที่หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีได้จัดประกายแนวความคิดเรื่องวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง เมื่อปี พ.ศ. 2534 เพื่อเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดอุบลราชธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสานตอนล่าง) และภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่าง โดยมีจังหวัดอุบลราชธานี เป็นศูนย์กลางนั้น เนื่องมาจากแนวคิดพื้นฐานจากข้อเท็จจริงตามสภาพภูมิศาสตร์ของที่ตั้งจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งตั้งอยู่จุดศูนย์กลางของภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่างและความพร้อมของจังหวัด อุบลราชธานีซึ่งเป็นจังหวัดขนาดใหญ่มีศักยภาพในการพัฒนา ตลอดจนความพร้อมขององค์ประกอบทางสาธารณูปโภคพื้นฐานเป็นข้อมูลสนับสนุนแนวคิดวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขง ตอนล่าง และทางหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งคือ คณะประสานงานเศรษฐกิจการค้าอินโดจีน (ปศอ.) (Indochina Economic Coordinating Committee : IECC) ในขณะนั้น ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น คณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีน เป็นเวลากว่า 15 ปีที่คณะกรรมการได้ทำการสำรวจเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ สปป.ลาว (5 แขวงภาคใต้ ได้แก่ จำปาสัก สาละวัน เซกอง อັตตะปือ และสะหวันนะเขต) เวียดนาม (กองตูม ดานัง เว้ กวางตรี) กัมพูชา (พระวิหาร เสียมเรียบ สตริงเตร็ง รัตนคีรี) จากการเข้า-ออกระหว่างประเทศอย่างยากลำบาก ถนนหนทางทุรกันดาร จนกระทั่งปัจจุบันมีการผลักดันเชื่อมโยงเส้นทางระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะการค้า การท่องเที่ยว การคมนาคมมีความสะดวกสบายมากขึ้น (วารสารข่าวหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี, 2549 : ข-ค)

ผลจากการมีแนวคิดดังกล่าวทำให้ คณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีน (ปศอ.) ได้ทำการสำรวจเส้นทางตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันมีลำดับการสำรวจที่สำคัญคือ 1) โครงการคาราวานวงกลมเศรษฐกิจอุบลฯ-สะหวันนะเขต-ดานัง ระหว่างวันที่ 20-25 มิถุนายน 2537 2) โครงการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีกับ 5 แขวงภาคใต้ของ สปป.ลาว (จำปาสัก สาละวัน เซกอง อັตตะปือ และสะหวันนะเขต) 3) โครงการสำรวจเส้นทางอุบลฯ-สุเมียงเสียมเรียบ 4) โครงการสำรวจเส้นทางอุบลฯ ผ่านเมือง

ปากเซ แขวงจำปาสัก แขวงอัตตะปือ ไปยังชายแดนเวียดนามที่เมืองกงตูม และออกสู่ทะเลจีนใต้ที่เมืองควิเยิน (นำเสนอที่ประชุมใหญ่หอการค้าทั่วประเทศ ครั้งที่ 16 ณ จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างวันที่ 23-24 มกราคม 2542) 5) โครงการสำรวจเส้นทางอุบลฯ ผ่านเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก แขวงอัตตะปือ (ชายแดนลาว-เวียดนาม) เมืองกงตูม ดานัง กวางตรี ด่านลาวบ่าว (ชายแดนลาว-เวียดนาม) สะหวันนะเขต มุกดาหาร อำนาจเจริญ กลับสู่อุบลฯ และ 6) โครงการสำรวจเส้นทางวงกลมเศรษฐกิจระหว่างวันที่ 22-24 พฤษภาคม 2548 (ชวลิต งามวานิช, 2553 : สัมภาษณ์)

หากมีการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั้งสี่ น่าจะทำให้เกิดแรงจูงใจให้มีการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยอาจอยู่ในลักษณะ การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในบริเวณเขตจังหวัดหรือแขวงต่าง ๆ ที่มีบริเวณ ใกล้เคียงกันของทั้งสี่ประเทศ เพราะการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกัน ในหลาย ๆ ประเทศย่อมได้รับความสนใจมากกว่าการท่องเที่ยวในประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะประเทศแต่ละประเทศต่างก็มีเอกลักษณ์ที่ดึงดูดความสนใจแตกต่างกันไปแล้วแต่สภาพภูมิประเทศ สังคม และวัฒนธรรม

แต่การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศนั้นต่างจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศ เพราะการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศ รัฐสามารถทำการส่งเสริมและพัฒนาได้โดยง่าย เพราะอยู่ภายใต้ อำนาจอธิปไตยของรัฐนั้น ๆ เอง รัฐสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาตาม นโยบายภายในของรัฐได้ แต่การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่าง ประเทศ รัฐไม่สามารถทำได้โดยเสรี เนื่องจากมีประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตย ของแต่ละประเทศ โดยแต่ละประเทศอาจมีนโยบายด้านการท่องเที่ยวหรือ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ไม่สอดคล้องกับประเทศอื่น ๆ ดังนั้นจึงต้อง อาศัยความตกลงร่วมกันเพื่อขจัดข้ออุปสรรคดังกล่าวเพื่อให้แต่ละรัฐที่เข้า ทำความตกลงยอมรับและปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน

ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา

หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีได้จัดประกายความคิดเรื่อง วงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง (ไทย-ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เพื่อเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดอุบลราชธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสานตอนล่าง) และภูมิภาคอินโดจีน โดยมีจังหวัดอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลาง โดยอาศัยข้อเท็จจริงตามสภาพภูมิศาสตร์ของที่ตั้งจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งตั้งอยู่จุดศูนย์กลางของอินโดจีน และความพร้อมของจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งเป็นจังหวัดขนาดใหญ่มีศักยภาพในการพัฒนา ตลอดจนความพร้อมขององค์ประกอบทางสาธารณูปโภคพื้นฐานเป็นข้อมูลสนับสนุนแนวคิดวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ซึ่งทางหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งคือ คณะประสานงานเศรษฐกิจการค้าอินโดจีน (ปศอ.) (Indochina Economic Coordinating Committee - IECC) ในขณะนั้น ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น คณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีน เพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่างจนถึงปัจจุบัน (วารสารข่าวหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี, 2549 : ข-ค)

แนวคิดวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง

หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี ได้มีแนวคิดวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง เพื่อเป็นทิศทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการคมนาคมของจังหวัดอุบลราชธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสานตอนล่าง) และภูมิภาคอินโดจีน (ไทย-ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม) โดยมีแนวคิดดังต่อไปนี้

ทำไมต้องเป็น “จังหวัดอุบลราชธานี”

เพราะใน 4 ประเทศลุ่มน้ำโขงตอนล่าง (ไทย-ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม) ไทยเป็นประเทศที่พัฒนารุดหน้าไปกว่าอีก 3 ประเทศ ทั้งในด้าน

สาธารณูปโภคพื้นฐาน และความเจริญทางเทคโนโลยี และอุบลราชธานีเป็นจังหวัดที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสานตอนล่าง) มีความพร้อมในด้านองค์ประกอบในทุกๆ ด้าน อีกทั้งตามสภาพทางภูมิศาสตร์แล้ว อุบลราชธานียังมีอาณาเขตติดกับประเทศลาวและกัมพูชา อุบลราชธานีจึงตั้งอยู่จุดศูนย์กลางของภูมิภาคอินโดจีนโดยแท้ (สมชาย สุรพัฒน์, ม.ป.ป. : 1)

พิจารณาข้อเท็จจริงขององค์ประกอบหลักของ “วงกลมเศรษฐกิจ”

1. การพัฒนาเศรษฐกิจของอุบลราชธานีและภูมิภาคอินโดจีน ต้องทำให้มี “เม็ดเงิน” ไหลเข้ามาในพื้นที่จำนวนมากตลอดเวลา

2. การจะมี “เม็ดเงิน” ไหลเข้ามาในพื้นที่ที่เกิดจากแนวทาง 2 ประการ คือ

2.1 มีคนเข้ามาเยี่ยมเยียนจำนวนมาก ซึ่งผู้คนเหล่านี้จะเป็นผู้นำเอา “เม็ดเงิน” มาใช้จ่ายในด้านต่างๆ ตลอดเวลาที่อยู่ในพื้นที่

2.2 ขายผลผลิตที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ออกไปเพื่อให้ได้ “เม็ดเงิน” ส่วนกำไรตกอยู่ในพื้นที่ ผู้คนมีรายได้ ก็จับจ่ายใช้สอย ซื้อหากันไปมา เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนคล่องตัวในภูมิภาค ผลผลิตจากพื้นที่มีทั้งผลผลิตทางด้านการเกษตร เพราะอินโดจีนเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของโลก ผลผลิตทางอุปโภคบริโภค การเพิ่มคุณค่าของผลผลิตและอุตสาหกรรมต่างๆ ตลอดจนผลผลิตด้านการบริการ การท่องเที่ยวสถานที่ธรรมชาติ โบราณสถาน และศิลปวัฒนธรรมอันมีเสน่ห์ของอินโดจีน

3. องค์ประกอบหลักที่สนับสนุนการดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จ คือ

3.1 อินโดจีนเป็นเขตปลอดวีซ่า ทั้งต่อผู้คนในภูมิภาคเองและผู้คนที่มาเที่ยวเยี่ยมเยียนจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก กล่าวคือ การทำให้เกิดความคึกคักในพื้นที่จะต้องให้มีสภาพการไปมาหาสู่ที่สะดวกรวดเร็ว การเดินทางของผู้คนในภูมิภาคและผู้คนที่มาท่องเที่ยว มาค้าขายใน 4 ประเทศคือ ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ต้องคล่องตัว ทั้งนี้โดยการให้พื้นที่ในอินโดจีนเป็นเขต “ปลอดวีซ่า” ระหว่างกัน หรือ “วีซ่าครั้งเดียว” ไปได้ทั่ว 4 ประเทศ (เหมือนที่สหภาพยุโรป (EU) ที่ชอวีซ่าในประเทศครั้งเดียว แล้วเดินทางไปได้ทั่วภูมิภาค) ลักษณะนี้จะทำให้คนที่เดินทางมาท่องเที่ยว หรือมาค้าขาย

เพียงประเทศใดประเทศหนึ่งรู้สึกสะดวกที่จะอยู่เที่ยวต่อ หรือหาตลาดเพิ่ม
ในอีก 3 ประเทศ ทำให้ใช้เวลาอยู่ในภูมิภาคต่อไปได้อีก นั่นหมายความว่า มี
การใช้จ่ายเพิ่มเติมขึ้น “เม็ดเงิน” ก็จะตกอยู่ในภูมิภาคนี้เพิ่มขึ้นอีก อันที่จริง
แล้ว ทั้ง 4 ประเทศต่างก็เป็นสมาชิก “อาเซียน” (ASEAN) กฎเกณฑ์อย่างหนึ่ง
ในระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน คือ “ปลอดวีซ่าระหว่างกัน” หมายความว่า
องค์ประกอบข้อนี้เป็นไปได้อยู่แล้วโดยหลักการ มีแต่การเร่งให้เกิดการ
ปฏิบัติจริงให้เร็วขึ้นเท่านั้นส่วนเรื่อง “เขตปลอดวีซ่า” หรือ “วีซ่าครั้งเดียว”
ของผู้คนจากประเทศอื่นๆ ก็สามารถกำหนดให้เป็นการปฏิบัติได้จริง โดย
การทำความเข้าใจระหว่างกันให้เป็นประโยชน์อย่างชัดเจนร่วมกัน กำหนด
ระเบียบวิธีและเทคโนโลยีในการดำเนินการให้เป็นผลจริง ตรวจสอบ ควบคุม
การเข้า-ออกประเทศได้ (สมชาย สุรพัฒน์, ม.ป.ป. : 2)

3.2 การคมนาคมที่สะดวกสบาย ปลอดภัย ครอบคลุมทั่วถึงพื้นที่
ในภูมิภาค ทั้งทางอากาศ ทางบก และทางน้ำ กล่าวคือ ในปัจจุบันนี้โครงข่าย
การคมนาคมในภูมิภาคอินโดจีนได้พัฒนาขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพตามควร
ครอบคลุมและทั่วถึงเกือบทุกแผนที่แล้ว ในเส้นทางหลักนั้นถือได้ว่า ขาดตอน
เพียงบางส่วนเล็กๆ น้อยๆ บางช่วงบางตอนเท่านั้น และในเส้นทางคมนาคม
ทางบกหลักๆ นั้นมีด่านสากลตรวจคนเข้าเมืองเกือบครบทุกช่องทางแล้ว
(สมชาย สุรพัฒน์, ม.ป.ป. : 2-5)

3.3 “เสน่ห์อินโดจีน” และสถานที่ท่องเที่ยวระดับโลกที่จะใช้เป็น
จุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งในภูมิภาคและจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก ให้มาเยี่ยม
ชมอย่างไม่มีวันสิ้นสุด กล่าวคือ อินโดจีน ประกอบด้วย 4 ประเทศ คือ ไทย
ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เป็นประเทศเก่าแก่ในเอเชียที่ผู้คนมี อธิยาศัย
ไมตรี มีจิตใจดีงาม และมีวัฒนธรรมเก่าแก่เป็นของตัวเองสืบทอดมาตั้งแต่
โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน เป็นกลุ่มประเทศที่มีพื้นที่ติดกันทางพื้นดิน สะดวก
สบายต่อการท่องเที่ยว การค้าขาย มีลักษณะพิเศษที่ถือว่าเป็น “เสน่ห์” ของ
การท่องเที่ยว คือ 4 ประเทศ ใช้ 4 ภาษา ใช้เงิน 4 สกุล (ไทย-บาท, ลาว-กีบ,
กัมพูชา-เรียล, เวียดนาม-ดอง) เงินทั้ง 4 สกุลนี้ ถ้าเทียบกับเงินเหรียญ
สหรัฐฯ ซึ่งถือว่าเป็นสกุลเงินตราที่ใช้ได้ทั่วโลกแล้ว มีค่าอ่อนกว่ามาก เพราะ

ฉะนั้น นักท่องเที่ยวที่มาจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก ที่ถือเงินเหรียญสหรัฐฯ เข้ามา จะรู้สึกว่าตัวเองร่ำรวยและรู้สึกสนุกสนานกับการใช้เงินจำนวนตัวเลข มากๆ อย่างเช่น มีเงิน 100 เหรียญสหรัฐฯ จะแลกเปลี่ยนเงินทองของเวียดนาม (VND) ได้ประมาณ 1,500,000 ทอง ใช้เท่าไรก็ไม่หมด เพราะค่าของและ ค่าครองชีพในอินโดจีนสูงมาก เมื่อเทียบกับประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเจริญ แล้ว ศิลปวัฒนธรรมพื้นฐานของ 4 ประเทศก็แตกต่างกัน เป็นที่น่าสนใจต่อ นักท่องเที่ยว อีกทั้งยังมีชนเผ่าอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีศิลปวัฒนธรรมเฉพาะ กลุ่มที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมหลัก (สมชาย สุรพัฒน์, ม.ป.ป. : 5-7)

3.4 ความสงบสุขร่มเย็น ปลอดภัย การให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น มีมิตรไมตรีของ 4 ประเทศ คือ ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม อันประกอบกันเป็น “อินโดจีน” นี้ กล่าวคือ หลังจากผ่านสงครามทั้งภายใน และภายนอกประเทศมาหลายครั้งหลายครา ประเทศและผู้คนในอินโดจีน ต่างก็ไฝหาสันติภาพและความสงบสุขร่มเย็นเพื่อที่จะได้มีชีวิตความเป็น อยู่ที่ดี ไฝหาความเจริญก้าวหน้า อยากรับพัฒนาระดับชีวิตความเป็นอยู่ ยกกระตือรือร้นให้ถึงขั้นอยู่ดีกินดี มีเงินมีทอง ประกอบกับความลุ่มลึกของ วัฒนธรรมในสายเลือดของคนในภูมิภาคที่เป็นคนรักสงบ มีน้ำใจ มีอัธยาศัย มีศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของตนเอง สิ่งนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการประสาน ความร่วมมือกันของทั้ง 4 ประเทศ ที่จะพากันสร้างเสริมและรักษาความสงบ สุขร่มเย็น ปลอดภัย และความอบอุ่นด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดีงามให้ดำรง อยู่ต่อไปในภูมิภาคตราบนานเท่านาน เพื่อให้ประชาชนในภูมิภาคมีความ สงบสุขร่มเย็น ปลอดภัย ตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินประกอบอาชีพ อยู่ดีกินดี สร้างความเจริญแก่ตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติ สร้างบรรยากาศเชื้อ เชิญต้อนรับอันอบอุ่นด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ แก่ผู้คนที่จะมาท่องเที่ยว มาค้าขาย อันเป็นที่มาของความเจริญและพัฒนาทางเศรษฐกิจต่อไป (สมชาย สุรพัฒน์, ม.ป.ป. : 7)

3.5 การร่วมมือกันอย่างจริงจังในรูปแบบ “ได้ด้วยกันทุกฝ่าย” ช่วย กันคิดช่วยกันทำ ประสานส่งเสริมซึ่งกันและกัน ปรีกษาหารือกัน เพื่อพัฒนา

สิ่งต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้นไปเรื่อยๆ เพื่อผลประโยชน์ของทุกฝ่าย กล่าวคือ แต่ละประเทศย่อมมีความต้องการพัฒนาประเทศของตนเองให้เจริญรุ่งเรืองในทางเศรษฐกิจและด้านอื่นๆ ทุกด้านอยู่แล้ว หากพิจารณาเฉพาะคนก็จะทำได้ประมาณหนึ่ง ตามศักยภาพและเงื่อนไขส่งเสริมเท่าที่ตัวเองมีอยู่เท่านั้น เมื่อทั้ง 4 ประเทศคือ ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ได้พิจารณาร่วมมือกันพัฒนาแบบ “ได้ด้วยกันทุกฝ่าย” ก็สามารถส่งเสริมซึ่งกันและกัน ประสานและร่วมมือกันได้มากยิ่งขึ้น เงื่อนไขในการส่งเสริมและการพัฒนา也多ขึ้น เนื่องจากใช้เงื่อนไขร่วมกันจากประเทศเพื่อนบ้านก็จะทำให้ได้รับประโยชน์ร่วมกัน และต่างก็ได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้น มากกว่าเดิมที่เป็นอยู่ การดำเนินการเช่นนี้ นอกจากจะสามารถสร้างความเจริญและพัฒนาได้มากขึ้นแล้ว ความร่วมมือประสานกันแบบ “ได้ด้วยกันทุกฝ่าย” ก็จะเสริมสร้างความสนิมสนมกลมเกลียว มิตรภาพ ความไว้นือเชื่อใจระหว่างกันในทุกระดับตั้งแต่ระดับประเทศ ก็เกิดพลังเป็น “กลุ่มประเทศ” มีน้ำหนักต่อรองมากขึ้นในเวทีโลก ในระดับรัฐบาล ผู้บริหารประเทศ การร่วมมือกัน เอื้อประโยชน์แก่กัน ได้ด้วยกันทุกฝ่าย ในระดับประชาชน ความสนิมสนมซิดเชื้อ ความสามัคคี การไปมาหาสู่ เป็นเหตุที่จะต้องมิเพื่อจะได้พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ และประเทศชาติต่อไป (สมชาย สุรพัฒน์, ม.ป.ป. : 7-8)

วัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน

การดำเนินงานของคณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีน (ปศอ.) (Indochina Economic Coordinating Committee - IECC) ภายใต้กรอบวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ (ขวลิตองควานิช, 2553 : สัมภาษณ์)

1. ส่งเสริมวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง เพื่อประโยชน์ในทางการค้า อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การเงิน และเศรษฐกิจโดยทั่วๆ ไป เช่น รวบรวมข้อมูลและเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการค้าและการท่องเที่ยว
2. ให้คำปรึกษาและขอแนะนำเกี่ยวกับวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง เพื่อประโยชน์ในทางการค้า อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การเงิน และเศรษฐกิจแก่หน่วยงานภาครัฐบาล ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ และผู้สนใจทั่วไป

3. ช่วยเหลือและประสานงานในทางการค้าและการท่องเที่ยวภายใต้กรอบวงกลมเศรษฐกิจกลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ระหว่างผู้ประกอบการค้ากับหน่วยงานราชการ

4. ปฏิบัติกิจการอื่นๆ ตามแต่จะมีกฎหมายระบุให้เป็นหน้าที่ของหอการค้า หรือตามที่ทางราชการมอบหมาย

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น อาจพิจารณาถึงการดำเนินงานของหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี โดยคณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีน (ปคอ.) ซึ่งทำให้เห็นถึงกรอบความร่วมมือที่เกิดขึ้นได้แก่ วงกลมเศรษฐกิจกลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ซึ่งสอดคล้องต่อการพัฒนาอีสานตอนล่างทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยสอดคล้องตั้งแต่กรอบความร่วมมือโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) มีโครงการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมทางถนนซึ่งมีความก้าวหน้าอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะโครงการแนวพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (NSEC) โครงการแนวพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (EWEC) และโครงการแนวพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจตอนใต้ (SEC) รวมไปถึงยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง ระหว่างกัมพูชา ลาว พม่า ไทย และเวียดนาม (ACMECS) ซึ่งประเทศไทยได้ร่วมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมในประเทศกัมพูชา ลาว และพม่า โดยเน้นพัฒนา Missing Links รวมทั้งสะพานและถนนสายรองในประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อสามารถเชื่อมต่อกับเส้นทางสายหลัก ผลจากการอบความร่วมมือเหล่านี้ ทำให้อีสานตอนล่าง โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานีมีข้อได้เปรียบด้านที่ตั้ง มีเส้นทางคมนาคมทางบกเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชา ลาว และสามารถเชื่อมต่อไปยังเวียดนามได้อย่างสะดวก ทำให้มีศักยภาพทางเศรษฐกิจพร้อมทั้งด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว อีกทั้งประเทศสมาชิก GMS ได้ร่วมลงนามในความตกลงว่าด้วยการอำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้าและผู้โดยสาร (GMS Cross-Border Transport Agreement : GMS-CBTA) เพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกคนและสินค้าข้ามแดน และผ่านแดนระหว่างประเทศสมาชิก ซึ่งจังหวัดอุบลราชธานีสามารถใช้ประโยชน์

จากความตกลงดังกล่าวได้ (สุรศักดิ์ เจือสุคนธ์ทิพย์, 2553 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศไทยที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้านก็คือ การให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ โดยผ่านทางธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (Exim Bank) หรือ กองทุนให้การช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านของกระทรวงการคลัง ทั้งในรูปเงินกู้และเงินช่วยเหลือ รวมไปถึงการช่วยเหลือในการพัฒนาฝีมือแรงงาน ปัจจุบันรัฐบาลไทยได้เข้าช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านในเรื่องการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมภายใต้กรอบ GMS ในหลายๆ เส้นทาง เช่น เส้นทางหมายเลข 48 เกาะกง-สะแรมเปิล เส้นทาง 67 ช่องสะง่า-อันลองเวง และยังมีอีกหลายจุดที่ทางรัฐบาลไทยต้องเข้าไปช่วยเหลือเพื่อให้สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ สิ่งที่รัฐบาลไทยกำลังทำอยู่ในขณะนี้และส่งผลต่อการพัฒนาอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานีก็คือ โครงการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานและระบบ โลจิสติกส์ เพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจ เหมือนกับสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 2 ที่จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด (สำนักข่าวไทย, 2553 : เว็บไซต์)

ส่วนเรื่องการท่องเที่ยวในอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานีที่น่าสนใจคือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมซึ่งมีในเรื่องนี้เต็มอยู่แล้ว และได้เปรียบในภาคอื่นเนื่องจากอีสานตอนล่าง มีความหลากหลายทั้งวัฒนธรรมลาวและขอม ตรงนี้คือความได้เปรียบ แต่ที่ไม่ค่อยจะเติบโต เพราะปัญหาในเรื่องการตลาดและการประชาสัมพันธ์ เรียกว่าลูกค้าต้องบินมาจังหวัดอุบลราชธานีก่อนถึงจะเห็นโบรชัวร์ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ฉะนั้นจึงควรพัฒนาในเรื่องเครือข่ายและ Cluster ให้มีประสิทธิภาพ ถ้ากล่าวถึงในเรื่องแ่งมุมการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งท่องเที่ยว การค้าชายแดน โลจิสติกส์ มองอีกมุมหนึ่งการพัฒนาาร่วมกันทั้งหมดเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะยาก หลายเรื่องเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน จึงควรแยกเรื่องในการพัฒนา สิ่งแรกที่ควรดำเนินการก็คือ การท่องเที่ยวซึ่งเป็นธุรกิจที่สร้างรายได้มากหากมีการวางแผนการที่ดี จุดสำคัญที่เสนอแนะก็คือ ต้องมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ ซึ่งจุดท่องเที่ยวจังหวัดอุบลราชธานีจุดใหญ่ๆ มี 2 แห่งคือ

จุดทางเหนือคือ ผาแต้ม น้ำตกสร้อยสวรรค์ น้ำตกห้วยหลวง และโขงเจียม อีกจุดหนึ่ง ก็คือ ทางใต้ นับตั้งแต่ น้ำยั้น นางะหลวย และสามเหลี่ยมมรกต จุดนี้ที่ควรนำเสนอให้ลูกค้าเห็นว่ามาจังหวัดอุบลราชธานีก็เหมือนได้มาเยือนประเทศเพื่อนบ้าน จุดที่เรียกว่าสามเหลี่ยมมรกตคือ ชื่อโครงการยังไม่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอะไรตรงนี้ หากมีการสร้างหอสังเกตการณ์ โดยมีกล้องส่องทางไกลให้นักท่องเที่ยวได้ขึ้นไปส่องให้เห็นถึงลาวและกัมพูชา แม้ว่า จะไม่ได้เข้าไปในประเทศของเขา แต่อย่างน้อยก็ให้เห็นโดยผ่านสายตาว่า เป็นอย่างไร ตรงนี้จะกลายเป็นจุดท่องเที่ยวใหม่ที่สามารถขายได้ตลอด ส่วน รายได้ที่ได้ก็เก็บจากค่าขึ้นชมก็ไม่ควรนำไปใช้เองจนหมด ควรที่จะแบ่งปันให้กับ ประเทศเพื่อนบ้านด้วย (อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ, 2553 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะ จังหวัดอุบลราชธานี ควรปรับกลยุทธ์การเดินทางท่องเที่ยวให้มาในช่วงฤดู ฝน ซึ่งเป็น Low Season ของทุกภาค เพื่อที่จะไม่ต้องแข่งขันกับใคร ที่สำคัญ ฤดูฝนยังทำให้ภาคอีสานชุ่มชื้น ที่สำคัญด้วยระยะทางแต่ละจังหวัดที่ใกล้เคียง หลายสิบลีโเมตร ควรพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเป็น Slow Travel โดย บริษัททัวร์ต่างๆ ต้องสามารถเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ลูกค้าฟังระหว่างการเดิน ทางได้อย่างน่าสนใจและเหมาะสมกับกลุ่มลูกค้า ในอีกด้านหนึ่งควรพัฒนา ในเรื่องธุรกิจการประชุมสัมมนา เพื่อดึงลูกค้าจากกรุงเทพฯ ให้เข้ามาให้ได้ มากที่สุด โดยมีการพัฒนาอย่างเป็นรูปแบบ และจังหวัดอุบลราชธานีต้อง จัดมหกรรมกีฬาต่างๆ ขึ้นมา เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ทางหนึ่งเพื่อนำเม็ดเงิน เข้าจังหวัด และอีกด้านหนึ่งยังเป็นการพัฒนาเยาวชนด้วย (วีระศักดิ์ โควสุรัตน์, 2553 : สัมภาษณ์)

คณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีน (ปคอ.)

หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีได้ตั้งคณะกรรมการประสานงาน เศรษฐกิจอินโดจีน (ปคอ.) (Indochina Economic Coordinating Committee - IECC) เพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขง ตอนล่าง ประกอบไปด้วย (ชวลิต องควาณิช, 2553 : สัมภาษณ์)

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง (อดีต)	ตำแหน่ง (ปัจจุบัน)	หมายเหตุ
1. นายชวลิต องควานิช	ประธาน หอการค้าอุบลฯ	ประธานที่ปรึกษา	-
2. นพ.บัณฑิต เซาวกุล	รองประธาน หอการค้าอุบลฯ	-	เสียชีวิต
3. นายสมบัติ สุวรรณลีลา	รองประธาน หอการค้าอุบลฯ	คงเดิม	-
4. นายนิมิต สิทธิไทรย์	เลขาธิการ หอการค้าอุบลฯ	รองประธาน หอการค้าอุบลฯ	ดำรง ตำแหน่งแทน นพ.บัณฑิต เซาวกุล ที่เสียชีวิต
5. นายจิตติ จิตวารีสุทธิ์	ประธานฝ่าย ปศอ.	คงเดิม	-
6. นายสมชาย สุรพัฒน์	กรรมการ ที่ปรึกษา	คงเดิม	-

ภาพที่ 1 คณะกรรมการก่อตั้งโครงการวงกลมเศรษฐกิจสู่กลุ่มประเทศอินโดจีน

ที่มา : แผนพับประชาสัมพันธ์หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี

หากพิจารณาจากวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานดังกล่าวข้างต้นแล้ว อาจพิจารณาได้ว่า คณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีน (ปศอ.) ได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอินโดจีน (ไทย-ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม) ผ่านเส้นทางคมนาคมทางบก โดยล่าสุด ปศอ. ได้จัดทำโครงการ “วันเดียวเที่ยว 4 ประเทศ เส้นทางวงกลมเศรษฐกิจ” โดยเหตุผลที่ให้ความสำคัญเพราะ เป็นเส้นทางวงกลม 4 ประเทศ เข้าที่ จังหวัดอุบลราชธานีถึงค่าที่โฮจิมินห์ซิตี 763 กิโลเมตร ตามนโยบายการท่องเที่ยวนำหน้าการค้าการลงทุน ซึ่งนำโดย นายชวลิต อดองวานิช นายสมบัติ สุวรรณสีลา นายจิตติ จิตราววิสุทธ์ นายสมชาย สุรพัฒน์ พร้อมด้วยสมาชิก ส่วนหนึ่งได้เข้าร่วมเดินทางเมื่อระหว่างวันที่ 1-5 กันยายน 2549 รวมเวลา 4 คืน 5 วัน

โดยมีโปรแกรมการเดินทางเริ่มต้นจากตัวเมืองอุบลฯ-ผ่านด่านถาวรช่องเม็กประตูใหญ่ สู่กลุ่มประเทศอินโดจีน-ผ่านเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก-ผ่านน้ำตกคอนพะเพ็ง เข้าสู่เขตแดนลาว-กัมพูชา (ด่านดงกะลอบ) ชมฝูงปลาโลมาน้ำจืดพันธุ์อิรวดี-ผ่านเมืองสตึงเตร็งและเมืองกระเจ๊ะห์ ของกัมพูชา-ผ่านด่านชายแดนกัมพูชา-เวียดนาม (ด่านเต๋ยนิन्ह)-สู่ปลายทางที่โฮจิมินห์ซิตีหรือ ไซ่ง่อนอดีตเมืองหลวงของเวียดนามใต้ (เดินทางเข้าถึงค่า) ใช้เวลาประมาณ 14 ชั่วโมง ระยะทาง 763 กิโลเมตร พักแรมที่โฮจิมินห์ซิตีเป็นคืนแรก เช้าออกสำรวจแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงต่างๆ ในโฮจิมินห์ซิตี เช่น ชมพิพิธภัณฑ์อาวุธอดีตสงครามเวียดนามเก็บรักษาไว้ ชมหลุมพรางหลุมหลบภัยร่องรอยของการต่อสู้ในสงครามเวียดนาม ชมทำเนียบประธานาธิบดีของเวียดนาม-ผ่านด่าน มีอกไป-ป่าเว็ดชายแดนเวียดนาม-กัมพูชาตรงเข้ากรุงพนมเปญเมืองหลวงกัมพูชา ชมวังเจ้าหนโรตมลีหนุหรือสีหนุวิลล์ และแหล่งท่องเที่ยวรอบเมืองหลวงกรุงพนมเปญ พักแรมเป็นคืนที่สอง เช้าออกจากรุงพนมเปญตรงไปเที่ยวชมท่าเรือน้ำลึกกำปงโสมของกัมพูชา ระยะทาง 230 กิโลเมตร เป็นเมืองท่าตากอากาศชายทะเล พักแรมเป็นคืนที่สาม เช้าออกเดินทางกลับทางเดิมผ่านกรุงพนมเปญตรงสู่เมืองเสียมเรียบ เที่ยวชมนครวัด นครธม สิ่งมหัศจรรย์ของโลก พักแรมคืนที่สี่ (เป็นคืนสุดท้าย) เช้าออกเดินทาง

ตรงผ่านเมืองอันล่องเวง-ผ่านด่านชายแดนช่องสะงำถึงจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยระยะเวลาการสำรวจเส้นทาง 4 คืน 5 วัน ระยะทางทั้งสิ้น 1,644 กิโลเมตร รวม 4 ประเทศ โดยสามารถแยกระยะทางที่สำคัญพอสังเขปได้ดังนี้ อุบลฯ-โฮจิมินห์ซิตี 763 ก.ม. โฮจิมินห์ซิตี-พนมเปญ 270 ก.ม. พนมเปญ-เสียมเรียบ 314 ก.ม. เสียมเรียบ-ช่องสะงำ 135 ก.ม. และ ช่องสะงำ-อุบลฯ 162 ก.ม. (หนังสือพิมพ์หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี, 2549 : ไม่มีเลขหน้า)

ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีคณะกรรมการประสานงาน เศรษฐกิจอินโดจีน (ปศอ.) ได้ดำเนินงานโครงการวงกลมเศรษฐกิจกลุ่มน้ำโขงตอนล่าง โดยประสานงานและร่วมมือกับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่สำคัญดังนี้ (ชวลิต อดทนวิช, 2553 : สัมภาษณ์)

ในประเทศ

1. กรรมการร่วมภาครัฐและภาคเอกชน (กรอ.) จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ซึ่งมีการประชุมทุกเดือน
2. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)
3. การท่องเที่ยวเขต 2 อุบลราชธานี (ททท.2)
4. ศูนย์ท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการอุบลราชธานี
5. ศูนย์เศรษฐกิจการลงทุนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 (BOI 2 อุบลราชธานี)
6. สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวอุบลราชธานี

ต่างประเทศ

1. สภาการค้าและอุตสาหกรรมแขวงจำปาสัก สปป.ลาว
2. สภาการค้าและอุตสาหกรรมแขวงสาละวัน สปป.ลาว
3. การค้าแขวงเซกอง สปป.ลาว
4. การค้าแขวงอัตตะปือ สปป.ลาว

ความร่วมมือที่ทางหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีได้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น การจัดสัมมนาเรื่อง “เปิดแนวรุกวงกลมอินโดจีน จุดประกายเศรษฐกิจอีสานใต้” เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2551 ณ โรงแรมลายทอง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีร่วมกับกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ สภาอุตสาหกรรมจังหวัดอุบลราชธานี ชมรมธนาคารจังหวัดอุบลราชธานี และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เพื่อผลักดันให้จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน และมีโครงการที่สำคัญหลายโครงการ อาทิ โครงการสามเหลี่ยมมรกต โครงการวงกลมเศรษฐกิจ และการผลักดันให้จังหวัดอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว การค้า การขนส่ง ศูนย์กระจายสินค้าของอีสานตอนล่างและภูมิภาคอินโดจีน ซึ่งได้รับเกียรติจาก พล.ร. นาย วีระศักดิ์ โควสุรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา (ในขณะนั้น) เป็นประธานในพิธีเปิดและบรรยายพิเศษ (สำนักข่าวไทย, 2553 : เว็บไซต์)

ภาพที่ 2 การจัดสัมมนาวงกลมเศรษฐกิจโดยหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา : <http://thainews.prd.go.th>

โครงการและกิจกรรมวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง

คณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีน (ปคอ.) ได้ทำการสำรวจเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีกับประเทศเพื่อนบ้านได้แก่ สปป.ลาว (5 แขวงภาคใต้ ได้แก่ จำปาสัก สาละวัน เซกอง อັดตะปือ และ

สะหวันนะเขต) เวียดนาม (กองตูม ดานัง เว้ กวางตริ) กัมพูชา (พระวิหาร เสียมเรียบ สตริงเตริง รัตนคีรี) จากการเข้า-ออกระหว่างประเทศอย่างยากลำบาก ถนนหนทางยังทุรกันดาร จนกระทั่งปัจจุบันมีการผลักดันเชื่อมโยงเส้นทางระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการค้า การท่องเที่ยว การคมนาคม มีความสะดวกสบายมากขึ้น เส้นทางที่คณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีนได้ทำการสำรวจมาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน มีรายละเอียดลำดับการสำรวจที่สำคัญ ดังต่อไปนี้ (วารสารข่าวหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี, 2549 : ข-ค)

โครงการ	กิจกรรม
<p>1. โครงการคาราวางกลมเศรษฐกิจอุบลฯ-สะหวัน นะเขต-ดานัง (ระหว่างวันที่ 20-25 มิถุนายน 2537)</p>	<p>เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว-การค้า-การลงทุน โดยความร่วมมือของ 3 ประเทศ (ไทย-ลาว-เวียดนาม) 9 จังหวัด (อุบลฯ-ศรีสะเกษ-ยโสธร-อำนาจเจริญ-มุกดาหาร-สะหวันนะเขต-กวางตริ-เว้-ดานัง) ซึ่งจัดโดยคณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจ อินโดจีน (ปศอ.) และหอการค้าเขต 14 ผลที่ได้รับเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย สปป.ลาว และประเทศเวียดนาม ด้านการท่องเที่ยว การค้า การลงทุน และการขนส่งอย่างเห็นได้ชัดที่สุด</p>

<p>2.โครงการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีกับ 5 แขวงภาคใต้ของ สปป.ลาว</p>	<p>โดยจังหวัดอุบลฯ และคณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจอินโดจีน (ปศอ.) ได้เดินทางเข้าไปเสริมสร้างมิตรภาพโดยการนำของผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลฯ ประธานหอการค้าอุบลฯ ปศอ. และ คณะภคราชาการและเอกชน ซึ่งก่อให้เกิดการค้า และการท่องเที่ยวชายแดนระหว่างจังหวัดอุบลฯ กับ 5 แขวงภาคใต้ของสปป.ลาว ได้แก่จำปาสัก สาละวัน เซกอง อັตตะปือ และสะหวันนะเขต มีมูลค่าปีละหลายล้านบาทที่ด่านสากลวังเต่าของสปป.ลาว และด่านช่องเม็ก อ.สิรินธร จ.อุบลฯ</p>
<p>3.โครงการสำรวจเส้นทางอุบลฯสู่เมืองเสียมเรียบ</p>	<p>เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งเป็นที่ตั้งของนครวัด-นครธม โดยมีการประชุมร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนหลายครั้ง ผลทำให้เกิดการเปิดด่านพรมแดนช่อง สะงำ อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ เป็นด่านถาวรระหว่างไทย-กัมพูชา ส่งเสริมด้านการค้า และการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน</p>

<p>4. โครงการสำรวจเส้นทางอุบลฯ ผ่านเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก แขวงอัตตะปือ ไปยังชายแดน เวียดนามที่เมืองกงตูม และออกสู่ทะเลจีนใต้ที่เมืองควิเยน</p>	<p>โดยมีการประชุมร่วมกันระหว่าง จังหวัดอุบลฯ กับเมืองกงตูม เพื่อนำข้อมูลด้านการค้า การท่องเที่ยว และเส้นทางคมนาคม มาเสนอที่ประชุมใหญ่หอการค้าทั่วประเทศ ครั้งที่ 16 ณ. จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างวันที่ 23-24 มกราคม 2542 เป็นการกระตุ้นให้มีการเชื่อมเส้นทางระหว่างแขวงอัตตะปือของ สปป.ลาว และเมืองกงตูมของเวียดนาม ซึ่งมีการเปิดด่านสากลขึ้นเมื่อปี 2549 ทำให้การเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดอุบลฯ แขวงจำปาสัก และเมือง กงตูม(ไทย-ลาว-เวียดนาม) ออกสู่ทะเลจีนใต้ที่เมืองควิเยนและเมืองดานังได้</p>
<p>5. โครงการสำรวจเส้นทางอุบลฯ ผ่านเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก แขวงอัตตะปือ (ชายแดนลาว-เวียดนาม) เมืองกงตูม ดานัง กวางตรี ด่านลาวบัว (ชายแดนลาว-เวียดนาม) สะหวันนะเขต มุกดาหาร อำนาจเจริญ กลับสู่อุบลฯ</p>	<p>นำโดยคณะกรรมการประสานงาน เศรษฐกิจอินโดจีน (ปศอ.) และ ท่านพิชณู จันทรวีพัน กงสุลใหญ่ แขวงสะหวันนะเขต (ตำแหน่งในขณะนั้น) ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เอกอัครราชทูตไทยประจำปากีสถาน ซึ่งเป็นวงกลมอีกรวงหนึ่งที่เชื่อมโยงระหว่างไทย-ลาว-เวียดนาม เพื่อสนับสนุนด้านการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และการคมนาคม เชื่อมโยงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยออกสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม</p>

<p>6.โครงการสำรวจเส้นทางวงกลมเศรษฐกิจ (ระหว่างวันที่ 22-24 พฤษภาคม 2548)</p>	<p>เป็นการสำรวจเส้นทางจากจังหวัดอุบลฯ ผ่านเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก สปป.ลาว ผ่านแหล่งท่องเที่ยวสำคัญคือ ปราสาทหิน วัดพู น้ำตกหลี่ผี น้ำตกคองพะเพ็ง ไปยังชายแดนลาว-กัมพูชาที่ด่านดงกะลอ ลงไปถึงเมืองสตึงเตร็งและเลี้ยวไปยังเมืองรัตนคีรี แหล่งพลอยที่สำคัญของกัมพูชา ซึ่งเป็นเมืองชายแดนระหว่าง ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม (อัตตะปือ-รัตนคีรี-กอนตูม) เรียกว่า สามเหลี่ยมเศรษฐกิจเหมือนจังหวัดอุบลฯ มีรอยต่อ 3 ประเทศระหว่างไทย-ลาว-กัมพูชา (อุบลฯ-จำปาสัก-พระวิหาร) เรียกว่า สามเหลี่ยมมรกต จากสตึงเตร็งสามารถลงไปพนมเปญและ โฮจิมินห์ของเวียดนาม และเลี้ยวซ้ายไปที่เมืองเสียมเรียบ และกลับออกมาทางช่องสง่า อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ กลับสู่ จ.อุบลฯ</p>
--	--

จากการสำรวจเส้นทางตามโครงการต่างๆ ของคณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจ อินโดจีน (ปคอ.) สามารถสรุปเป็นแผนภาพเส้นทางวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่างในปัจจุบันได้ดังนี้

ภาพที่ 3 แผนที่วงกลมเศรษฐกิจกลุ่มประเทศอินโดจีน (ไทย-ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม)

ที่มา : <http://www.ubonchamber.com/mapbig.jpg>

วิเคราะห์กรอบคิดเพื่อเข้าใจวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง

จากการที่หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีได้จัดประกายแนวความคิดเรื่องวงกลมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงตอนล่าง เมื่อปี พ.ศ.2534 เพื่อเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดอุบลราชธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสานตอนล่าง) และภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่าง โดยมีจังหวัดอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางนั้น ผู้เขียนใช้แนวคิดพื้นที่ทางสังคมข้ามพรมแดน (Transnationalism Social Space) และ แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization) ในการวิเคราะห์ข้อมูล จะเห็นได้ว่า การมีกระบวนการทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจในการกำกับตลอดจนพื้นที่ที่แสดงออกของอำนาจทางการเมืองของรัฐในการกำหนดรูปแบบและทางการพัฒนาของเมืองชายแดน โดยเฉพาะในยุคเศรษฐกิจเสรีหรือการข้ามพรมแดนในบริบทโลกาภิวัตน์

Andrew Walker (1999) ได้กล่าวว่า ในยุคโลกาภิวัตน์อำนาจการควบคุมของรัฐพื้นที่ชายแดนสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมต่อกันระหว่างคนในพื้นที่พรมแดนนานาชาติอย่างใกล้ชิด ผู้คน สินค้า ขาวสาร และวัฒนธรรมสามารถสั่นไหวข้ามชาติได้อย่างสะดวกรวดเร็วมากที่สุด กฎระเบียบเกี่ยวกับการข้ามชาติสามารถเอื้อให้สิ่งเหล่านี้เคลื่อนตัวในพื้นที่ชายแดนได้ค่อนข้างยืดหยุ่นและรวดเร็วตามหลักการค้าเสรีในยุคใหม่ โดยที่ Walker ได้ศึกษาวิธีการเปลี่ยนแปลงของการค้าหลากหลายแบบในบริเวณพรมแดนไทยภาคเหนือ ลาว และตอนใต้ของจีน เช่น ระหว่างเมืองห้วยทรายของลาวและเมืองเชียงของในประเทศไทย โดยข้อค้นพบที่สำคัญของเขาคือ การตอบโต้ต่อประเด็นการนำเสนอที่ว่า การควบคุมของรัฐมีน้อยลงเรื่อยๆ เมื่อเศรษฐกิจมีความเป็นเสรี (Liberalization) มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากภาคธุรกิจของเอกชนมีบทบาทในการกำกับพื้นที่ชายแดนมากขึ้น ซึ่ง Walker เห็นว่า ข้อสรุปนี้ไม่สามารถทำความเข้าใจบทบาทของรัฐในการกำกับเมืองหรือพื้นที่ชายแดนได้ชัดเจนตามความเป็นจริง (Walker, 1999) การศึกษาเรื่อง The Legend of the Golden Boat : Regulation, Trade and Traders in the Borderlands of Laos, Thailand, China and Burma ของเขาชี้ชัดว่า การขยายบทบาทของภาคธุรกิจเอกชน การค้าที่เฟื่องฟูและคึกคักระหว่างเมืองชายแดนด้วยกันในยุคโลกาภิวัตน์ แท้จริงแล้วมาจากการเอื้อของอำนาจรัฐผ่านการควบคุมในรูปแบบใหม่ภายใต้ระเบียบการค้าแบบใหม่ที่ขั้นตอนปฏิบัติทางการค้าเสรีเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนสามารถค้าขาย ผู้คนสามารถเดินทาง และสินค้าสามารถส่งผ่านไปมาได้สะดวกและรวดเร็ว

ในขณะที่ Brunet-Jailly (2005) นำเสนอแนวคิดว่า ชายแดนคือพื้นที่ของอิทธิพลและปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจการค้าและการตลาดที่ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อชายแดนทั้งต่อรัฐและประชาชนในพื้นที่ เช่น การตอบสนองของรัฐต่อการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจที่ทำให้รัฐกำหนดนโยบายในชายแดนค่อนข้างชัดเจนเพื่อควบคุมต่างๆ เช่น ควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจชายแดนที่มาจากการย้ายถิ่นของแรงงาน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม และอัตลักษณ์ของคนใน

พื้นที่ชายแดนอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางเศรษฐกิจ และการค้า นอกจากนี้ชายแดนคือพื้นที่การจัดการและกำกับของรัฐซึ่งเป็นการมองพื้นที่ชายแดนจากบนสู่ล่างโดยชี้ให้เห็นว่า รัฐแต่ละระดับมีอำนาจในการจัดการและดำเนินการเชิงนโยบาย และปฏิบัติในพื้นที่ชายแดน ขณะเดียวกันก็มองถึงอิทธิพลของรัฐแต่ละรัฐในการกำหนดนโยบายของตนในพื้นที่ชายแดน ซึ่งเป็นการมองเห็นบทบาทของชายแดนในแนวราบผ่านบทบาทของรัฐแต่ละรัฐในพื้นที่ชายแดนร่วมกัน นอกจากนี้ชุมชนหรือกลุ่มอำนาจท้องถิ่นในพื้นที่ชายแดนมีการแสดงออกทางอำนาจหรือแสดงตัวตนทางการเมืองในการต่อรอง ต่อต้าน หรือตอบโต้กับรัฐผ่านการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ความเป็นชาติพันธุ์ ศาสนา ความเชื่อ ภาษาหรือระบบความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ระบบอุปถัมภ์ในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มโอกาสในการสร้างตัวตนหรืออิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาหรือจัดการพื้นที่ชายแดนให้สอดคล้องและตอบสนองต่อชุมชนและท้องถิ่น

ดังนั้น โลกาภิวัตน์ (Globalization) คือ กระบวนการที่ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงของผู้คน สินค้า วัฒนธรรม บริษัทลงทุนข้ามชาติ รวมทั้งการสื่อสารทั้งอินเทอร์เน็ต (Internet) โทรศัพท์ และอื่นๆ (Sklair, 1999) อีกทั้งทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของรัฐต่างๆ เสมือนหนึ่งอยู่ภายใต้สังคมเดียวกัน (single society) (Albrow and King, 1990) นอกจากนี้ โลกาภิวัตน์ยังกระตุ้นการขยายตัวของการบินพาณิชย์และการใช้ทรัพยากรอย่างล้นหลามในแทบทุกระดับของสังคม (Featherstone, 1990) เมื่อเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ของสังคมโลกในยุคทุนนิยมที่เกิดขึ้นมานานับร้อยๆ ปีก่อนหน้านี้ (Robertson, 1992) ในระดับแนวคิดนั้น โลกาภิวัตน์สะท้อน “การจัดความสัมพันธ์ของเวลาและพื้นที่ใหม่ (reordering of time and space) หรือการย่อเวลาและพื้นที่ (time space compression)” ให้หดสั้นลง ซึ่งการติดต่อสัมพันธ์กันมากขึ้นโดยไม่มีอุปสรรคด้านเวลาและพื้นที่มาขัดขวางทำให้เกิดการสร้างสังคมเครือข่าย (network society) ในพื้นที่ประเภทต่างๆ มากมายในพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์ และพื้นที่ทางสังคมต่างๆ ผ่านเครื่องมือสื่อสาร โดยพื้นที่นั้นๆ ได้กำลังทำหน้าที่เป็นจุดประสานความเชื่อมโยง (nodes) ระหว่าง

คนส่วนต่างๆ ของโลก ซึ่งจุดเชื่อมโยงประสานนี้มีความสำคัญแตกต่างกันไป แต่แต่ละจุด บางส่วนมีความสำคัญมากในฐานะศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้าของโลก หรือบางแห่งทำหน้าที่เชื่อมต่อกับสังคมอื่นน้อยมากหรือทำให้ตัดขาดสังคมบางส่วนไป เพราะส่วนที่ตัดขาดไม่สามารถทำหน้าที่รองรับการพัฒนาหรือขยายตัวทางเศรษฐกิจได้เท่ากับส่วนอื่นๆ (Castells, 1996)

ความซับซ้อนของโลกาภิวัตน์และการข้ามพรมแดนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนและพื้นที่อื่นๆ ค่อนข้างชัดเจนมากทีเดียว เนื่องจาก Appadurai (2000) ได้เสนอว่า การวิเคราะห์เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์นั้นควรพิจารณาความเชื่อมโยงกับการข้ามชาติ (Transnationalism) ผ่านการไหลเทหรือเคลื่อนที่ไปมาของ 5 อย่างที่ไม่เป็นรูปแบบที่ชัดเจนตายตัวหรือมีความต่อเนื่องสม่ำเสมอ ได้แก่ การไหลไปมาของคน (Ethnoscape) สื่อ (Mediascape) เทคโนโลยี (Technoscape) ทุน (Financialscape) และความคิด (Ideoscape) เขากล่าวอีกว่า การเคลื่อนไหวไปมาของทั้ง 5 องค์ประกอบนี้ ทำให้เขตแดนความเป็นรัฐ สังคม หรือวัฒนธรรมหนึ่งๆ สลายตัวหรือคลายตัวลง (Deteriorialization) ไปในที่สุด และในท้ายสุด Appadurai เชื่อว่า การเคลื่อนไหวและการเคลื่อนย้ายของคน เงิน สื่อ เทคโนโลยี และความคิดข้ามอาณาบริเวณที่โลกเป็นคุณลักษณะใหม่ และเฉพาะของสังคมสมัยใหม่ในยุคที่โลกไร้พรมแดน และเส้นแบ่งระหว่างความเป็นท้องถิ่น ชาติ และโลก กลายเป็นสิ่งที่ขาดความชัดเจนลงไปเรื่อยๆ โดยก่อนหน้านั้น (Appadurai, 1995 : 212-220) เขาได้วิเคราะห์ความเป็นท้องถิ่น (Localization) ที่เชื่อมโยงกับการข้ามชาติ (Tran-locality) โดยวิเคราะห์ว่า ผู้คนมักจะยึดติดกับจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมสังคมมากกว่าการยึดติดหรือผูกพันกับท้องถิ่นเชิงพื้นที่ (spatial) ภูมิศาสตร์ เครือข่ายสังคม วัฒนธรรม และจิตสำนึกท้องถิ่นมักกำหนดความเป็นอัตลักษณ์ของคน อย่างไรก็ตาม เมื่อท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ จากกระบวนการเคลื่อนย้ายของผู้คน (human movement) ข้ามพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ เนื่องจากเหตุผลนานา เช่น การดึงดูดของภาคอุตสาหกรรม การเพิ่มความชำนาญเฉพาะทาง หรือ การหนีพ้นความแห้งแล้งหรือทุรกันดารในถิ่นเดิม เป็นต้น ดังนั้น ในยุคโลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นจะต้องเผชิญกับความ

ยุ่งยากหรือความไม่แน่นอนตายตัวต่างๆ ที่เข้ามากำกับความเป็นท้องถิ่นมากขึ้น เช่น อำนาจที่เหนือกว่าของรัฐบาลหรือระบบตลาดเสรี อำนาจของสื่อสารสมัยใหม่ กระบวนการต่างๆ เหล่านี้ ต่างเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างตัวตนในการต่อรองความเป็นท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์นั้น (กนกวรรณ มะโนรมย์, 2552 : 351-357)

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ นุชเปี่ยม ที่ปรึกษาสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ช่วยกรุณาตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องและบทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกวรรณ มะโนรมย์. “พลวัตเมืองชายแดน : กรณีศึกษาเมืองโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี”,วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (ฉบับพิเศษ) 347-394 ; มกราคม, 2552.

สมชาย สุรพัฒน์. “วงกลมเศรษฐกิจ” แนวคิดหลักในการพัฒนาภูมิภาคอินโดจีนโดยมีอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลาง. อุบลราชธานี : หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี. (อัตสำเนา)

สำนักข่าวไทย กรมประชาสัมพันธ์. สัมมนาเปิดแนวรุกวงกลมอินโดจีน จ.อุบลฯ. <http://thainews.prd.go.th>, เมษายน 2553.

ธเนศ วัฒนกุล. “ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประเทศอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง”, วารสารศูนย์บริการ วิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 12 (1) 35-38 ; มกราคม-มีนาคม, 2547.

หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี. วงกลมเศรษฐกิจอินโดจีน. <http://www.ubonchamber.com>. มิถุนายน, 2552.

หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี. “วันเดียวเที่ยว 4 ประเทศ เส้นทางวงกลมเศรษฐกิจ”, หนังสือพิมพ์ หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี. (ฉบับ เดือน กันยายน), 2549.

หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี. “เจาะลึกเศรษฐกิจอินโดจีน 2006”, วารสารข่าวหอการค้าจังหวัด อุบลราชธานี. (ฉบับพิเศษ) ช-ค, 2549.

ภาษาอังกฤษ

Albrow, M and King, E. 1990, Globalization, Knowledge and Society in Outhwaite, William and Bottomore, Tom. 1994. The Blackwell of Dictionary of Twentieth-Century Social Thought. Oxford Blackwell Publisher.

Appadurai, Arjun. Modernity at Large. Minnesota : University of Minnesota Press, 2000.

_____. “The production of locality”, in Richard Fardon (ed.), Counterwork, Managing the diversity of Knowledge. P.204–223, London & New York : Routledge, 1995.

Brunet-Jailly, E. Theorizing Borders : An Interdisciplinary Perspective. Geopolitics, 2005.

Castells, M. The Rise of the Network Society. Cambridge. UK Basil Blackwell, 1996.

Featherstone, M. “Global Culture : An Introduction”. In M. Featherstone (ed), Global Culture : Nationalism, Globalization and Modernity. London : Sage, 1990.

Robertson, R. Globalization. London : Sage, 1992.

Sklair, L. Competing Concept of Globalization. Journal of World System Research, 1999.

Walker, Andrew. The Legend of the Golden Boat : Regulation, Trade and Traders in the Borderlands of Laos, Thailand, China

and Burma. Honolulu : Hawaii : University of Hawaii “I” press,
1999.

สัมภาษณ์

ชวลิต อดิชาณิช, ประธานที่ปรึกษาหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี,
21 มกราคม 2553.

สุรศักดิ์ เจือสุคนธ์ทิพย์, รองอธิบดีกรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวง
การต่างประเทศ, 25 เมษายน 2553.

วีระศักดิ์ โควสุรัตน์, ผู้อำนวยการสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการ
พัฒนา (ITD), 20 เมษายน 2553.

อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ, รองเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 30 เมษายน 2553.

สรรพลีหวน: การศึกษาในแง่สังคมวิทยา
วรรณคดี

Sappha Li Huan: The Study in the
Sociology of Literature

Weerawat Intaraporn (วีรวัฒน์ อินทรพร) ¹

---

¹ ศศ.บ. (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

กศ.ม. (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

อ.ด. (ภาษาไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาวรรณคดีเรื่อง “สรรพสิทธิ์” ซึ่งเป็นวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ที่ใช้คำฉวนทางเพศแต่งตลอดทั้งเรื่อง โดยศึกษาในแง่สังคมวิทยาวรรณคดีซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 3 ด้าน ของวรรณคดีได้แก่ ตัวบท ผู้แต่งหรือผู้สร้าง และผู้อ่านหรือผู้เสพ ซึ่งรวมถึงการเผยแพร่และการเสพวรรณคดีเรื่องนี้ เพื่อทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของวรรณคดีเรื่องนี้ในสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่า ในแง่ตัวบท วรรณคดีเรื่องนี้ได้สร้างสรรคจากสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคมไทยคือ การใช้คำฉวนทางเพศซึ่งเป็นรูปแบบการเล่นสนุกทางภาษาอย่างหนึ่งของคนไทย โดยที่กวีได้นำคำฉวนทางเพศนี้ไปใช้แต่งในวรรณคดีมุขปาฐะและวรรณคดีลายลักษณ์มาแต่อดีตจนปัจจุบัน นอกจากนี้ตัวบทวรรณคดีเรื่องนี้ ยังประกอบขึ้นจากขนบของการแต่งวรรณคดีนิทานที่คนไทยคุ้นเคยทั้งในเรื่องการใช้ฉันทลักษณ์และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา นอกจากนี้ในด้านเนื้อหา แม้จะใช้คำฉวนทางเพศ กวีก็มิได้มุ่งแสดงกิจกรรมทางเพศแต่มุ่งที่จะสร้างความตลกขบขันจากการใช้ภาษาที่ “อ่อน” รหัสความหมายทางเพศซึ่งสอดคล้องกับจิตวิทยาของการสร้างอารมณ์ขันและกลวิธีการเล่นสนุกทางภาษาของคนไทย ส่วนการศึกษาในด้านผู้แต่งนั้น แม้จะยังไม่ทราบตัวผู้แต่งอย่างแน่ชัด แต่พบว่าผู้แต่งน่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านอักษรศาสตร์และมีความรู้ทางด้านวรรณคดีเป็นอย่างดี ส่วนในด้านการเผยแพร่ การเสพ และรูปแบบการเสพวรรณคดีเรื่องนี้ พบว่า แม้จะดูเหมือนว่าวรรณคดีเรื่องนี้เป็นวรรณคดี “ต้องห้าม” แต่ก็มี การเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้ อย่างแพร่หลายทั้งในรูปแบบมุขปาฐะและรูปแบบลายลักษณ์ ตลอดจนมีการนำไปเผยแพร่ในสื่อสมัยใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ วรรณคดีเรื่องสรรพสิทธิ์ยังมีอิทธิพลต่อวรรณคดีเรื่องอื่นที่แต่งเลียนแบบอีกหลายสำนวน

ผลการศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ในแง่สังคมวิทยาวรรณคดีจึงแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ที่กล่าวมานี้น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญ

ที่ช่วยทำให้วรรณคดีเรื่องนี้ซึ่งถึงแม้ไม่ได้รับการยกย่องในฐานะวรรณคดี
ชั้นเอก แต่ก็สามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงได้ในสังคมไทยตลอดมาจนถึง
ปัจจุบัน

คำสำคัญ คำผวนในวรรณคดีไทย, วรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้, สรรพสี่ทวน,
สังคมิทยาวรรณคดี

Abstract

This article explores a text of Southern Thai literature, “Sappha Li Huan,” which uses the technique of reverse speech throughout the story. I approach the text from the perspective of the sociology of literature, which focuses on three aspects of literature: text, author or creator, and readers or receivers, including the ways in which a text has been disseminated and received. This approach helps clarify the position of this poem in Thai society.

The findings show that this piece of work makes use of reverse speech techniques, the playful pattern of the Thai language which has long existed in society as employed by various poets in both oral and written literatures, frequently to talk about sex in an indirect manner. Apart from this, this story adopts the tradition of composing a romantic tale, a familiar kind of Thai literature identifiable, in terms of prosody and presentation technique. In the story, even though the poet uses sexual reverse speech, the main focus is not on sexual activities but on the creation of humorous subtext based on the “hidden” code of sexual meaning, which accompanies the psychological technique of creating humor and playing with words of Thai people. I find that the author, though anonymous, was a connoisseur of the arts, equipped with a profound knowledge of literature. The history of the publication and dissemination of this work reveals that, although it has been considered “taboo,” it has actually spread widely in both oral and written forms, including such modern electronic media as the internet, and this in turn makes the story well-known. It has exerted significant influence on later works which imitate its style of writing. The results of studying of this work from the perspective of

the sociology of literature demonstrates that the relations among the aforementioned elements are necessary for its continuing solid presence in Thai society despite its not being regarded as first-rate Thai literature.

Key Words. Reverse speech in Thai literature, local southern literature, Suppha Li Huan, sociology of literature

1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาวรรณคดีอาจทำได้หลายแนวทาง ทั้งในด้านของการศึกษาวรรณศิลป์หรือศิลปะการแต่ง การศึกษาในด้านประวัติศาสตร์วรรณคดีและแนวคิดของผู้แต่ง หรือการศึกษาวรรณคดีในแง่ของสังคม อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาวรรณคดีในแง่ของสังคม คือการพิจารณาวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งด้วยแนวคิดที่ว่า วรรณคดีเป็น “กิจกรรมทางสังคม” ดังที่ แกรห์ม โฮจ์ (Graham Hough) อธิบายว่า “การสร้างสรรค้วรรณคดีเป็นกิจกรรมทางสังคม เราเขียนก็เพื่อสื่อสาร หากจุดประสงค์ของเราเป็นเพียงเพื่อครุ่นคิดไตร่ตรองอยู่คนเดียว เราจะเขียนขึ้นมาทำไมเล่า ที่เขียนนั้นก็เพราะอยากจะพิมพ์เผยแพร่ ที่พิมพ์เผยแพร่ก็เพราะตั้งใจจะสื่อสารกับคนจำนวนหนึ่ง กลุ่มหนึ่ง ชนชั้นหนึ่ง ชาติหนึ่งหรือคนทั้งโลก” (นฤมล กาญจนทัต และอุบลวรรณ โชติวิสิทธิ์, 2532: 30)

ที่ผ่านมา การศึกษาวรรณคดีในแง่สังคม ส่วนใหญ่มักศึกษาในด้านภาพสะท้อนทางสังคมโดยศึกษาว่า วรรณคดีเรื่องที่น่ามาศึกษานั้นมีการนำเสนอภาพของสังคมที่ผู้แต่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้นๆ อย่างไร ซึ่งบางครั้งดูเหมือนเป็นการมองสังคมโดยใช้วรรณคดีเป็นเครื่องมือมากกว่าที่จะทำความเข้าใจวรรณคดีเรื่องที่น่ามาศึกษาในฐานะผลงานศิลปะที่มีความสัมพันธ์กับสังคม เพราะเป็นการศึกษาวรรณคดีด้วยการพิจารณาจากตัวบทและมุมมองของผู้แต่ง แต่ยังไม่ศึกษาครอบคลุมไปถึงมุมมองในด้านผู้อ่านหรือผู้เสพวรรณคดี ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้วรรณคดีดำรงอยู่ในสังคมนั้นๆ นักวรรณคดีที่สนใจศึกษาวรรณคดีในเชิงสังคมจึงพยายามที่จะแสวงหามุมมองในการศึกษาให้ครอบคลุมไปถึงผู้อ่านด้วย จึงเป็นที่มาของศาสตร์แห่งการศึกษาวรรณคดีอีกศาสตร์หนึ่งที่เรียกว่า สังคมวิทยาวรรณคดี (Sociology of Literature) เพื่อให้การพิจารณาวรรณคดีได้เป็นไปอย่างครอบคลุมและรอบด้านมากขึ้น

ในบรรดาวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ **สรรพสิทธิ์หวน** เป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่คนทั่วไปรู้จักกันอย่างแพร่หลาย วรรณคดีเรื่องนี้แต่งด้วยกลอน 8 และใช้

คำผวนเกี่ยวกับเรื่องเพศตลอดทั้งเรื่อง แม้เนื้อหาของวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** จะมีลักษณะนิทานจักรๆ วงศ์ๆ ก็ตาม แต่จากภาษาที่ใช้เป็นคำผวนทางเพศทำให้วรรณคดีเรื่องนี้กลายเป็นวรรณคดีต้องห้ามที่ต้องแอบอ่านกัน อย่างไรก็ตาม น่าแปลกที่ว่าวรรณคดีเรื่องนี้กลับได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ไม่แพ้วรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้เรื่องอื่นๆ

การที่ผู้สร้างวรรณคดีได้ใช้คำผวนเกี่ยวกับเรื่องเพศตลอดทั้งเรื่อง ทำให้กวีวรรณคดีละเลยการศึกษาวรรณคดีเรื่องในแง่ของวิชาการและทำให้ดูเหมือนว่าไม่สมควรที่จะนำวรรณคดีเรื่องนี้มาเผยแพร่เช่นวรรณคดีท้องถิ่นเรื่องอื่นๆ ทั้งๆ ที่วรรณคดีเรื่องนี้ น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาร่วมกันในด้านของตัวบท การสร้างและการเสพ ตลอดจนการเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้ด้วยสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดพิมพ์ การขับร้อง หรือการแสดง เพราะวิธีการเผยแพร่ที่หลากหลายนี้เองที่ทำให้ต้นฉบับวรรณคดีเรื่องนี้ได้กระจายไปสู่มวลชนในวงกว้างทำให้เป็นที่รู้จักและยอมรับของผู้เสพโดยทั่วไปแม้จะเป็นวรรณคดีที่ดูเหมือนว่าจะต้อง “แอบอ่าน” ก็ตาม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา **สรรพสิทธิ์** ในแง่ของสังคมวิทยา วรรณคดี โดยจะศึกษาให้ครบองค์ประกอบของวรรณคดีทั้ง 3 ด้าน คือ ตัวบท ผู้สร้าง และผู้อ่านหรือการเสพวรรณคดี ตลอดจนรูปแบบของการเผยแพร่ ผู้วิจัยคาดหวังว่า ผลการวิจัยจะช่วยทำให้มองเห็น “โลกเฉพาะ” ของวรรณคดีเรื่องนี้ที่สัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นทั้งตัวบท การสร้าง และการเสพ อันจะช่วยทำให้เข้าใจการดำรงอยู่ของวรรณคดีเรื่องนี้ในสังคมไทยได้ชัดเจนมากขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง **สรรพสิทธิ์** ในด้านตัวบท ผู้แต่งและการสร้างสรรค์ ตลอดจนผู้เสพและการเสพวรรณคดีเรื่องนี้ในแง่สังคมวิทยา วรรณคดี
2. เพื่อศึกษาการเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้ในรูปแบบต่างๆ ในสังคมไทย

3. สมมติฐานของการวิจัย

วรรณคดีเรื่องสรรพสิทธิ์เป็นวรรณคดีที่สร้างสรรค์ขึ้นจากสิ่งที่มีอยู่ในสังคมไทย ได้แก่เรื่องการใช้คำผวนทางเพศ และการสร้างเนื้อหาหนักหนาทัดคนไทยคุ้นเคย แม้จะเป็นวรรณคดีที่ใช้คำผวนเกี่ยวกับเรื่องเพศอันเป็นเรื่องต้องห้าม แต่คนไทยโดยทั่วไปก็รู้จัก ยอมรับและเสพวรรณคดีเรื่องนี้ในรูปแบบต่างๆ อย่างแพร่หลาย แสดงให้เห็นการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของวรรณคดีเรื่องนี้ในสังคมไทย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยใช้แนวคิดการศึกษาวรรณคดีในแง่สังคมวิทยาวรรณคดีและใช้วิธีของวรรณคดีวิจารณ์ประกอบการศึกษา

อนึ่ง คำว่า “วรรณคดี” ที่ใช้ในบทความนี้ ผู้วิจัยใช้ในความหมายของผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะแขนงหนึ่งของมนุษย์ที่ใช้ภาษาเป็นวัสดุในการประกอบสร้าง โดยไม่จำกัดยุคสมัย วิธีถ่ายทอดและท้องถิ่นที่แต่ง และไม่ได้ใช้คำนี้ในเชิงประเมินค่าผลงานแต่อย่างใดโดยผู้วิจัยถือว่าคำว่า “วรรณคดี” เป็นคำไวพจน์หรือมีความหมายเหมือนกันกับคำว่า “วรรณกรรม”

5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดของการศึกษาวรรณคดีในแง่สังคมวิทยาวรรณคดีนั้น สุภาวงศ์ จันทวานิชกล่าวว่า โลกแห่งวรรณคดีมีองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ ผู้แต่งหรือผู้สร้างสรรค์ ผลงานหรือตัวบทวรรณคดีและผู้อ่านและการเผยแพร่ (Public) องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้ก่อให้เกิดวงจรอันซับซ้อนในโลกวรรณคดี เป็นวงจรที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ เทคโนโลยี การค้า ฯลฯ ซึ่งเท่าที่ผ่านมา ผู้ที่ศึกษา

วรรณคดีมักไม่สามารถพินิจพิเคราะห์วรรณคดีได้จากทั้งสามมิติ การศึกษา
วรรณคดีจึงขาดความรู้ลึกเหมือนจอภาพยนตร์ที่มีเพียงความกว้างและยาว
เพียงสองมิติ ทำให้การศึกษาข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ทางวรรณคดี
ผิดเพี้ยนไปจากที่ควรจะเป็น ด้วยเหตุนี้สังคมวิทยาวรรณคดีจึงเป็นวิชาที่
ศึกษาวรรณคดีในมิติของสังคมว่าไม่ใช่มีเพียงผู้เขียนกับผลงานเท่านั้นแต่ยัง
พิจารณามิติไปยังผู้อ่านด้วย สังคมวิทยาวรรณคดีไม่ได้ยึดแนวคิดกว้างๆ ว่า
วรรณคดีเป็นเครื่องสะท้อนสังคมดังที่มักได้ยินกันทั่วๆ ไป แต่ถือว่า วรรณคดี
เป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งจะต้องมีผู้สร้าง มีผลงานและมีผู้ใช้ (อาจถือได้ว่ามอง
ในลักษณะของกระบวนการสร้างสรรค์) จึงศึกษาว่าวัฏจักรของการสร้างสรรค์นี้
มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไรกับวรรณคดี (สุภาวศ์ จันทวานิช, 2525: 1 – 12)

ในแง่การนำแนวคิดสังคมวิทยาวรรณคดีมาศึกษาวรรณคดี โดยเฉพาะ
วรรณคดีไทยยังมีไม่มากนัก เท่าที่ผู้วิจัยค้นพบได้แก่ บทความเรื่อง “หนังสือ
กลอนวัยรุ่นของไทยในมิติทางสังคมวิทยาวรรณคดี” ของ นันทนัย ประสาน
นาม (2549: 165) โดยได้ศึกษากลอนวัยรุ่นไทยในแง่ ตัวบท ผู้เขียน ผู้อ่าน
และบทบาทของสำนักพิมพ์โดยมีสำนักพิมพ์ไยใหม่เป็นกรณีศึกษา ผลการ
ศึกษาชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนของวรรณคดี
คือ มิติด้านตัวบท ผู้แต่ง และผู้อ่านตลอดจนสำนักพิมพ์ซึ่งหลอมรวมกัน
เป็นโลกวรรณคดีประเภทกลอนวัยรุ่นของไทย

ส่วนการศึกษาวิจัยเรื่อง **สรรพสิทธิ์** ในช่วงที่ผ่านมา เท่าที่ผู้วิจัยสำรวจ
งานวิจัยเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนี้พบว่า ส่วนใหญ่มักจะกล่าวถึงวรรณคดีเรื่องนี้
ในแง่การใช้คำผวนเกี่ยวกับเรื่องเพศ เช่น ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ภาคใต้** กล่าวถึงวรรณคดีเรื่องนี้ว่า “ถ้าอ่านเรื่องสรรพสิทธิ์อย่างผ่านๆ อาจจะ
เห็นว่าเรื่องลามก หรือสัปดน ผู้แต่งมุ่งแต่จะใช้คำผวนที่เกี่ยวกับเรื่องเพศเพียง
อย่างเดียว แต่ถ้าอ่านอย่างพิจารณาจะเห็นความเป็นกวีของผู้แต่งเรื่องนี้
เพราะสามารถใช้คำผวนได้ทุกวรรคและเกือบทุกถ้อยคำ โดยที่สามารถดำเนิน
เรื่องไปได้อย่างเข้าใจ มีความกระชับและทิ้งธรรมเนียมนิยมในการแต่งนิยาย
คำกลอน” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 16, 2542: 7805) นอกจากนี้
ในหนังสือ **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัตสรร** ซึ่งเป็นผลงาน

การรวบรวมวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี (2548) ผู้รวบรวมได้นำตัวบทวรรณคดีเรื่องนี้มาตีพิมพ์เผยแพร่ พร้อมนำเสนอ บทวิเคราะห์ ซึ่งกล่าวถึงองค์ประกอบของวรรณคดีเรื่องนี้ ได้แก่ ประวัติและ ลักษณะวรรณคดี ลักษณะการแต่ง ลักษณะพิเศษเช่น การใช้คำผวน การใช้ คำภาษาถิ่น การเป็นต้นแบบของวรรณคดีคำผวนเรื่องอื่น ตลอดจนสาระัตถะ ของเรื่อง และได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้ ซึ่งผล การศึกษายังไม่อาจนับได้ว่าเป็นการศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ในแง่สังคมวิทยา วรรณคดี เนื่องจากเป็นการวิเคราะห์ในแง่องค์ประกอบและภูมิปัญญาต่าง ๆ อันเป็นภาพสะท้อนที่ปรากฏจากตัวบทวรรณคดี

ส่วนผู้ที่นำวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** มาศึกษาในแง่วิชาการก็มี อยู่บ้าง แต่ก็ยังคงมุ่งเน้นไปที่จุดเด่นของการใช้คำผวนเกี่ยวกับเรื่องเพศใน วรรณคดีเรื่องนี้เช่นกัน ได้แก่ ศิริพร ศรีวรกานต์ ซึ่งได้ศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ ในบทความเรื่อง “เรื่องเพศ ปกปิดและเปิดเผย: บทวิเคราะห์วรรณกรรม กามารมย์ไทย” ซึ่งได้ศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ร่วมกับวรรณคดีปัจจุบันของ ไทยอีก 2 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** จึงใจใช้คำ ผวนเกี่ยวกับเรื่องเพศเพื่อล้อเลียนและทำลายกรอบของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่วนเวียนอยู่กับเนื้อหาที่ซ้ำซากจำเจเพื่อสร้างความสนุกสนานแก่ผู้อ่าน นอกจากนี้การใช้คำผวนเป็นการเล่นเรื่องเพศได้โดยไม่ถูกตำหนิและเป็นการ ปกป้องกันตัวเองจากการละเมิดกรอบของสังคมโดยไม่ถูกลงโทษ เนื่องจากการ กล่าวถึงเรื่องเพศอย่างเปิดเผยถือเป็นเรื่องหยาบคาย หากกระทำเช่นนั้น ในโลกแห่งความเป็นจริง (ศิริพร ศรีวรกานต์, 2546: 144)

ส่วนประจักษ์ สายแสง ได้เสนอบทความเรื่อง “**สรรพสิทธิ์: ร่องรอย ของอินดูในนครศรีธรรมราช**” วิเคราะห์ในแง่จุดมุ่งหมายการแต่งวรรณคดี เรื่องนี้ว่า กวีแต่งวรรณคดีเรื่องนี้โดยมีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ลัทธิ ศักติ ต้นตระกูลและแต่งวรรณคดีเรื่องนี้บูชาพระอุมาเพื่อความเป็นสิริมงคลโดย ให้เหตุผลสนับสนุนว่า นครศรีธรรมราชมีร่องรอยวัฒนธรรมอินดูปรากฏอยู่ ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก ดังนั้น วรรณคดีเรื่องนี้ ซึ่งเชื่อว่าเป็นผลงานของชาวนครศรีธรรมราชจึงต้องแต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์

บูชาพระแม่อุมาเพื่อเป็นสิริมงคลต่อผู้แต่งและสังคมข้อสรุปดังกล่าวนี้ ผู้วิจัย คิดว่ายังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ด้วยเหตุที่ในตัวบทเองก็ไม่ได้แสดงให้เห็น ลักษณะของศาสนาพราหมณ์แต่อย่างใด และการกล่าวถึงวรรณคดีเรื่องนี้ว่า เป็นผลงานของกวีชาวนครศรีธรรมราชจึงได้อธิทิตพลจากร่องรอยวัฒนธรรม ฮินดูของจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ว่าวรรณคดีเรื่องนี้เป็นวรรณคดีของชาวนครศรีธรรมราชจริงหรือไม่ ทั้งนี้ เพราะการพบต้นฉบับตัวเขียนวรรณคดีเรื่องนี้ครั้งแรกซึ่งบันทึกเป็นสมุดฝรั่ง ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นยังไม่น่าเป็นข้อสรุปว่าเป็นผลงานของกวีชาวนครศรีธรรมราช

ดังที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ยังไม่มีนักวิชาการวรรณคดีผู้ใดสนใจศึกษา วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** ในแง่สังคมวิทยาวรรณคดีที่เป็นการศึกษาองค์ ประกอบของวรรณคดีทั้ง 3 ด้านได้แก่ ตัวบท ผู้แต่ง และผู้เสพ รวมทั้งยังไม่มีผู้ใดศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ในแง่มุมมองการแพร่หลายและการดำรงอยู่ในสังคมไทย ซึ่งไม่จำกัดอยู่ในเฉพาะสังคมไทยภาคใต้เท่านั้น แต่ยังแพร่หลายไปยังภูมิภาค อื่นอีกด้วย ซึ่งถ้าได้มีการศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ในแง่สังคมวิทยาวรรณคดีก็น่า จะทำให้เข้าใจมิติทางสังคมวิทยาของวรรณคดีเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

6. ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยได้แก่ การใช้คำผวนในสังคมไทย ตัวบท วรรณคดีเรื่องสรรพสิทธิ์ ผู้แต่งและการสร้างสรรค้วรรณคดีเรื่องสรรพสิทธิ์ การเผยแพร่วรรณคดีและการเสพวรรณคดีเรื่องสรรพสิทธิ์ และอิทธิพลที่ วรรณคดีเรื่องนี้ที่มีต่อวรรณคดีเรื่องอื่น มีรายละเอียดดังนี้

6.1 การใช้คำผวนในสังคมไทย

คำผวน เป็นรูปแบบการเล่นสนุกทางภาษาอย่างหนึ่งของคนไทย พบใน ทุกท้องถิ่นของประเทศ โดยปรกติ การเล่นคำผวนมีจุดมุ่งหมายในการเล่นเพื่อความสนุกสนานทางภาษา เพราะคำผวนเป็นการซ่อน “รหัส” ความหมาย

ไว้ ถ้าผู้ฟังไม่เข้าใจว่าเป็นคำผวนก็จะตี “รหัส” ความหมายไม่ออกและไม่เข้าใจความหมายที่ผู้ส่งสารสื่อออกมา ความหมายของคำที่ผวนนั้นมี 2 ประเภทใหญ่ได้แก่ คำที่ผวนแล้วไม่มีความหมาย เช่น “คนอะไร” ผวนเป็น “โคะอะไร” และคำที่ผวนแล้วมีความหมาย ซึ่งอาจเป็นความหมายธรรมดาไม่หยาบโลน เช่น “ไทยเขียน” ผวนเป็น “เทียนไซ” และมีความหมายสองแง่สองง่ามหรือถึงขั้นหยาบโลนซึ่งส่วนใหญ่เป็นความหมายเกี่ยวกับเรื่องเพศ อย่างไรก็ตาม การใช้คำผวนที่ผวนแล้วมีความหมายทางเพศถือเป็นการใช้คำไม่สุภาพ ผู้ใช้ต้องคำนึงถึงความสนทนสนมของผู้ฟังด้วย เพราะถ้าใช้คำผวนในลักษณะหลังนี้กับคนที่ไม่คุ้นเคยกัน ก็จะถูกมองว่าเป็นผู้ไม่รู้จักกาลเทศะอันดี และอาจก่อให้เกิดความโกรธเคืองกันในการสื่อสารได้

ประวัติการเล่นคำผวนในสังคมไทยน่าจะมีมานานแล้ว อาจคู่กับการใช้ภาษาไทยของคนไทย ดังที่มีเรื่องเล่ากันว่า ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการแต่งโคลงประกวดแข่งขันกันอยู่เสมอ มีโคลงบทหนึ่งที่เล่ากันว่า เป็นโคลงของศรีปราชญ์แต่งเป็นโคลงกระทู้ ซึ่งคำกระทู้รวมกับคำที่อยู่ต้นบาทโคลงสามารถผวนเป็นคำที่มีความหมาย¹ นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสุนทรภู่กวีเอกในสมัยรัตนโกสินทร์ว่าเคยแต่งโคลงคำผวนเพื่อแสดงความสามารถในการแต่งโคลง²

ส่วนหลักฐานชัดเจนเกี่ยวกับการใช้คำผวนปรากฏในประกาศของ

¹โคลงบทดังกล่าวมีว่า

หนึ่งโอมาเว็งเว้า	ว่ากา	(ผวนเป็น โจนเอ็งมาเว็งเว้า ว่ากา)
รูกับกาวเม็งแต่ยา	มูไร	(ผวนเป็น รวากับกามาแต่เอียง มูไร)
ปัดเซนจะมูชา	เคราทู	(ผวนเป็น เป็นศิษย์จะมาสู้ ครูเฝ้า)
และแต่จะตอบให้	ชีพม้วยมั่งรณอ	(ผวนเป็น ขอบแต่จะเตะให้ ชีพม้วยมั่งรณ)

โคลงบทนี้ ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต (2545: 68) อธิบายว่าเป็นโคลงที่สุนทรภู่แต่งเพื่อตอบโต้ผู้ที่ดูถูกหรือสบประมาทสุนทรภู่ว่าแต่งได้เฉพาะกลอนเพลงยาว สุนทรภู่จึงแต่งโคลงที่ใช้คำผวนเพื่อแสดงความสามารถและปฏิภาณของกวีของตนให้ประจักษ์ชัด

²โคลงกระทู้บทนี้มีว่า

เป ทะลูอยู่ดำ	มีถม	(เปทะลู ผวนเป็น ปูทะเล)
แป สะหูกอยู่ตม	ไตไม้	(แปสะหูก ผวนเป็น ปูแสม)
มา แดงแกว่งหางม	หาคู	(มาแดง ผวนเป็น แมงดา)
นา ปลาน้ำจิมให้	รูสลิมซิมลง	(นาปล้ำ ผวนเป็น นาปลา)

อย่างไรก็ดี การกล่าวว่โคลงบทนี้เป็นของศรีปราชญ์นั้นเป็นเพียงข้อสันนิษฐานของนักวิชาการบางท่าน เช่น ประจักษ์ ประกาพิทยาการ (อ้างถึงในเสกสันต์ ผลวัฒน์, 2545: 16) ผู้วิจัยคิดว่ายังไม่มีหลักฐานอย่างชัดเจนพอที่จะสรุปว่าเป็นผลงานของศรีปราชญ์จริง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งมีข้อควรระมัดระวังการใช้คำผวนในการใช้ภาษาอย่างเป็นทางการ โดยทรงให้ระมัดระวังใช้คำไทยบางคำที่อาจผวนแล้วเป็นคำหยาบโลน ดังเช่น ในประกาศ เรื่องการใช้สรรพนามสำหรับช่างม้าว่า คำกราบบังคมทูลบางคำต้องระมัดระวังไม่ให้ผวนได้ “เหมือนหนึ่งต้นไม้ 8 ต้น 9 ต้น หรือแปดเต้า แปดตัว อย่างนี้ถ้าจะกราบบังคมทูลพระกรุณาให้กราบบังคมทูลพระกรุณาอย่างอื่น อย่าให้เป็นคำผวนได้” (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2548: 46) นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า ในการใช้ภาษาอย่างทางการมักมีข้อควรระวังที่จะไม่ใช่คำที่สามารถผวนได้แล้วมีความหมายหยาบโลน เช่นคำว่า “เห็นควรด้วย” มีคำแนะนำให้ใช้คำว่า “เห็นชอบด้วย” หรือคำว่า “คนป่วย” ก็ไม่สมควรใช้แต่ควรใช้คำว่า “ผู้ป่วย”

ส่วนในวรรณคดีไทย มีการใช้คำผวนแต่งวรรณคดีมานานแล้วทั้งวรรณคดีมุขปาฐะและวรรณคดีลายลักษณ์ ในวรรณคดีมุขปาฐะพบความนิยมการเล่นคำผวน เช่น ในเพลงพื้นบ้านประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นลำตัด เพลงฉ่อย บทพากย์หนังตะลุง และบทปริศนาคำทาย เป็นต้น วรรณคดีมุขปาฐะเหล่านี้เป็นการแสดงของชาวบ้านที่เน้นความสนุกสนานเพลิดเพลิน บางครั้งมีการนำเสนอเนื้อหาทางเพศซึ่งอาจเสนออย่างตรงไปตรงมาหรืออาจกล่าวอย่างอ้อมก็ได้ ดังที่สุกัญญา ภัทรชัย (2540: 99) กล่าวว่า การใช้ถ้อยคำสังวาสในเพลงปฏิพากย์ภาคกลางมี 2 ชนิด คือ ถ้อยคำสังวาสชนิดตรง เรียกตามภาษาชาวบ้านว่า กลอนแดง และถ้อยคำสังวาสชนิดอ้อม เรียกตามภาษาชาวเพลงว่า กลอนสองง่าม ซึ่งการใช้คำผวนทางเพศ เป็นวิธีการหนึ่งของการใช้ถ้อยคำสังวาสชนิดอ้อม เช่น ในเพลงปฏิพากย์บทหนึ่งมีเนื้อความว่า

ถือว่าเป็นหมาซำก็หมาดี   หมาพระฤาษีสันทันเลี้ยงไว้
หมาพระฤาษีขึ้น**กระฎีเห่า**   ถามว่าอาเฮียเอาไหมเอาไหม

(สุกัญญา ภัทรชัย, 2540: 100)

หรือตัวอย่างการเล่นคำผวนในปริศนาคำทาย เช่น ปริศนาคำทายประเภทหนึ่งที่เรียกว่า ฆะหมี่ ซึ่งนิยมเล่นกันมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฆะหมี่เป็นการละเล่นในหมู่ชาวจีนเพื่อประลองปัญญา คำว่า ฆะหมี่มาจากภาษาจีนแต้จิ๋ว โดยคำว่า ฆะ แปลว่า ดี และ

คำว่า หมี่ แปลว่า ปรีศนา ฆะหมี่จึงแปลว่า การตีปรีศนา คนไทยนำฆะหมี่มา
ดัดแปลงโดยการแต่งเป็นคำประพันธ์ชนิดต่างๆ โดยมีคำตอบของปรีศนาเรียก
ว่า ธง ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบต่างๆ คำผวนเป็นรูปแบบหนึ่งของการ
ทายปรีศนา เรียกว่า ปรีศนาคำผวน ซึ่งผู้ทายจะตั้งปรีศนาให้ได้คำตอบเป็น
คำผวนทุกคำ ผู้ตอบต้องตีปรีศนาให้ได้ก่อน และต้องตอบเป็นคำผวนใน
ชั้นแรกก่อนซึ่งเมื่อผวนแล้วก็จะได้คำตอบที่ถูกต้อง ปรีศนาคำผวนนี้เป็นที่
นิยมมากจนกระทั่งปัจจุบัน เช่น โคลงทายปรีศนาที่มีคำตอบเป็นคำผวน
ดังตัวอย่าง

ชายหนึ่งอยู่ภาคพื้น	ลานนา
ชายหนึ่งสิ้นชีวา	ดับดั้น
ชายหนึ่งแปลงมิงา	ร่างใหญ่
ชายหนึ่งสะอาดสิ้น	กลิ่นร้ายหายสูญ

(<http://www.gotonow.org/blog/funnystuffs/90780>)

คำตอบของปรีศนาโคลงบทนี้ ผู้ตีปรีศนา จะต้องนำคำว่า ชาย ที่วาง
ไว้ต้นบาท มาผสมกับคำอื่นๆ ซึ่งเป็นคำผวนที่เมื่อผวนแล้วมีความหมาย
ตรงกับปรีศนาในแต่ละบาท คำตอบของโคลงบทข้างต้นนี้ บาทแรก ตอบว่า
ชายเรียง ผวนได้เป็น เชียงราย ตรงกับปรีศนาว่า “ชายหนึ่งอยู่ภาคพื้น
ลานนา” บาทสอง ตอบว่า ชายวิพ ผวนได้เป็น ชีพวาย ตรงกับปรีศนาว่า
“ชายหนึ่งสิ้นชีวา ดับดั้น” บาทสาม ตอบว่า ชายพล้าง ผวนได้เป็น
ข้างพลาย ตรงกับปรีศนาว่า “ชายหนึ่งแปลงมิงา ร่างใหญ่” บาทสุดท้ายตอบว่า
ชายระกำ ผวนได้เป็น ชำระกาย ตรงกับปรีศนาว่า “ชายหนึ่งสะอาดสิ้น กลิ่น
ร้ายหายสูญ” เห็นได้ว่า ปรีศนาคำทายนี้มีความซับซ้อนและต้องใช้ปัญญา
ของทั้งผู้ทายในการตั้งปรีศนา และปัญญาของผู้ตอบในการตีปรีศนาให้แตก

ส่วนการใช้คำผวนในวรรณคดีลายลักษณ์ พบการใช้คำผวนในการแต่ง
หลายลักษณะได้แก่ การใช้คำผวนในลักษณะข้อบังคับอย่างหนึ่งของกลวิธี
การแต่ง ดังปรากฏในตำราโคลงกลบทของล้านนา มีโคลงกลบทชนิดหนึ่ง
ชื่อว่า วุฑติคำเหล้น (ยนต์ทิพย์) มีข้อบังคับให้ใช้คำผวน โดยมีคำอธิบายและ
ตัวอย่างการแต่งด้วย คำผวนในตัวอย่างที่ตำราให้ไว้เป็นคำที่ผวนแล้วมีความ

หมายเรื่องเพศ เป็นต้น (ดูรายละเอียดและตัวอย่างโคลงใน อุดม รุ่งเรืองศรี, 2528: 91) นอกจากนี้ยังมีการใช้คำผวนแต่งแทรกหรือซ่อนในเนื้อหาของวรรณคดีบางตอน เช่น พบในวรรณคดีท้องถิ่นเรื่อง **มหาชาติฉบับเพชรบุรี** สำนวนของกวีที่ชื่อว่า “หมอปาน” ในวรรณคดีเรื่องนี้มีการใช้คำผวนทางเพศแทรกอยู่ในกัณฑ์ชูชก ซึ่งเป็นการแทรกเพื่อแสดงอารมณ์ขันของกวี การแทรกคำผวนนี้ถ้าผู้อ่านไม่สังเกตก็จะไม่ทราบว่าเป็นคำผวน เพราะเป็นการแทรกที่กลมกลืนไปกับเนื้อหาในบทบรรยายธรรมชาติตอนชูชกเดินทางเข้าป่าไปเฝ้าพระเวสสันดร ดังตัวอย่าง

เขาดง**ข้ามบึง** ไม้**หักผางผิง** **ข้ามบึงคนทัก** **เหยียบ**
บอนสลัก ไม้**รักโคนบาน** งอก**เรียงเคียงธาร** **ต้นตาลโคนบุด**
มะ**กรูดน่ารัก** **ต้นบุกตาสัก** ปลาย**ยักคอนเยื้อง** มะ**ไฟมะเฟือง**
ลูก**เหลืองมีสี** **ลูกหอยปากหมี่** **ชิงชีคาหอย** สะ**ตือลูกห้อย** **ลูก**
ย้อยโยนยาน

(ชาญพุทฺธิ พัฒนพัชร, ผู้ปริวรรต, 2542: 221)

คำที่เน้นนี้ เมื่ออ่านผิวเผินเป็นการบรรยายธรรมชาติ แต่คำเหล่านี้ก็สามารถผวนได้ และเป็นคำที่เมื่อผวนแล้วมีความหมายทางเพศทั้งสิ้น ผู้อ่านหรือผู้ฟังที่รู้ความนัยและถอดคำผวนได้จึงจะสามารถทราบว่ามีผู้แต่งกำลังแทรกคำผวนอยู่ในตัวบท ซึ่งแสดงให้เห็นอารมณ์ขันของผู้แต่งทางหนึ่ง

กวีร่วมสมัยบางคนก็นำคำผวนมาใช้แต่งแทรกในตัวบทคำประพันธ์ เช่น ในรวมกวีนิพนธ์ **ตุ้เพลงลูกทุ่ง** ของ ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ มีการใช้คำผวนแทรกในการแต่งกวีนิพนธ์ในบทที่ชื่อว่า “๑: สร้างวิมาน” กวีใช้คำผวนโดยนำชื่อ “แจ้ง คล้ายสีทอง” ครูเสภาคนสำคัญในสมัยปัจจุบันมาผวนเป็น “จ้อง คล้ายสีแกง” เพื่อเสียดสีการสร้างสรรคและการเสพวรรณคดีประเภทเสภาของคนไทยสมัยใหม่ที่มีเนื้อหาไร้สาระแตกต่างจากการแต่งเสภาของคนไทยในอดีต และในบทเดียวกัน ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ ก็ได้แต่งกลอนคำผวนแทรกไว้ 2 บท เพื่อแสดงให้เห็นเนื้อหาที่ไร้สาระของบทเสภาปัจจุบัน ซึ่งเป็นการแต่งแทรกเพื่อเสนอแนวคิดวิพากษ์วิจารณ์สังคม ไม่ได้มุ่งที่จะให้เกิดความตลกขบขันแต่เพียงอย่างเดียว ดังนี้

หมาหันหมา หามู เห็นหุหมา
เห็นหมูหัน หูหนึ หมิหันดู
หาหมีเห็น เหม็นหู หมิหมูเหม็น
หมาหมีหาย หมายหมู หูหันรี
เสกบ้านเมืองเราก้เท่านี้
มีแต่ห้าบ่าเรอตนมนมมาวี

หุหมาหนา หมูหนึ หมิเห็นหมู
หมิหมาหา เห็นหมู หันหูดี
หาหมีหาย หมายเห็น เหม็นหูหมี
หมายหาหมู หมาหนึ หมิหายตัว
วนเวียนอยู่ หมู หมา หมิ กันมีมัว
มุดหัวขมใต้หางไรรายอายุ

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ, 2543: 84-87)

ส่วนการใช้คำพวนทางเพศแต่งวรรณคดีทั้งเรื่อง เคยปรากฏมาแล้วในกลอนบทละครเรื่อง **พระเอ็ดยง** ซึ่งเชื่อว่าเป็นผลงานของ คุณสุวรรณ กวีหญิงในราชสำนักพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังที่มีผู้กล่าวว่าเคยเห็นต้นฉบับกลอนบทละครเรื่องนี้บันทึกไว้ในสมุดไทยซึ่งเก็บรักษาไว้ในหอสมุดแห่งชาติ โดยสมุดไทยฉบับนี้ยังมีบทละครเรื่อง **พระมเหสเถไถ** และ **อุณรุฑร้อยเรื่อง** ซึ่งเป็นผลงานของคุณสุวรรณรวมอยู่ด้วย ในหน้าต้นหนังสือสมุดไทยดังกล่าวได้ระบุว่าเป็นบทละครของคุณสุวรรณ (ชูดาว, 2539: 214) กลอนบทละครซึ่งมีเนื้อหาเป็นนิทานจักรๆ วงศ์ๆ เรื่อง **พระเอ็ดยง** นี้ ล้อม เฟ็งแก้ว (2543: 155) สันนิษฐานว่า เป็นวรรณคดีไทยเรื่องแรกที่แต่งด้วยคำพวนทางเพศตลอดทั้งเรื่องในลักษณะเดียวกันกับวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์**³ อย่างไรก็ดี ปัจจุบันต้นฉบับวรรณคดีเรื่องนี้ยังไม่มีเผยแพร่แต่อย่างใดและอาจจะมีผู้เคยเห็นต้นฉบับเพียงไม่กี่คน

ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า คำพวนเป็นลักษณะการเล่นทางภาษาอย่างหนึ่งของคนไทย ซึ่งเป็นการใช้คำพวนในการเล่นสนุกทางภาษาในชีวิตประจำวัน

³ ตัวอย่างการใช้คำพวนทางเพศบางตอนในวรรณคดีเรื่อง พระเอ็ดยง ที่ชูดาว (2539:215) ยกมาเป็นตัวอย่าง เช่น

มาถึงคูรอุบขอบเมือง
เคยอยู่แก่คนตรียังดังดาปี
ครั้งนี้มีการมจะจำจาก
ระหกระเหินเดินป่าพนาไล

ข้าเลื่องเลี้ยวดูปราสาทศรี
ได้ดีหมสมศรีด้วยนางใน
จะลำบากยากดีดเป็นโฉน
จากตากแดดแอดไตทุกเวลา

เห็นได้ว่า กลอนที่ยกมานี้ มีการใช้คำพวนไม่ได้สม่ำเสมอทุกวรรค บางวรรคก็ไม่มีการใช้คำพวนเลย ซึ่งต่างจาก **สรรพสิทธิ์** ที่ผู้แต่งใช้คำพวนในกลอนทุกวรรค และบางวรรคก็ยิ่งใช้มากกว่า 1 คำ

และมีการนำมาใช้แต่งวรรณคดีทั้งวรรณคดีมูขปาฐะและวรรณคดีลายลักษณ์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้คำผวนนี้ก็รวมทั้งการใช้คำผวนที่มีความหมายธรรมดา และคำผวนที่มีความหมายทางเพศ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า คนไทยรู้จักและคุ้นเคยกับการใช้คำผวนเป็นอย่างดี

6.2 ตัวบทวรรณคดีเรื่องสรรพสิทธิ์

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความน่าสนใจของตัวบทวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** ใน 2 หัวข้อ ดังนี้

6.2.1 ความสอดคล้องของการใช้คำผวนกับการนำเสนอเนื้อหา

ความน่าสนใจของการใช้คำผวนทางเพศในวรรณคดีเรื่องนี้ อยู่ที่การใช้คำผวนได้อย่างมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน กล่าวคือ ผู้แต่งได้ใช้คำผวนนี้เพื่อมุ่งให้เกิดความตลกขบขันจากการผวนคำมากกว่าการมุ่งเร้าอารมณ์ทางเพศเป็นหลัก และอาจนับเป็นการล้อเลียนการแต่งวรรณคดีที่มีเนื้อหาประโลมโลกทั่วไป เมื่อพิจารณาคำผวนที่ใช้ในตัวบทจะพบว่า วรรณคดีเรื่องนี้ได้ใช้คำผวนที่สอดคล้องกับการนำเสนอเนื้อหาและจุดมุ่งหมายของการแต่งได้เป็นอย่างดี ถ้าผู้อ่านอ่านแบบไม่ผวนคำก็จะไม่เข้าใจอาจถึงขั้นอ่านไม่รู้เรื่อง เพราะรูปของคำที่เป็นคำผวนที่ใช้ในนั้นไม่มีความหมายชัดเจน แต่เมื่อถอดรหัสคำผวนและเปรียบเทียบกับเนื้อหาในแต่ละตอน ก็จะพบกับการเล่นทางภาษาสมดังเจตนาที่ผู้เขียนต้องการ ดังที่กล่าวแล้วว่า การใช้คำผวนทางเพศก็เป็นลักษณะการใช้

ถ้อยคำเพื่อสร้างความขบขันได้อย่างหนึ่ง ปรากฏทั้งในการแสดงพื้นบ้านในภูมิภาคต่างๆ เช่น เพลงลำตัด เพลงฉ่อย หรือเพลงปี่พาทย์ ดังนั้น แม้เรื่องเพศซึ่งในสังคมไทยถือเป็นเรื่องสมควรปกปิดไม่ควรกล่าวอย่างเปิดเผย เพราะจะถือว่าเป็นความไม่สุภาพถึงขั้นหยาบโลน แต่ก็ยังมีผู้นำมากล่าวโดยใช้ถ้อยคำเพื่อให้ผู้ฟังคิดหรือแปลความเองเพื่อสร้างความตลกขบขันให้เกิดขึ้นได้ สอดคล้องกับหลักจิตวิทยาของการสร้างอารมณ์ขันอย่างหนึ่งดังที่มีคำอธิบายในเชิงจิตวิทยาว่า

บทสำรวจ (หมายถึงขบขันหรือสนุกสนาน-ผู้วิจัย) ที่เกี่ยวกับเรื่องที่สังคมปิดปากคนไว้ไม่ให้พูด หรือกักกันสมองไม่ให้คิด, ถ้าได้พูดได้คิด ก็ทำให้สบายใจและครึกครื้นอารมณ์ เพราะฉะนั้น การพูดสัปดาห์แต่พองาม และให้มีแง่คิดนิดหน่อย ไม่ถึงกับโจ่งครึมหยาบโหล่น จะต้องปลุกอารมณ์สำรวจขึ้นมาได้เสมอ บทสำรวจที่สัปดาห์ไม่ต้องเข้าหลักเกณฑ์ใดที่กล่าวมาแล้ว และเห็นจะมีมากกว่าแบบอื่นใดทั้งสิ้น ทั้งๆ ที่อวัยวะที่จะพูดสัปดาห์ได้มีไม่กี่อย่าง...การพูดสัปดาห์ที่จะทำให้เกิดอารมณ์สำรวจต้องฟังไม่หยาบ แต่เมื่อคิดออกว่ามันหมายถึงอะไรที่เป็นเชิงสัปดาห์ก็มักจะทำให้เกิดอารมณ์สำรวจ นั่นคือว่าเสียงพูดหรือบทประพันธ์ที่เขียนออกมาต้องไม่มีลุ่มเสียงสัปดาห์ หรือหยาบคายตามลักษณะของเสียงนั้น หากแต่จะทำให้ความคิดสัปดาห์นั้นเกิดขึ้นในจิตใจของผู้คิดได้

(หม่อมหลวงดุษฎี ชุมสาย, 2524: 146)

เมื่อพิจารณาว่าคำที่แสดงเรื่องเพศนี้ซึ่งหากกล่าวอย่างตรงไปตรงมานับเป็นเรื่องหยาบโหล่น แต่เมื่อนำมาซ่อนไว้เป็นคำผวนซึ่งไม่ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมาเพื่อเลี่ยงความหยาบของถ้อยคำ ก็อาจทำความเข้าใจได้ว่า ผู้แต่งจงใจจะเล่นกับความตลกจากการใช้คำผวนทางเพศ เพราะแม้ความหมายของถ้อยคำที่ผวนแล้วจะหยาบโหล่น แต่เมื่อซ่อนอยู่ในคำผวนก็ทำให้ช่วยลดระดับความรุนแรงของถ้อยคำ และเป็นการซ่อนความหยาบโหล่นไม่ให้เห็นออกมาจนมากเกินไป เช่น ในบทบรรยายการจัดเตรียมอาหารซึ่งเห็นได้ว่าเป็นการใช้คำผวนเพื่อให้เกิดความตลกขบขันจากเนื้อความ ดังนี้

หนึ่งตักข้าวคลุกหูกคลุกน้ำตาล	สำหรับงานเลี้ยงคนทุกคนคอ
แล้วหูนมจีหิกฉีกให้เล็ก	ไว้จอบเด็กพอดีสีมุกหอ
หอยกับหมี่หยาฆ่าให้พอ	ดาวให้ยอไข่เปิดเตี๊ยมให้ยำ
ลูกมะกอกดอกตอขอให้ดูต	จีเข้าหูดเส้นหมี่เอาสีห้า
แกงตั้งหุนพริขี้หิกใส่หยิกดำ	ส้มกอดำเชือดตอยใส่หอยจี

(สรพ्लीหวน หน้า 12-13)

ตัวอย่างที่ยกมานี้ เป็นการบรรยายอาหารที่จัดเตรียมในงานสมรส ของตัวละครเอก จะเห็นได้ว่า กวีใช้คำฉวนในชื่ออาหาร อาหารเหล่านี้เป็น อาหารที่จัดไว้ในงานเลี้ยงอย่างเป็นทางการ ซึ่งเมื่อผู้ฟังหรือผู้เสพวรรณคดี เรื่องนี้ถอดรหัสความหมายของคำฉวนในตอนี้แล้ว ก็จะรู้สึกตกชบขัน อันเนื่องจากชื่ออาหารที่พิสดารเหล่านี้

6.2.2 การสืบทอดขนบการแต่งจากรรณคดีนิทานที่คนไทย คุ้นเคย

ใน **สรรพสิทธิ์** ผู้แต่งได้เลือกคำประพันธ์ประเภทกลอน 8 ซึ่งเป็น ฉันทลักษณ์ที่นิยมใช้แต่งวรรณคดีนิทานของภาคกลาง โดยเฉพาะนิทาน ประโลมโลกหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ตัวอย่างนิทานคำกลอน เช่น ปลาปู่ทอง แก้วหน้าม้า โสนน้อยเรือนงาม พระรถเมรี พิภพทอง เป็นต้น นิทานคำกลอน เหล่านี้มีการเผยแพร่ในวงกว้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยการจัดพิมพ์เป็น หนังสือจำหน่ายโดยเริ่มต้นจากโรงพิมพ์หมอสมิติซึ่งพิมพ์หนังสือนิทานเรื่อง **พระอภัยมณี** และนิทานเรื่องอื่นๆ ของสุนทรภู่ ต่อมา มีการจัดตั้งโรงพิมพ์ เพื่อจัดพิมพ์หนังสือนิทานคำกลอนออกจำหน่ายอีกหลายแห่ง โดยเฉพาะ โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญหรือเป็นที่รู้จักกันดีในนามโรงพิมพ์วัดเกาะ เนื่องจาก สถานที่ตั้งของโรงพิมพ์อยู่ริมถนนลำเพ็ญ ข้างวัดเกาะแก้วสังการาม อันเป็นโรง พิมพ์ที่พิมพ์หนังสือประโลมโลกและมีชื่อเสียงที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 5 โรงพิมพ์ แห่งนี้พิมพ์หนังสือนิทานประโลมโลกซึ่งแต่งด้วยคำกลอนออกจำหน่าย มากกว่าโรงพิมพ์อื่นๆ (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 248) โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ มีร้านจำหน่ายหนังสือทั้งในเมืองหลวงและต่างจังหวัด โดยเฉพาะต่างจังหวัด ซึ่งนับเป็นตลาดสำคัญของโรงพิมพ์ วิธีการจำหน่ายคือ โรงพิมพ์ได้นำหนังสือ บรรทุกลงเรือเร็วขายไปตามชนบทจนถึงที่อยู่ของผู้อ่าน (ชลดา เรื่องรักษ ลิขิต, 2549 : 272) การจัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือนิทานประโลมโลกอย่าง แพร่หลายนี้เอง อาจทำให้เกิดความนิยมใช้คำกลอนในการแต่งวรรณคดี นิทานประโลมโลกเพิ่มขึ้น ดังนั้น การใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอน 8 แต่ง วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** ซึ่งมีเนื้อหาในทำนองเดียวกันจึงเป็นการรับ ขนบการใช้ฉันทลักษณ์ของการแต่งวรรณคดีประเภทนี้ที่คนไทยคุ้นเคย

ลักษณะที่น่าสังเกตในเรื่องของฉันทลักษณ์ในการแต่งวรรณคดีนิทานกลอนที่เผยแพร่ในสมัยนั้น โดยเฉพาะกลอนของสุนทรภู่ คือความจงใจเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อประโยชน์ต่อการรับสัมผัส เช่นใน **โคบุตร** “นางยักษ์**รับอัป**ภิวาทถวายสัตย์” (กรมศิลปากร, 2529: 32) คำว่า อัภิวาทมาจากคำว่า อภิวาท สุนทรภู่เปลี่ยนรูปคำโดยเปลี่ยนเสียงตัวสะกดเป็นอัป ในพยางค์แรก เพื่อรับสัมผัสกับคำว่า รับ หรือ “ทั้ง**เวียงวัง**สังเสริญพระเจ้า” (กรมศิลปากร, 2525: 78) เปลี่ยนเสียงพยางค์แรกของคำว่าสรรเสริญ เป็น สังเสริญ เพื่อรับสัมผัสกับคำว่า วัง เป็นต้น นอกจากนี้กลอนนิทานที่แต่งหลังสุนทรภู่ก็ได้รับอิทธิพลจากสุนทรภู่ในเรื่องการเล่นเสียงสัมผัสใน โดยเปลี่ยนรูปคำเช่นกัน เช่นใน แก้วหน้าม้า มีข้อความว่า “รีบสาวเท้าก้าวย่างให้ห่างมา เข้มทานครึ่งสู่วังใน” หรือในวรรณคดีเรื่องนางแสนกล มีข้อความว่า “นางทรมเปลี่ยนไปตัดหาซึ่งวาริน ถึงบ่อน้ำอยู่หลังบ้านฟุ้งซานไซ ไมไกลไกล**เคหังฟุ้ง**ถวิล” (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2549: 265)

กลอนใน **สรรพสิทธิ์**หวน มีลักษณะดังกล่าวมาข้างต้น คือมีการเปลี่ยนรูปคำด้วยการเปลี่ยนเสียงสระหรือตัวสะกดเพื่อเอื้อต่อเสียงสัมผัสในคำกลอนหายแห่ง เช่น **นครยัง**มีเท่าผีแหน (หน้า 7) เจ้าจอมวังพระรา**โช**ท้าว**โค**ตวย (หน้า 7) รับ**สาโรโค**ตวยพวยทันที (หน้า 9) จะจอดับจับ**ข้อ**เทว**เด**ช (หน้า 52) จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะกลอนของสรรพสิทธิ์หวนได้รับอิทธิพลด้านกลวิธีต่างจากการแต่งกลอนนิทานประโลมโลกในสมัยนั้นอย่างชัดเจน ทำให้กลอนใน **สรรพสิทธิ์**หวน มีความไพเราะจากการใช้จังหวะที่สม่ำเสมอ และจากการใช้สัมผัสในที่แพรวพราว แม้จะทำให้ฟังดูแปลกไปจากการใช้คำปรกติ แต่ก็นับเป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของตัวบทวรรณคดีเรื่องนี้ นอกเหนือไปจากการใช้คำผวนทางเพศ

ลักษณะอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์**หวน ได้ดำเนินรอยตามขนบการแต่งวรรณคดีนิทาน คือ การใช้บทพรรณนาต่างๆ ในการดำเนินเรื่อง ได้แก่ บทชมเมือง บทชมตัวละคร บทชมธรรมชาติ บทอัศจรรย์ และบทเทวดาสอดส่องพฤติกรรมมนุษย์ เป็นต้น การใช้บทต่างๆ ที่กล่าวมานี้ใน **สรรพสิทธิ์**หวน มักแสดงออกในแง่ของความตลก

ขบขัน โดยใช้คำผวนทางเพศให้ภาพที่ปรากฏขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ดังนั้น นอกจากจะใช้เพื่อสืบทอดขนบในด้านกลวิธีการดำเนินเรื่องแล้วก็อาจกล่าวได้ว่ายังได้ล้อเลียนขนบการแต่งวรรณคดีนิทานไปพร้อมๆ กันด้วย เช่น **บทพรรณนาเมือง** ในวรรณคดีนิทานประโลมโลกมักเปิดเรื่องด้วยการใช้บทพรรณนาเมืองของตัวละครเอกโดยเฉพาะตัวละครเอกฝ่ายชาย โดยมักพรรณนาให้เห็นความยิ่งใหญ่และความรุ่งเรืองของเมืองในวรรณคดีเรื่อง **สรพหลั้หวน** เปิดเรื่องด้วยการบรรยายเมืองหังกรีของท้าวโคตวพระบิดาของโศภนพระเอกของเรื่อง โดยดำเนินรอยตามขนบการแต่งวรรณคดีประเภทนิทานประโลมโลกเช่นกัน เพียงแต่ในวรรณคดีเรื่องนี้ แทนที่จะใช้บรรยายให้เห็นความยิ่งใหญ่เพื่อแสดงบุญญาธิการของตัวละครเอกก็กลับเป็นการใช้คำบรรยายลักษณะของเมืองผ่านการใช้คำผวนซึ่งหากผวนแล้วมีลักษณะเป็นการใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบกับอวัยวะเพศในแง่ของความขบขัน ไม่ว่าจะป็นขนาดความกว้าง ลักษณะเด่น หรือรูปพรรณสัณฐานของเมือง ดังตัวอย่าง

นครังยังมีเท่าผีแหน

เมืองหังกรีหับระยับตา

สูงพอดีหียีหีบพอหีบติด

กำแพงมีรีหายไว้ขอดัง

กว้างยาวแสนหนึ่งคืบสี่บยศดา

พันหญาคาปุรากเป็นฉากบัง

ทองอังกฤษสลบสี่ด้วยหนีหัง

เจ้าจอมวังพระราโชท้าวโคตว

(สรพหลั้หวน หน้า 7)

ข้อความพรรณนาเมืองที่ยกมา เห็นได้ชัดเจนว่า มีการใช้ความเปรียบของเมือง ไม่ว่าจะป็นขนาดของเมือง ลักษณะของเมือง ภูมิสังฐาน การตกแต่ง และกำแพงเมืองซึ่งสอดคล้องกับคำผวนที่ใช้ ดังข้อความที่ว่าขนาดของเมืองที่เท่ากับ “ผีแหน” โดยมีความกว้างยาวแสนถึง “หนึ่งคืบ” และมีความระยิบระยับที่มีหญาคาปกคลุม มีการตกแต่งเมืองด้วย “หนีหัง” และมีการสร้างกำแพงไว้ “ขอดัง” ลักษณะการพรรณนาที่จึงสร้างความตลกขบขันมาก ด้วยมีการใช้คำผวนเกี่ยวกับเพศที่มีจุดหมาย ทำให้เกิดลักษณะการแหวกขนบการแต่งในด้านล้อเลียนบทบรรยายความยิ่งใหญ่ของเมืองในนิทานทั่วไป ดังจะยกตัวอย่างการบรรยายความยิ่งใหญ่ของเมืองรัตนของ

ท้าวสุทศน์ พระบิดาของพระอภัยมณีในตอนเปิดเรื่องนิทานคำกลอนเรื่อง **พระอภัยมณี** ของสุนทรภู่ ซึ่งแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ ดังนี้

สมมติวงศ์ทรงนามท้าวสุทศน์	แต่ปางหลังยังมีกรุงกษัตริย์
อันกรุงไกรใหญ่ยาวลืบเก้าโยชน์	ผ่านสมบัตริรัตนานามธานี
สะพริบพร้อมไพร่ฟ้าประชาชี	ภูเขาชิดกำแพงบุรีศรี
	ชาวบุรีหรรษาสถาวร

(พระอภัยมณี หน้า 1)

เห็นได้ว่า ใน **สรรพสิทธิ์** ลักษณะการพรรณนาเมืองมีความคล้ายคลึงกับลักษณะพรรณนาเมืองในวรรณคดีนิทาน คือการกล่าวถึงสภาพความกว้างขวางของเมือง การตกแต่งและความสวยงามของเมือง เพียงแต่ใน **สรรพสิทธิ์** ความกว้างและการตกแต่งเมืองไม่ได้แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ดังเช่นนิทานทั่วไป แต่กลับใช้การเปรียบเทียบกับขนาดและลักษณะเครื่องเพศโดยใช้คำผวน ซึ่งเมื่อผวนแล้วผู้เสพจะรู้สึกตลกขบขันไปกับความเปรียบนั้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการดำเนินรอยตามการแต่งนิทานที่คนอ่านคุ้นเคยแล้ว ยังเป็นการใช้คำผวนเพื่อล้อเลียนชนบการแต่งไปด้วยในตัว

6.3 ผู้แต่งและการสร้างสรรคัวรรณคดีเรื่องสรรพสิทธิ์

วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** เช่นเดียวกับวรรณคดีท้องถิ่นเรื่องอื่นคือ ไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นชื่อผู้แต่งและสมัยที่แต่งอย่างชัดเจน ขุนพรหมโลกซึ่งนำวรรณคดีเรื่องนี้ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือเมื่อ พ.ศ. 2516 เป็นคนแรกที่สันนิษฐานเกี่ยวกับตัวผู้แต่งว่า ผู้แต่งเป็นกวีชาวนครศรีธรรมราช และแต่งในสมัยระหว่าง พ.ศ. 2425-2439 และยังคงกล่าวอีกว่า ผู้แต่งยังแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ไม่จบก็ “รากเลือด” หรืออาเจียนเป็นโลหิตตายเสียก่อน (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2548 197) คำสันนิษฐานนี้ต่อมาเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือกันมาตลอด ส่วน ล้อม เพ็งแก้ว สันนิษฐานว่า กวีผู้แต่งวรรณคดีเรื่องนี้ชื่อขุนพรหมโลกซึ่งเป็นชื่อเดียวกับขุนพรหมโลกผู้ซึ่งนำวรรณคดีเรื่องนี้มาพิมพ์เผยแพร่ แต่ขุนพรหมโลกผู้แต่งเรื่องนี้เป็นคนในแผ่นดินพระเจ้าจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและมีความสามารถในการแต่งหนังสือ

ซึ่งอาจเป็น “นายหนัง” หรือเป็นศิลปินผู้เซียดหนังตะลุงก็เป็นไปได้ (ล้อมเพ็ญแก้ว, 2543: 155)

การสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เห็นได้ว่า ยังขาดหลักฐานที่ชัดเจน โดยเฉพาะการกล่าวถึง ผู้แต่งเรื่องนี้ยังไม่ทันแต่งจบก็รากลือตตายก่อน อาจกล่าวได้ว่า เป็นการสันนิษฐานโดยอาศัยความคิดเห็นส่วนตัวประกอบอยู่มาก ทั้งนี้ ประการที่ 1 การสันนิษฐานว่า กวีเป็นชาวนครศรีธรรมราช ก็เพราะต้นฉบับลายลักษณ์อักษรของวรรณคดีเรื่องนี้ที่นำมาเผยแพร่ในปัจจุบันพบที่วัดเขาน้อย อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยนายดิเรก พรตตะเสน พบต้นฉบับเป็นสมุดฝรั่งคัดลอกด้วยดินสอ เมื่อปี พ.ศ.2515 จึงทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่าผู้แต่งเป็นกวีชาวนครศรีธรรมราช ประการที่ 2 การสันนิษฐานว่า ผู้แต่งยังแต่งไม่ทันจบก็ “รากลือต” ตายนั่น เพราะต้นฉบับที่พบแต่งค้างอยู่เพียงนางเห็กหลิมเหลือใหม่ของท้าวโศดกรีษยานางไหยลูกเลี้ยง จึงจับนางหาวคิธิตาของนางไหยียลวยแพไป และพระอินทร์ได้ลงมาช่วย ซึ่งเรื่องยังไม่จบดี จึงมีข้อสันนิษฐานว่าผู้แต่งแต่งเรื่องไม่จบเพราะอาเจียนเป็นเลือดจนเสียชีวิตเสียก่อน

ข้อสันนิษฐาน 2 ประการข้างต้น แสดงให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างสรรค์วรรณคดีซึ่งเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่มาก กล่าวคือ การเชื่อมโยงสถานที่ที่พบต้นฉบับเข้ากับกวีในท้องถิ่นนั้น เป็นลักษณะของการให้ข้อสันนิษฐานที่เชื่อมโยงกับความเป็นท้องถิ่นนิยม ทั้งนี้ ผู้วิจัยคิดว่าสถานที่พบต้นฉบับวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ไม่น่าจะเป็นหลักฐานว่ากวีจะต้องมีภูมิลำเนาอยู่ที่นั่นเสมอไป เพราะเป็นไปได้ที่กวีอาจจะแต่งจากที่อื่นและมีผู้คัดลอกต่อกันมาและต่อมาได้มีการนำต้นฉบับไปเก็บไว้ในสถานที่อีกแห่งก็เป็นไปได้⁴

⁴ รองศาสตราจารย์ธรรณีตร บุญสนิท จากภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณได้ให้ความเห็นแก่ผู้วิจัยว่า วรรณคดีเรื่องนี้อาจไม่ได้แต่งที่ภาคใต้ เพียงแต่มีการนำต้นฉบับมาเผยแพร่ที่ภาคใต้ เนื่องจากท่วงทำนองและลีลาการแต่งวรรณคดีเรื่องนี้แตกต่างจากวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้เรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะการใช้คำศัพท์ท้องถิ่นภาคใต้ปรากฏน้อยมาก ซึ่งเมื่อผู้วิจัยพิจารณาถึงลักษณะและกลวิธีการแต่งแล้วคิดว่ามีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากวรรณคดีนี้ทานท้องถิ่นภาคใต้โดยส่วนใหญ่นิยมแต่งเป็นกาพย์ต่างจากวรรณคดีเรื่องนี้ซึ่งแต่งเป็นกลอน 8 นอกจากนี้ ลีลาการแต่ง **สรรพสิทธิ์** ยังคล้ายคลึงกับวรรณคดีภาคกลางอยู่มากดังได้กล่าวไปแล้วในเนื้อหาบทความ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยังไม่พบหลักฐานมากพอที่จะสรุปได้จึงขอถือว่าเป็นวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ไปก่อนและเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาเพื่อให้ได้คำตอบต่อไป

ส่วนข้อสันนิษฐานที่ว่า ผู้แต่งได้รากลือตตายเสียก่อนแต่งจบนั้น อาจเป็นเพราะว่า วรรณคดีเรื่องนี้แต่งโดยใช้คำผวนทางเพศซึ่งเป็นเรื่องที่ ขัดต่อแบบแผนอันดีของสังคม จึงทำให้มีคำอธิบายเกี่ยวกับตัวผู้แต่งเพื่อลด ความขัดแย้งกับสังคม เพราะการที่มีคำอธิบายว่าผู้แต่งเสียชีวิตเพราะแต่ง วรรณคดีเรื่องนี้ เสมือนหนึ่งผู้แต่งถูก “ลงโทษ” ทางอ้อมที่ได้แต่งวรรณคดีที่ ขัดแย้งต่อมาตรฐานของสังคมไปแล้ว ซึ่งอาจจะทำให้ผู้เสพรณคดีเรื่องนี้ใน ระยะเวลาหลังสามารถยอมรับวรรณคดีเรื่องนี้ซึ่งขัดต่อแบบแผนอันดีได้สนิทใจขึ้น ผู้วิจัยจึงคิดว่า ในเรื่องของผู้แต่งและเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้แต่งนั้น ถ้าไม่มีหลักฐาน ชัดเจนก็อาจไม่จำเป็นที่จะต้องถือเป็นข้อยุติอันใดจนกว่าจะมีหลักฐานมากกว่า นี้ แต่อาจจะศึกษาเกี่ยวกับผู้แต่งในด้านอื่น เช่นความสามารถในทางกวีและ ทศนคติหรือน้ำเสียงของผู้แต่งโดยศึกษาหลักฐานจากตัวบทซึ่งจะทำให้เข้าใจ ผู้แต่งและการสร้างสรรค์วรรณคดีเรื่องนี้ได้มากกว่า

ส่วนในเรื่องสมัยที่แต่ง จากข้อสันนิษฐานว่าวรรณคดีเรื่องนี้ น่าจะแต่งในสมัยช่วงรัชกาลที่ 5 ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะเป็นความเป็นไปได้สูง เพราะ ในช่วงสมัยนี้เป็นยุคสมัยที่วรรณคดีประเภทนิทานประโลมโลกได้มีการพิมพ์ เผยแพร่จำหน่ายแพร่หลายไปทั่วประเทศดังกล่าวไปแล้วข้างต้น กวีผู้แต่ง **สรรพสิทธิ์** ก็อาจจะได้รับอิทธิพลจากการแต่งหนังสือนิทานประโลมโลก ที่แพร่ในสมัยนั้นและนำมาใช้เป็นแนวทางในการแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ก็เป็น ไปได้ ดังจะเห็นได้จากการรับอิทธิพลการแต่งจากวรรณคดีนิทานประโลม โลกที่นิยมกันในยุคสมัยนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้ฉันทลักษณ์ทั้งเรื่องของ การเลือกใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ประเภทกลอนและการใช้คำสัมผัสในแบบ สุนทรภู่ที่นิยมแต่งกลอนนิทานในสมัยเดียวกันซึ่งเป็นเรื่องของ “ลีลา” หรือ “ท่วงทำนองแต่ง” (style) ในลักษณะเดียวกัน นักสังคมวิทยาวรรณคดี เชื่อว่า นักเขียนย่อมได้รับอิทธิพลของยุคสมัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่สุภางค์ จันทวานิช กล่าวว่

นักเขียนไม่ใช่ผู้สร้างวรรณกรรมประเภทใหม่ขึ้น เขาเพียง แต่ปรับปรุงหรือพลิกอะไรบางอย่างในสภาพแวดล้อมทาง

วรรณกรรมที่ถึงจุดจะต้องเปลี่ยนแปลง⁵.... ในแง่ลีลา ลีลา เป็นเรื่องของนักเขียนแต่ละคนแต่ละสังคมด้วย เพราะลีลาคือ ประสบการณ์ร่วมที่กลายเป็นภาพ (image) แก่นเรื่อง (theme) รูปแบบ (form) ที่ผู้เขียนและผู้อ่านมีอยู่ร่วมกัน ดังนั้น เราจึงอาจ บอกได้ว่างานชิ้นหนึ่งเป็นงานสมัยไหนโดยที่ไม่รู้ชื่อคนแต่งเลย แต่จากการวิเคราะห์ข้อเขียน (text) ดูโครงสร้างประโยค ดูการใช้การลำดับคำในประโยค ดูประเภทของสิ่งของหรือการกล่าว เปรียบเทียบ (metaphor) ที่ใช้ ฯลฯ **ไม่ว่านักเขียนจะวิเศษ เก่งกาจเพียงใด เขาจะหนีไม่พ้นอิทธิพลของรสนิยมที่ แวดล้อมอยู่**

(สุภาวศ์ จันทวานิช, 2526: 52)

ดังนั้น แม้ว่า การใช้ภาษาของวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** จะเป็นคำผวน ทางเพศซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากวรรณคดีนิทานประโลมโลกเรื่องอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นเรื่องการสร้างควมแปลกใหม่หรือการแต่งเพื่อล้อขนบการแต่ง วรรณคดีประเภทนิทาน แต่ในแง่ของเนื้อหาหลักของเรื่องซึ่งมีลักษณะเป็น นิทานประโลมโลก และรูปแบบลีลาการแต่งที่มีลักษณะร่วมสมัยกับวรรณคดี นิทานในสมัยนั้น วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** นี้ จึงน่าจะแต่งในช่วงที่วรรณคดี นิทานประโลมโลกมีการพิมพ์จำหน่ายอย่างกว้างขวางและได้รับความนิยม อ่านกันอย่างแพร่หลายทั่วไป ด้วยเหตุผลของลักษณะร่วมทางฉันทลักษณ์ ที่มีส่วนร่วมซึ่งเป็นลักษณะที่บ่งบอกยุคสมัยของการแต่งได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาลักษณะกลอนใน **สรรพสิทธิ์** จะพบว่า ผู้แต่งมีความ สามารถสูงในการแต่งกลอน ด้วยเหตุที่ลักษณะกลอนมีความไพเราะลงตัว ทั้งในด้านจำนวนคำและเสียงลงท้ายของคำกลอนในแต่ละวรรคที่แสดงให้เห็นความเชี่ยวชาญในการแต่งกลอนดังนี้ ด้านการใช้จำนวนคำ ในแต่ละ วรรค พบว่ากวีใช้จำนวนคำค่อนข้างสม่ำเสมอ คือ 8 คำ มีบ้างเป็นบางวรรค ที่ใช้ 9 คำ แต่ก็พบน้อยมาก นอกจากนี้ในแต่ละวรรค กวีได้แบ่งจังหวะของ คำ เป็น 3-2-3 หรือ 3-3-3 (ในกรณีที่มี 9 คำ) ซึ่งเป็นจังหวะที่ชัดเจน

⁵ เน้นโดยผู้วิจัย

ในด้านเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรค พบว่า กวีใช้เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคอย่างเข้าใจในลักษณะกลอน คือจะใช้เสียงที่ฟังแล้วราบรื่น เหมาะสมกับการลงท้ายแต่ละวรรคของกลอนไม่ทำให้ขัดหู นอกจากนี้ กวียังใช้สัมผัสในทั้งสัมผัสพยางค์และสัมผัสสระในแต่ละวรรคอย่างแพรวพราวทุกวรรค แม้จะไม่ได้มีถึง 2 แห่งในทุกวรรคอย่างเช่นกลอนของสุนทรภู่ แต่ทุกวรรคจะต้องมีสัมผัสในอย่างน้อย 1 แห่ง และเป็นสัมผัสที่อยู่ในจุดแบ่งวรรค เช่น ในคำที่ 3 กับคำที่ 4 หรือกับคำที่ 5 กับคำที่ 6 หรือคำที่ 7 ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สุนทรภู่ใช้ และกวีในยุคต่อๆ มานิยมใช้ นอกจากนี้จะพบว่า ใน **สรรพสิทธิ์** กวีมีความสามารถในการหาคำมารับส่งสัมผัส จึงทำให้เสียงของกลอนในวรรณคดีเรื่องนี้มีความไพเราะรื่นไหล ซึ่งแสดงให้เห็นความสามารถของกวีเป็นอย่างยิ่ง ดังจะแสดงให้เห็นการใช้จำนวนคำด้วยการแบ่งจังหวะของกลอน และการใช้เสียงสัมผัสใน ตลอดจนเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคตามที่อธิบายมาข้างต้น ดังต่อไปนี้

นครัง / ยังมี / ใท่าผีแหน   กว้างยาวแสน / ยศศึบ / สืบยศธา
เมืองห้างกวี / ริหับ / ระยับตา   พันหญ้าคา / ปูราก / เป็นฉาบบัง
สูงพอดดี / หยืหีบ / พอหยิบติด   ทองอังกฤษ / สลับดี / ด้วยหนีหัง
กำแพงมี / ริหาย / ไร่ขอตั้ง   เจ้าจอมวัง / พระราโช / ท้าวโคตวย

(สรรพสิทธิ์ หน้า 7)

นอกจากการแต่งตามข้อบังคับของกลอนแล้ว ผู้แต่งยังแต่งกลบทแทรกอีก 1 ช่วง เป็นตอนที่กล่าวถึงเทวดาที่ลงมาช่วยนางหาวดี เป็นกลบทที่มีชื่อในตำรากลอนว่า กลบทสับตบั้ง กลบทชนิดนี้ได้เพิ่มข้อบังคับให้มีการซ้ำเสียงของคำ 1 คำหรือซ้ำเสียงพยางค์ขณะต้น 1 เสียงสลับกันเป็นคู่ในทำยวรรคทุกวรรคทำให้เกิดจังหวะกระทบกระทั่งที่ทำยวรรค ซึ่งการแต่งกลบทแทรกซึ่งมีข้อบังคับที่เพิ่มเติมขึ้นมาี้แสดงให้เห็นความสามารถทางกวีของผู้แต่งได้อีกทางหนึ่ง ความสามารถของกวีในการแต่งกลอนที่กล่าวมานี้ จึงทำให้กลอนใน **สรรพสิทธิ์** มีจังหวะรื่นไหลและคันทูเป็นที่ติดใจของผู้อ่านผู้เสพ จึงอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้เสพวรรณคดีเรื่องนี้ชื่นชอบและจดจำเนื้อความจนสามารถนำมาถ้อยทอดสืบต่อกันมาได้เป็นอย่างดี

6.4 การเผยแพร่และการเสพวรรณคดีเรื่องสรรพสิทธิ์

ในฐานะที่เป็นวรรณคดีที่ท้องถิ่น **สรรพสิทธิ์** อาจนับได้ว่าเป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่มีผู้รู้จักกันดีในท้องถิ่นภาคใต้ ดังที่มีผู้เขียนกลอนกล่าวถึงความแพร่หลายของวรรณคดีเรื่องนี้ไว้ ดังนี้

วรรณกรรมชาวใต้ได้ปรากฏ อายุเคลื่อนเลื่อนตามกาลเวลา ใครประพันธ์วันใดไม่กำหนด “สรรพสิทธิ์”ชวนอ่านสำราญใจ กลางคนหาว่าหยาบโลนโดนคลีทำ สัมผัสในสัมผัสนอกบอกรวดตอน ตั้งแต่เด็กยังลอลอพอจำได้ จนโตหยอคอตต่างไม่สร้างเลย “สรรพสิทธิ์”เลิศล้ำดังคำขาน จึงคิดลอบบอกต่อไม่ขอลบ ให้เด็กใหม่ได้เริ่มหยอพอได้อ่าน เชิญแฟนแฟนแดนลอนั่งกอดิน	ระบือพจน์ลือนามชนถามหา ยังไม่ปรากฏแจ้งหายแคลงใจ มธุรสพลิตเพลินเกินคำไซ ชาวใต้ไทยเล่นคำพวนสำนวนกลอน สำนวนคำจำหลักตามอักษร แต่เก่าก่อนตามลิขิตไม่ผิดเลย นายหนึ่งควายเอามาว่างานแก้เมลัย ไม่ละเลยค้นคว้าหาจนพบ ผู้ที่นำมาให้อ่านคือ”จารย์จบ” คิดทวนทบทให้สืบอยู่คู่แผ่นดิน รักษาสารให้มันคงดุจลงหิน อ่านให้สิ้นของดี...”สรรพสิทธิ์”...
---	--

(นายบาวยัก, 2552 [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <http://sbschool.info/sbfr/index.php?>)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า วรรณคดีเรื่องนี้มีชื่อเสียงและมีผู้รู้จักกันอย่างแพร่หลายมานานและคนที่ยังไม่เคยฟังเคยอ่านก็อยากจะฟังอยากจะทำอ่าน ดังข้อความกลอนว่า “วรรณกรรมชาวใต้ได้ปรากฏ ระบือพจน์ลือนามชนถามหา” ซึ่งผู้แต่งกลอนบทนี้ได้รู้จักและจดจำวรรณคดีเรื่องนี้มาตั้งแต่วัยเด็กแล้ว ก็ได้จดจำเอาไว้ตั้งแต่ยังเด็ก เมื่อเติบโตขึ้นจึงได้ค้นหาต้นฉบับวรรณคดีเรื่องนี้ด้วยความพากเพียร เมื่อพบแล้วจึงได้นำมาเผยแพร่ต่อไปแสดงให้เห็นว่า วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** เป็นวรรณคดีที่ท้องถิ่นภาคใต้เรื่องหนึ่งที่มีการเผยแพร่อย่างแพร่หลายในสังคมภาคใต้ และต่อมาก็ได้เผยแพร่อีกกว้างขวางเป็นที่รู้จักทั่วไปในภาคอื่นๆ ด้วย ส่วนรูปแบบการเผยแพร่วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** นั้นพบว่ามีการเผยแพร่ในหลายลักษณะซึ่งแสดงให้เห็นความแพร่หลายของวรรณคดีเรื่องนี้ ดังนี้

6.4.1 การเผยแพร่ในรูปแบบลายลักษณ์อักษร

แม้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้น่าจะแต่งมาตั้งแต่ประมาณสมัยรัชกาลที่ 5 ดังได้กล่าวไปแล้วและไม่แน่ชัดว่า วรรณคดีเรื่องนี้มีการพิมพ์เป็นหนังสือครั้งแรกตั้งแต่เมื่อใด แต่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจจะมีการจัดพิมพ์มาแล้วนับตั้งแต่การตั้งโรงพิมพ์เพื่อพิมพ์หนังสือนิทานจกรๆ วงศ์ๆ เลียนแบบ “หนังสือวัดเกาะ” ที่ได้รับความนิยมอ่านกันในสมัยนั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานจากหลักฐานที่โสมทัต เทเวศร์กล่าวไว้ในหนังสือ “เกร็ดภาษาและหนังสือไทย” (โสมทัต เทเวศร์ 2516: 20) ว่า ในหนังสือ “พระสุทนต์” ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ของโรงพิมพ์บ้านพระยาสมุทบูรารักษ์ เมื่อ จ.ศ. 1251 หรือ พ.ศ. 2432 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ประกาศขายหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า “ศัพทหวน” หนังสือเล่มนี้แต่งเป็นนิทานโดยมีชื่อตัวละคร และการใช้ถ้อยคำเป็นคำผวนทั้งสิ้น โสมทัต เทเวศร์ กล่าวว่า “เข้าใจว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นหนังสือไทยเล่มแรกที่ใช้คำผวนมากที่สุด จนเป็นแบบอย่างให้คนในสมัยหลังเลียนแบบ จะผิดกันก็เฉพาะวิธีแต่ง คือหนังสือ “ศัพทหวน” ได้เป็นกลอนตลอดทั้งเล่ม อันเป็นความนิยมในสมัยนั้น แต่ที่คนสมัยหลังมาแต่งเล่นคำผวนก็แต่งแบบร้อยแก้วธรรมดา ถ้าจะเปรียบเทียบกันแล้ว หนังสือ “ศัพทหวน” ยังมีศิลปะในการประพันธ์อยู่มาก เป็นหนังสือที่แปลกและอาจจะแปลกที่สุดในโลกหนังสือ” (โสมทัต เทเวศร์, 2516: 20-21)

เป็นไปได้หรือไม่ว่า หนังสือเรื่อง “ศัพทหวน” ที่โสมทัต เทเวศร์กล่าวถึงนี้ก็คือ **สรรพสิทธิ์** นั่นเอง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากชื่อหนังสือเห็นว่ามีความคล้ายคลึงกันมาก คือ **สรรพสิทธิ์** และ **ศัพทหวน** นี้มีเสียงคำแรกพ้องกันในคำว่า “ศัพท” และคำว่า “สรรพ” ผู้วิจัยคิดว่า ในการแต่งครั้งแรก วรรณคดีเรื่องนี้อาจจะยังไม่มีชื่อเรื่อง เพราะไม่ปรากฏชื่อเรื่อง “สรรพสิทธิ์” นี้ในเนื้อหาของเรื่องเลย แต่เมื่อมีผู้นำมาจัดพิมพ์ในครั้งแรกจึงอาจใช้ชื่อว่า “ศัพทหวน” เพื่อให้หมายถึงหนังสือที่ว่าด้วยการใช้ถ้อยคำผวน ต่อมาก็อาจจะมีการตั้งชื่อใหม่เป็น “สรรพสิทธิ์” ด้วยการใช้คำผวนทางเพศเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาของวรรณคดีเรื่องนี้ นักวิชาการบางคนเช่น นายเปลื้อง ณ นคร ก็ยังเคยใช้ชื่อเรียกหนังสือเรื่องนี้ว่า “ศัพทสิทธิ์” ซึ่งยังเห็น

ร่องรอยของการใช้คำเดิมอยู่ ดังนั้นชื่อ**สรรพสิทธิ์**หวน จึงอาจเป็นการตั้งชื่อของ ผู้ที่นำวรรณคดีเรื่องมาตีพิมพ์เป็นรูปเล่มในสมัยหลังก็เป็นได้ และหลังจากนั้น จึงนิยมเรียกชื่อนี้แทนชื่อ “ศัพท์หวน” แต่เดิมา นอกจากนี้ เมื่อพิจารณา เนื้อหาที่สอดแทรกกล่าวไว้ก็สอดคล้องตรงกันกับสรรพสิทธิ์หวนมาก ไม่ว่าจะเป็น รูปแบบการแต่งที่แต่งด้วยกลอนหรือเนื้อหาของเรื่องที่เป็นนิทานซึ่งมีชื่อและ การใช้ถ้อยคำเป็นคำผวนทั้งสิ้น

การตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือ **สรรพสิทธิ์**หวน ที่มีหลักฐานเด่นชัดน่าจะเริ่มต้นในเวลาไม่เกิน 50 ปีที่ผ่านมา ผู้ที่มีบทบาทในการทำให้วรรณคดีเรื่องนี้ แพร่หลายยิ่งขึ้นด้วยการนำต้นฉบับวรรณคดีเรื่องนี้มาจัดพิมพ์เป็นหนังสือเป็น คนแรก น่าจะเป็น “ขุนพรหมโลก” เมื่อประมาณ พ.ศ. 2516 (มหาวิทยาลัย ราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2548: 197) หากจะสรุปเรื่องการเผยแพร่วรรณคดี เรื่องนี้เป็นหนังสือโดยอาศัยจากการบอกเล่าและหลักฐานจากการจัดทำเผยแพร่เป็นหนังสือ ซึ่งมีทั้งต้นฉบับตัวเขียน ฉบับถ่ายสำเนา และฉบับพิมพ์จาก โรงพิมพ์ ทำให้ทราบว่า วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์**หวน นี้มีการเผยแพร่เป็น ลายลักษณะในรูปแบบหนังสือมาแล้วนับสิบครั้ง

ส่วนรูปแบบการจัดพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ มีทั้งที่พิมพ์เฉพาะวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์**หวน เรื่องเดียว และจัดพิมพ์ร่วมกับวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้เรื่องอื่นๆ เช่น ฉบับพิมพ์ของชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมบั้งใต้ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ผู้จัดพิมพ์ได้นำวรรณคดีภาคใต้หลายเรื่อง ได้แก่เรื่อง **นายตัน** ซึ่งเป็น วรรณคดีนิทานประโลมโลกแต่งเป็นกลอนสวดซึ่งเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ นิยมใช้แต่งนิทานประโลมโลกของภาคใต้โดยใช้ฉันทลักษณ์กาพย์ยานี กาพย์ ฉบับ และกาพย์สุรางคนางค์ เรื่องบทกล่อมลูก บทปริศนาคำทาย และเนื้อหา บางส่วนของตำรายาสัปดน ซึ่งเป็นต้นฉบับของภาคใต้ ส่วนใหญ่ที่จัดพิมพ์ จะใช้สำนวนที่ปริวรรตเป็นภาษาภาคกลางแล้ว แต่ก็มีส่วนฉบับจัดพิมพ์ทั้ง สำนวนท้องถิ่นภาคใต้และสำนวนภาคกลาง เช่น ฉบับของสำนักพิมพ์มายิก เมื่อ พ.ศ. 2357 เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะจัดพิมพ์กี่ครั้ง ก็จะมีการนำ บทกลอนคำเตือนเกี่ยวกับการอ่านวรรณคดีเรื่องนี้ซึ่งมี 2 สำนวนมาจัดพิมพ์ ไว้ด้วย เช่น ในฉบับพิมพ์ของขุนพรหมโลก สำนวนแรกอยู่บนปกหน้าของ

หนังสือ แต่สำนวนที่ 2 อยู่บนปกหลังของหนังสือ ดังตัวอย่างสำนวนแรก

สรรพสิทธิ์นวนครอ่านตามบ้านร้าง   หนาหรือห่างคลองทะเลนอกเคหา
จะดีร้ายปลายคำเป็นธรรมดา   บอกภาษานิทานอ่านอย่าแปล
เหมือนแบบเก่าเอาชื่อถือเป็นหลัก   ถึงที่รักก็ให้เฉยอย่าเผยแผ่
ให้อภัยบ่าวสาวหนุ่มเฒ่าแก่   ผั่งขึ้นแลหยิบอ่านสำราญเอ๋ย

การพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือหลายสิบครั้ง ก็น่าจะทำให้วรรณคดีเรื่องนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากขึ้น เพราะผู้เสพสามารถที่จะหาซื้ออ่านได้ โดยสะดวก ผู้วิจัยเองก็ได้ต้นฉบับพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นฉบับที่ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมปักษ์ใต้พิมพ์เป็นครั้งที่ 2 ด้วยการซื้อจากร้านขายของที่ระลึกบริเวณหน้าวัดพระธาตุไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เห็นได้ว่าหนังสือนี้ในปัจจุบันไม่ได้เป็นหนังสือที่หายากแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้เสพรู้จักวรรณคดีเรื่องนี้อย่างแพร่หลายก็อาจไม่ได้มาจากการอ่านจากหนังสือแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังได้มาจากสื่ออื่นๆ อีก เพราะก่อนที่จะมีการพิมพ์หนังสืออย่างแพร่หลาย ก็อาจจะมีผู้รู้จักวรรณคดีเรื่องนี้จากการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่า ซึ่งนอกจากจะมีการพิมพ์เป็นหนังสือแล้ว ก็ยังผู้นำวรรณคดีเรื่องนี้ไปเผยแพร่ในรูปแบบอื่นเช่น หนังสือตลก หนังสือตลกคน บทเพลง โดยเฉพาะในระยะหลัง มีการนำต้นฉบับวรรณคดีเรื่องนี้ไปเผยแพร่ในสื่อสมัยใหม่อย่างอินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลาย ทำให้มีผู้รู้จักและเคยอ่านเคยฟังต้นฉบับนี้ในวงกว้างมากขึ้น ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

6.4.2 การเผยแพร่ในรูปแบบมุขปาฐะ

วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์นวนคร** เผยแพร่ในรูปแบบมุขปาฐะที่หลากหลายทั้งในด้านการเล่าสืบต่อกันมา การนำตัวบทมาใส่ทำนองเป็นบทขับร้อง การถ่ายทอดด้วยการแสดง ซึ่งแสดงให้เห็นวิธีการถ่ายทอดวรรณคดีท้องถิ่นที่สำคัญ ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

6.4.2.1 การเล่าสืบต่อกันมา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า **สรรพสิทธิ์นวนคร** อาจนับได้ว่าเป็นวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้เรื่องหนึ่งที่มีผู้รู้จักกันดี ก่อนที่จะมีผู้ค้นพบต้นฉบับและนำมาพิมพ์เป็น

รูปเล่มเผยแพร่ในรูปแบบของหนังสือนั้น วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** น่าจะเป็นที่รู้จักและเผยแพร่กันในหมู่ผู้สนใจกาพย์กลอนด้วยวิธีการท่องจำเล่าต่อสืบกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ดังที่มีผู้เล่าว่า “ผมเองได้ยืมคำกลอนและคำร้องของสรรพสิทธิ์ตั้งแต่ยังเด็กน่าจะประมัตันกระมัง จากคำร้องของคุณพ่อ ร้องเล่น ๆ สนุก ๆ ให้ฟังตอนที่ช่วยกันทำงานบ้านเมื่อครั้งเก่าก่อน สารภาพว่าชอบคำกลอนที่ไพเราะเสนาะหู ผู้แต่งใช้คำกลอนได้เฉียบขาด ประทับใจและสนใจมาตั้งแต่นั้นมา แต่ก็พยายามท่อง พยายามจำมาท่องเล่น ๆ” (นายชนมดัม 2552: [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <http://share.psu.ac.th/blog/ptomstory>) ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สรรพสิทธิ์นี้มีผู้ท่องจำและถ่ายทอดต่อกันมาด้วยความประทับใจ ซึ่งผู้ที่จำเนื้อหาของวรรณคดีเรื่องนี้ได้ ก็จดจำมาจากการขับหรือการท่องสืบต่อกันมา มิได้จดจำมาจากการอ่านลายลักษณ์แต่อย่างใด จึงเป็นลักษณะการถ่ายทอดวรรณคดีเรื่องนี้อีกรูปแบบหนึ่ง

6.4.2.2 การขับร้องเป็นบทเพลง

ผู้วิจัยพบว่ามีคนนำเนื้อหาคำกลอนจากวรรณคดีเรื่องนี้มาใส่ทำนองเพลงเพื่อทำเป็นบทขับร้องและบันทึกเสียงในรูปแบบเทปคาสเซ็ท (tape cassette) และแผ่น CD (compact disc) ออกจำหน่ายทั่วไป ทำให้มีผู้รู้จักวรรณคดีเรื่องนี้ผ่านบทเพลงขับร้อง ผู้ที่นำวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** มาทำเป็นบทเพลงขับร้องออกจำหน่ายเท่าที่มีหลักฐานปรากฏได้แก่ นายประจวบ สาครินทร์ หรือเป็นที่รู้จักในฐานะนายหนังตะลุงประจวบ แซ่มปีญาติทองคำ แห่งอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา โดยใช้ชื่อเทปคาสเซ็ทชุดนี้ว่า “กลอนข้าชั้นพื้นบ้านเมืองใต้จากกวีเมืองนครศรีธรรมราชยุคต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งกำลังจะหายสาบสูญ” เมื่อ ปี พ.ศ. 2530 เป็นการจัดทำในรูปแบบดนตรีหนังตะลุงพื้นบ้าน (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, 2544: 7807)

ต่อมาเอกชัย ศรีวิชัย ได้นำมาบันทึกเสียงด้วยการใส่ทำนองและบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสากลสมัยใหม่ แต่ขับร้องด้วยทำนองหนังตะลุง เมื่อ พ.ศ. 2542 โดยใช้ชื่อในการขับร้องว่า อัยกะเชก ศรีวิชัย ซึ่งชื่อนักร้องก็เป็นการใช้คำผวนจากชื่อว่า เอกชัย ออกจำหน่ายเป็นเทปคาสเซ็ท และต่อมานำมา

เอกชัย ศรีวิชัย ยังได้นำบทวรรณคดีเรื่องนี้มาแสดงเป็น “หนังตะลุงคน” ในช่วงระหว่างการเปิดแสดงดนตรีของตน หนังตะลุงคนเป็นลักษณะการใช้คนแสดงบทบาทในเรื่อง โดยออกท่าทางเลียนแบบตัวหนังตะลุง โดยมีเอกชัย ศรีวิชัยเป็นผู้พากย์บททั้งบทขับร้องและบทเจรจา การแสดงดังกล่าวนี้เป็นการแสดงสั้นๆ สลับกับการแสดงดนตรี โดยแสดงตั้งแต่เริ่มเปิดเรื่อง แนะนำตัวละครทำวโคตวย นางคี่หมและโคตวยพระเอกของเรื่องจนถึงตอนอำมาตย์เมืองห่างกวีเดินทางไปสู่ขอนางไหญ่พระธิดาท้าวโบตักให้แก่โคตวยเรื่องก็จบ และแสดงดนตรีต่อไป ในการแสดงบทหนังตะลุงคนเรื่อง **สรรพสิทธิ์** หวนนี้ เอกชัย ศรีวิชัย ได้แสดงความสามารถทั้งการพากย์บทขับร้องและบทเจรจาของตัวละครซึ่งเรียกเสียงหัวเราะให้แก่ผู้ชมเป็นจำนวนมาก อนึ่ง ก่อนการแสดงเอกชัย ศรีวิชัย ก็ได้กล่าวชี้แจงว่า บทหนังตะลุงที่จะนำมาแสดงถือเป็นภูมิปัญญาของชาวภาคใต้ที่สมควรอนุรักษ์ไว้ จึงต้องการที่จะเผยแพร่ให้เห็นความสามารถของผู้แต่งไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะนำเรื่องหยาบโลนมาเสนอต่อผู้ชม ต่อมาบริษัทไอควิตี มีเดีย จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทเดียวกันกับผู้ผลิตซีดีเพลงสรรพสิทธิ์ หวน ของเอกชัย ศรีวิชัย ได้บันทึกภาพและเสียงการแสดงหนังตะลุงคนดังกล่าวลงบนแผ่น VCD (video compact disc) เพื่อจำหน่ายเผยแพร่แก่ผู้บริโภคโดยทั่วไป ในราคาปกขายปลีกแผ่นละประมาณ 99 บาท

6.4.3 การเผยแพร่ในสื่ออินเทอร์เน็ต

ปัจจุบัน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้พัฒนาจนมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว อินเทอร์เน็ต เป็นสื่อหนึ่งที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารของคนในยุคปัจจุบัน กล่าวได้ว่าข้อมูลที่เผยแพร่ในอินเทอร์เน็ตมีทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาเพื่อความรู้ทางวิชาการแขนงต่างๆ ข่าวสารข้อมูล รวมทั้งความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ ซึ่งข้อมูลคติชนวิทยาก็มีการนำมาเผยแพร่ในอินเทอร์เน็ตด้วย ดังที่ศิริพร ณ ถลาง กล่าวว่า “การสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตนอกจากจะเป็นไปเพื่อการค้นหาข้อมูลข่าวสารที่เป็นสาระประโยชน์แล้ว ยังเป็นวิธีการสื่อสารเพื่อความบันเทิงของคนรุ่นใหม่ที่ใช้คอมพิวเตอร์อีกด้วย และในการใช้คอมพิวเตอร์ก็มี “เรื่องเล่า” เช่น เรื่องของ virus ประเภทต่างๆ เรื่องเล่าที่เรียกว่าเป็น urban legend คือ เรื่องราวของเด็กวัยรุ่นสมัยนี้ เรื่องเกี่ยว

กับนิสิตนักศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัย เรื่องเกี่ยวกับอาชญากรรมต่าง ๆ เรื่อง นินทาดารานในภาพยนตร์ เรื่องนินทานักการเมืองกับผู้หญิง เรื่อง (stories) ทั้งหลายเหล่านี้มีอยู่ในเว็บไซต์ต่างๆ ที่ใครจะเข้าไปเปิดอ่านก็ได้กลายเป็น “เรื่องเล่าในอินเทอร์เน็ต” ที่เป็นที่นิยมในกลุ่ม folk ที่เล่นคอมพิวเตอร์” (ศิริพร ณ กลาง, 2544: 60)

ผู้วิจัยพบว่า นอกจากจะเผยแพร่ด้วยการจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ซึ่งเป็นรูปแบบลายลักษณ์และการถ่ายทอดด้วยรูปแบบมูขปาฐะแล้ว ยังมีผู้นำวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** ไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ต่างๆ ในสื่อ อินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก การเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้ เป็นไปในรูปการ นำต้นฉบับทั้งหมดมาใส่ไว้เพื่อให้คนได้เข้ามาอ่าน และบางเว็บไซต์ก็จะมี การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนี้ ทั้งความคิดเห็นของผู้นำ มาเผยแพร่ และความคิดเห็นของผู้ที่เข้าเยี่ยมชมเว็บไซต์ อาจกล่าวได้ว่า สื่ออินเทอร์เน็ตได้ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากขึ้น และเนื่องจากสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่เผยแพร่โดยไม่จำกัดสถานที่ ผู้ที่มีคอมพิวเตอร์ มีเครือข่ายโทรศัพท์ก็สามารถเข้าถึงสื่อประเภทนี้ได้ อย่างง่าย จึงทำให้วรรณคดีเรื่องนี้แพร่หลายไปสู่คนกลุ่มต่างๆ ไม่จำกัดเฉพาะ กลุ่มผู้เสพในท้องถิ่นภาคใต้ ต่างจากในอดีตเมื่อไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา โอกาส ของคนทั่วไปที่สามารถหาวรรณคดีเรื่องนี้มาอ่านเป็นไปได้ยาก

การเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้ทางสื่อสมัยใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต ทำให้ เกิดการแสดงทัศนะเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนี้อย่างแพร่หลาย ซึ่งจากการ ประมวลผลความเห็นของผู้เสพวรรณคดีเรื่องนี้ทางสื่ออินเทอร์เน็ต พบว่า มีการ แสดงทัศนะเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนี้แยกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. ทัศนะที่เห็นว่า วรรณคดีเรื่องนี้มีคุณค่า แสดงให้เห็นความสามารถของผู้แต่ง สมควรที่จะมีการเผยแพร่ต่อ กลุ่มนี้มีความเห็นว่า เป็นคำกลอนที่ไพเราะ และแสดงอารมณ์ขันของผู้แต่ง เป็นมรดกทาง ภูมิปัญญาของภาคใต้ เช่น “...สารภาพว่าชอบคำกลอนที่ไพเราะเสนาะหู ผู้แต่งใช้คำกลอนได้เฉียบขาด ประทับใจและสนใจมาตั้งแต่นั้นมา วันนี้เลยไปสืบเสาะมาจากท่านพี่ google หาบทกลอนฉบับเต็ม ๆ

มาฝากกัน ลองมาดู มาอ่าน มาศึกษาการใช้คำ เล่นคำ เรียบเรียงคำ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม ผมถือเป็นมรดกทาง ภาษาใต้ที่ควรอนุรักษ์ไว้นะครับ ([ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <http://share.psu.ac.th/blog/ptomstory/4152>)

2. ทักษะที่เห็นว่า วรรณคดีเรื่องนี้ไม่มีคุณค่า เป็นวรรณคดีที่หยาบโลน ไม่สมควรที่จะมีการเผยแพร่ กลุ่มนี้มีความเห็นตรงข้ามกับกลุ่มแรก คือ เห็นว่า เป็นวรรณคดีที่ใช้ภาษาหยาบโลน ไม่สมควรที่จะเผยแพร่ ในวงกว้าง บางคนเห็นว่าเป็นหนังสือ “ลามกอนาจาร” และประณามผู้ที่นำวรรณคดีเรื่องนี้มาเผยแพร่ต่ออย่างรุนแรง เช่น “...คุณทิ้งในการแต่งกลอนลามกก็เรื่องของ คุณเถิดครับ อย่าไปเอามาใส่ไว้ในเว็บอันนี้เลยเพราะว่าส่วนมากมีแต่ผู้หญิง คุณทำอะไรก็ควรรู้จักละเทศะ (โทษที่ถ้าเขียนผิดครับ) ชะบ้าง คุณเรียนจบมาได้ถึงเป็นหมอไม่น่าเลยว่กลับไม่มีหัวคิด...คุณอย่ามาอ้างเลยว่กลอนนั้นมันสวยงาม ใครๆ ก็มองเห็นว่มันเป็นกลอนลามก ไม่มีกลอนไหนหกรอกครับที่สวยงามถ้าเวลามาผวนคำกลับออกมาแล้วอ่านว่ ‘ห สระ อี’ หรือว่ ‘คว แหวน ย’ “ (<http://www.pantip.com/cafe/library>)

เห็นได้ว่า ทักษะที่ต่างกันเป็น 2 ชั่วเช่นนี้ เกิดจากการใช้มาตรฐานในการตัดสินที่ต่างกัน กลุ่มที่เห็นว่า เป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าใช้เกณฑ์ความเป็น “มรดกทางวัฒนธรรม” และ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” มาพิจารณา ทำให้มองเห็นในแง่ศิลปะทางภาษาและอารมณ์ขันของคนไทย แต่กลุ่มที่เห็นตรงข้ามใช้เกณฑ์มาตรฐานทางจริยธรรมของสังคมมาตัดสิน จึงทำให้เกิดความคิดที่ขัดแย้งกันอย่างตรงข้ามในการเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้

อนึ่ง ในการศึกษาผู้เสพและรูปแบบการเสพวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** นวน นี้ นอกจากผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นของผู้เสพในกลุ่มผู้เข้าชมเว็บไซต์ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้ในปัจจุบันแล้ว ผู้วิจัยยังสนใจที่จะสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสพวรรณคดีเรื่องนี้จากกลุ่มประชากรในสังคมภาคใต้โดยตรง เพื่อหาคำตอบว่า ในปัจจุบันผู้ที่อาศัยอยู่ในภาคใต้อย่างคงรู้จักวรรณคดีเรื่องนี้หรือไม่ ถ้ารู้จัก รู้จักจากสื่อใด และมีทักษะอย่างไรต่อวรรณคดีเรื่องนี้ เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากกลุ่ม

ตัวอย่างแล้ว จึงได้นำมาสรุปโดยใช้ค่าสถิติร้อยละเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ซึ่งจากผลการสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาและบุคลากร ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 292 คน (ในจำนวนนี้เป็นคนท้องถิ่นภาคใต้จำนวน 270 คนหรือคิดเป็น ร้อยละ 92.5) พบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ในจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามมีผู้รู้จักวรรณคดีเรื่องนี้มาก่อนจำนวน 127 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 43.49 ในจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปีที่รู้จักวรรณคดีเรื่องนี้มี 105 คน จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามในช่วงอายุเดียวกันจำนวน 251 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 41.83 และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ 21–30 ปีที่รู้จักวรรณคดีเรื่องนี้มีจำนวน 15 คนจากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามในช่วงอายุเดียวกันจำนวน 27 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 55.56 แสดงว่าวรรณคดีเรื่องนี้คงเป็นที่รู้จักของคนภาคใต้โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีอายุไม่เกิน 30 ปีเป็นอย่างดี

เมื่อสอบถามถึงรูปแบบการรับรู้วรรณคดีเรื่องนี้พบว่า รู้จักผ่านบทเพลงมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 41.73 อันดับสอง รู้จักจากการที่มีผู้เล่าให้ฟังคิดเป็นร้อยละ 39.37 อันดับสามรู้จักจากการดูการแสดงคิดเป็นร้อยละ 25.98 และอันดับสุดท้ายรู้จักจากการอ่านหนังสือคิดเป็นร้อยละ 11.81 ส่วนทัศนคติที่มีต่อวรรณคดีเรื่องนี้พบว่าส่วนใหญ่รู้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้เป็นวรรณคดีที่ใช้คำฉวนเรื่องเพศถึงร้อยละ 88.9 นอกจากนี้ ผู้ที่มีความเห็นว่าวรรณคดีเรื่องนี้สมควรมีการเผยแพร่มีถึงร้อยละ 61.99 โดยให้เหตุผลต่างกัน เช่น เห็นว่าคำฉวนเป็นเสน่ห์ของคนภาคใต้ สะท้อนให้เห็นพื้นเพเดิมของคนใต้ คำฉวนนั้นถ้าฟังไม่ออกก็ไม่ทราบว่าเป็นคำเกี่ยวกับเพศ เป็นเรื่องคลาญเครียด เป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วยที่จะมีการเผยแพร่มีร้อยละ 23.28 โดยให้เหตุผลว่าเป็นเรื่องไม่สุภาพ ลามกอนาจาร คำที่ใช้ไม่เหมาะสมแก่การพูดและทำให้ภาษาเสียหาย ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามอีกร้อย 14.73 ไม่แสดงความเห็นเรื่องการเผยแพร่

ผลการสำรวจครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า คนท้องถิ่นภาคใต้รู้จักวรรณคดีเรื่องนี้เป็นอย่างดีแม้จะเป็นคนรุ่นใหม่แต่ก็ยังรู้จักและเข้าใจวัตถุประสงค์ของการแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ซึ่งถือว่าเป็นวรรณคดีเก่าของท้องถิ่น

โดยรู้จักผ่านการถ่ายทอดทางมุขปาฐะมากที่สุด และคนส่วนใหญ่ก็เห็นว่าไม่
เป็นเรื่องที่เสียหายถ้าจะมีเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้ เพราะมองว่าเป็นเรื่องเล่น
สนุกทางภาษา โดยเฉพาะบางคนมีความเห็นว่า คำผวนนี้เป็นลักษณะเด่น
ของการใช้ภาษาในท้องถิ่นได้ การเผยแพร่จะทำให้ได้อุณหภูมิจากภูมิปัญญาโดย
เฉพาะภูมิปัญญาทางภาษาของคนภาคใต้ให้คงอยู่ต่อไป

6.5 อิทธิพลที่วรรณคดีเรื่องสรรพสิทธิ์หวนมีต่อการแต่ง วรรณคดีเรื่องอื่น

ประเด็นสุดท้ายที่แสดงให้เห็นความแพร่หลายและการยอมรับวรรณคดี
เรื่อง สรรพสิทธิ์หวน ในสังคมภาคใต้ คือ อิทธิพลที่วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์หวน**
มีต่อการสร้างสรรคัวรรณคดีเรื่องอื่น อาจกล่าวได้ว่า วรรณคดีเรื่องนี้ได้เป็นแรง
บันดาลให้เกิดการสร้างสรรคัวรรณคดีในลักษณะเดียวกันคือ การใช้คำผวน
แต่งวรรณคดี โดยปรากฏว่า หลังจากที่ผู้ใส่เพชรวรรณคดีเรื่องนี้แล้ว ในเวลาต่อ
มามีผู้แต่งวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์หวน** จำนวนใหม่เปลี่ยนแปลงวรรณคดีเรื่องนี้
อีกหลายสำนวน แสดงให้เห็นความนิยมและความแพร่หลายของวรรณคดี
เรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี มีผู้รวบรวมสำนวนวรรณคดีเรื่อง**สรรพสิทธิ์หวนสำนวน**
ใหม่ ซึ่งแต่งเปลี่ยนแปลงสำนวน **สรรพสิทธิ์หวน** ว่า มีอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า
4 สำนวน (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2544: 202-203) ได้แก่

1. สรรพสิทธิ์หวน สำนวนยะลา ไม่ปรากฏตัวผู้แต่ง แต่งด้วยกลอน 8
ความยาว 277 บท มีเนื้อเรื่องต่างจากสำนวนเก่า
2. สรรพสิทธิ์หวน'75 ผู้แต่งคือ ชุนพรหมโลก เป็นกลอนชนิดต่างๆ จำนวน
179 บท ได้แก่ กลอน 8 จำนวน 145 บท กลอนบทละคร 1 บท กลอน 4
จำนวน 13 บท กลอน 4 โนรา จำนวน 20 บท เนื้อเรื่องต่างจากสำนวนเดิม
และสำนวนยะลา
3. สรรพสิทธิ์หวนสำนวนใหม่ ผู้แต่งคือ มะโทน โทน แต่งด้วยกลอน 8
จำนวน 239 บท มีเนื้อเรื่องแตกต่างจากทุกสำนวน
4. สรรพสิทธิ์หวนสำนวนสามแฉกรบางแก้ว ยังไม่พบต้นฉบับ

การแต่ง **สรรพสิทธิ์**นวนสำนวนใหม่ เลียนแบบ **สรรพสิทธิ์** แสดงให้เห็นว่า วรรณคดีเรื่องนี้เป็นที่นิยมมาก จึงมีผู้แต่งสำนวนต่างๆ เลียนแบบถึง 4 สำนวนดังกล่าวมา ซึ่งการแต่งวรรณคดีเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวนนี้เป็นลักษณะของการแต่งวรรณคดีไทยโดยทั่วไป ซึ่งเราจะพบได้ว่า วรรณคดีเรื่องที่ได้รับค่านิยมต่างก็มีหลายสำนวน เช่น วรรณคดีเรื่องมหาชาติ ซึ่งเป็นวรรณคดีเรื่องสำคัญของไทยที่นำเนื้อหามาจากอรรถกถาชาดกก็มีผู้แต่งหลายสำนวน เช่น ในสมัยอยุธยา มี **มหาชาติคำหลวง** สำนวนพระราชนิพนธ์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ **ภาพย์เรื่องมหาชาติ** สำนวนพระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม **มหาชาติกลอนเทศน์** หรือ **ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก** และ **มหาชาติคำฉันท** ในสมัยรัตนโกสินทร์อีกหลายสำนวน แม้ในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น เช่น **มหาชาติเมืองเพชร** ก็มีหลายสำนวนเช่นกัน การแต่งวรรณคดีเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวน จึงแสดงให้เห็นความนิยมที่มีต่อวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้อย่างชัดเจน

นอกจากจะมีผู้แต่งวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** สำนวนต่างๆ แล้ว ยังมีผู้ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีเรื่องนี้และนำกลวิธีการแต่งมาสร้างสรรคเป็นวรรณคดีเรื่องใหม่ ได้แก่ นุ่น เบ็ดลาย ซึ่งเป็นนามแฝงของ นายบุญเลิศ ได้นำวิธีแต่งสรรพสิทธิ์มาแต่งวรรณคดีเรื่องใหม่ให้ชื่อว่า **สรรพลด้วน** ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือ “ภาษาศิลป์” โดยเรียกหนังสือของตนว่า “นิทานซ้ำชั้นของภาคใต้ เป็นตำราภาษาไทยคำผวน”

เหตุผลของการแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ ผู้แต่งกล่าวว่า ได้อิทธิพลมาจากการอ่าน **สรรพสิทธิ์** เมื่อครั้งที่ตนเองยังป่วยเป็นโรคประสาทเมื่อปี พ.ศ. 2504 รักษาตัวมาประมาณ 6 ปี ไม่หาย จนวันหนึ่งได้อ่านเรื่อง **สรรพสิทธิ์** ทำให้โรคเครียดโรคประสาททุเลาลง เมื่อทุเลาจากอาการแล้วจึงได้หัดแต่งฝึกเขียนเลียนแบบลักษณะโดยใช้คำผวนทางเพศ และเมื่อรวบรวมได้หลายตอนก็นำมาตั้งชื่อให้เข้ากับสรรพสิทธิ์ เป็น “สรรพลด้วน” (นุ่น เบ็ดลาย, ม.ป.ป.: คำนำ)

สรรพลด้วน ได้อิทธิพลจากวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** หลายประการ ทั้งในการใช้คำผวนเรื่องเพศ การตั้งชื่อตัวละคร (ท้าวโคตวย คีแหม ไตหยอ)

ชื่อเมือง (ห้างกวี ผีแหน) รวมทั้งการดำเนินเรื่อง แต่เนื้อหาของเรื่องแตกต่างจาก **สรรพสิทธิ์** หวน คือ แม้จะมีลักษณะของนิทาน แต่ก็ไม่ได้เป็นลักษณะนิทานประโลมโลกอย่างชัดเจนดังเช่น**สรรพสิทธิ์** หวน **สรรพลดตัว** เป็นลักษณะของการแต่งเพื่อแสดงการใช้คำผวนทางเพศมากกว่า เนื้อหามีเรื่องราวนิทานเข้มข้นน้อยกว่า **สรรพสิทธิ์** หวน และมีการสอดแทรกรายละเอียดเกี่ยวกับตำราภคศาสตร์ ปรัชญาคำทายคำผวน และบทเบ็ดเตล็ดซึ่งเป็นคำถามแบบฝึกการใช้คำผวน เป็นต้น นอกจากนี้ จะพบว่า เนื้อหาบางตอนแทรกกิจกรรมทางเพศของตัวละครเข้าไปอย่างตรงไปตรงมามากกว่า **สรรพสิทธิ์** หวน อาจกล่าวได้ว่าสำนวนกลอนยังอ่อนกว่า **สรรพสิทธิ์** หวนมาก ส่วนในด้านจังหวะก็ยังไม่ราบรื่นเท่า เช่น ในด้านจำนวนคำในวรรคของกลอน 8 ก็ไม่สม่ำเสมอในแต่ละวรรคเท่ากับ **สรรพสิทธิ์** หวน ซึ่งจะใช้ 8 คำเป็นพื้น แต่ **สรรพลดตัว** มีทั้งใช้จำนวนคำ 8 คำ และ 9 คำ บางวรรคก็อาจใช้คำเกินกำหนดมากทำให้จังหวะของกลอนเสียไปบ้าง เช่น “รับหลายหมื่นสออบ คัดจัดให้พอ เป็นคู่ต่อหึงหนีตึงหนอจึงพอการ” (หน้า 4) ในด้านชนิดของคำประพันธ์ ยังมีการแต่งโคลงสี่สุภาพซึ่งเป็นโคลงคำทายแทรกเข้าไปในเนื้อเรื่อง ส่วนเรื่องการใช้คำผวนนั้นยังคงเป็นคำผวนทางเพศแต่บางวรรคก็เป็นคำธรรมดาไม่ได้ใช้คำผวนทุกๆ วรรคดังที่ปรากฏใน **สรรพสิทธิ์** หวน เช่น “หากชายใดร่วมเล่นห่มประเวณี ย่อมเป็นที่มัวหมองต้องตั้งไฟ” (**สรรพลดตัว** หน้า 23)

ดังที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่าวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** หวน นี้มีความแพร่หลายในสังคมไทย ไม่เฉพาะแต่ในท้องถิ่นภาคใต้เท่านั้น แต่ยังแพร่หลายไปยังกลุ่มผู้เสพทั่วไป แม้ในระยะแรกการเสพวรรณคดีเรื่องนี้จะอยู่ในแวดวงจำกัดด้วยสื่อที่จำกัด แต่การเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้ก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดในกลุ่มผู้เสพวรรณคดีเรื่องนี้ ทั้งการเสพด้วยการอ่าน การฟัง และการดู เมื่อมีการขยายช่องทางในการสื่อสารใหม่ๆ ดังเช่นอินเทอร์เน็ต วรรณคดีเรื่องนี้ก็ได้อาศัยสื่อดังกล่าวเป็นช่องทางในการเผยแพร่ ดังนั้น การเผยแพร่ในรูปแบบที่หลากหลายและการที่ผู้เสพรู้จักวรรณคดีเรื่องนี้ในวงกว้าง ตลอดจนอิทธิพลที่มีต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีเรื่องใหม่จึงเป็นเครื่องยืนยันถึงความแพร่หลายของวรรณคดีเรื่องนี้ในสังคมไทย

7. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การพิจารณาวรรณคดีในมิติทางสังคมวิทยาวรรณคดี เป็นความพยายามมองวรรณคดีโดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 3 ประการ คือ ตัวบท ผู้แต่งหรือผู้สร้าง และผู้อ่านหรือผู้เสพเพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ของการสร้างสรรค์และการเสพวรรณคดีได้อย่างรอบด้าน เป็นความพยายามที่จะมองวรรณคดี “ในฐานะที่มันเป็น” ไม่ใช่ “ในฐานะที่มันควรจะเป็น” ดังนั้น การพิจารณาวรรณคดีทางสังคมจึงไม่ได้ยุติที่การมองว่าวรรณคดีเป็นเรื่องสะท้อนสังคมเท่านั้น แต่จะถือว่า “วรรณกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งต้องมีผู้สร้าง มีผลงานและมีผู้ใช้” (สุภางค์ จันทวานิช, 2526: 12) ซึ่งเป็นการศึกษาลักษณะกระบวนการสร้างสรรค์วรรณคดีและหาคำตอบว่ากระบวนการสร้างสรรค์นี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับอย่างไรกับวรรณคดีด้วยเหตุนี้ การศึกษาวรรณคดีในมิติสังคมวิทยาจึงไม่ได้มุ่งศึกษาวรรณคดีเพื่อ “ตัดสิน” คุณค่าของงาน แต่มุ่งที่จะทำความเข้าใจ “กระบวนการถ่ายทอด” วรรณคดีมากกว่า

การศึกษาวรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** ในมิติสังคมวิทยาวรรณคดี ในครั้งนี้จึงเป็นความพยายามที่จะหาคำตอบเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของวรรณคดีที่ได้ชื่อว่าเป็นวรรณคดีที่มีลักษณะการใช้ภาษาที่ขัดต่อแบบแผนอันดีงามของสังคม หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาภูมิหลังเกี่ยวกับการใช้คำผวนในวรรณคดีไทยแล้ว พบว่า วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** ซึ่งเป็นวรรณคดีนิทานที่แต่งด้วยการใช้คำผวนทางเพศตลอดเรื่อง ไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ในสังคมไทยและไม่ได้เป็นวรรณคดีที่เกิดขึ้นอย่างลอยๆ โดยขาดรากฐานแห่งการเล่นสนุกทางภาษาของคนไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้แม้เป็นการใช้คำผวนทางเพศ แต่ผู้แต่งก็ยังคงดำเนินรอยตามขนบการแต่งวรรณคดีนิทานประโลมโลกที่คนไทยคุ้นเคยทั้งในด้านฉันทลักษณ์และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา ส่วนในด้านเนื้อหาแม้จะใช้คำผวนทางเพศ ผู้แต่งก็ไม่ได้เน้นไปถึงกิจกรรมทางเพศเพื่ออัยยุคามารมณ์ของผู้เสพ แต่มุ่งให้เกิดความขบขันจากการใช้ภาษาที่ “อ่อน” รหัสความหมายไว้ไม่เปิดเผยอย่างโจ่งแจ้ง สอดคล้องกับจิตวิทยาการ

สร้างอารมณ์ขันของมนุษย์ ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้เป็นที่ยอมรับและรู้จักอย่างแพร่หลายในหมู่ผู้เสพวรรณคดี และวรรณคดีเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นความรู้ทางอักษรศาสตร์ของผู้แต่งได้เป็นอย่างดี

แม้ในระยะแรกของการเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้จะไปอย่างหลบๆ ซ่อนๆ แต่ปรากฏว่ามีผู้รู้จักวรรณคดีเรื่องนี้อย่างแพร่หลายไม่จำกัดเฉพาะคนรุ่นเก่า แต่ยังมีผู้เสพซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีผู้รู้จักวรรณคดีเรื่องนี้ ทั้งนี้ ที่ผ่านมามีความแพร่หลายของวรรณคดีเรื่องนี้ก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องและนับวันก็เพิ่มมากขึ้น โดยมีผู้ถ่ายทอดและมีผู้รับหรือผู้เสพในรูปแบบต่างๆ ทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษรด้วยการจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือและสื่อสิ่งพิมพ์ และมีการนำไปเผยแพร่ในรูปแบบมุขปาฐะ เช่น การขับร้องและการแสดง เป็นต้น จนกระทั่งเมื่อเทคโนโลยีการสื่อสารก้าวหน้ามากขึ้นก็มีผู้นำไปเผยแพร่ในสื่อสมัยใหม่ เช่น การบันทึกเสียงเป็นเทปคาสเซ็ทหรือแผ่น CD ในรูปบทเพลงและการแสดงรวมทั้งยังได้มีการนำไปเผยแพร่ในสื่อสมัยใหม่ในเว็บไซต์ต่างๆ ทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็ว จึงทำให้มีผู้อ่านผู้เสพวรรณคดีเรื่องนี้ในวงกว้างมากขึ้น ก่อให้เกิดปฏิกิริยาทั้งการต่อต้านและการยอมรับอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ การที่มีคนรุ่นใหม่ยอมรับวรรณคดีเรื่องนี้มากขึ้นในฐานะวรรณคดีท้องถิ่นหรือในฐานะการแสดงภูมิปัญญาของคนไทย ดังที่มีการแสดงทัศนะผ่านสื่อสมัยใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต อาจเป็นผลมาจากกระแสของสังคมที่ให้ความสำคัญและความสนใจศึกษาเรื่องราวของภูมิปัญญาไทยมากขึ้น โดยเฉพาะการเผยแพร่แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านโดยสถาบันการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ จึงทำให้มีการนำวรรณคดีเรื่องนี้มาเผยแพร่ต่อกันอย่างกว้างขวางมากกว่าเดิม

นอกจากนี้ วรรณคดีเรื่อง **สรรพสิทธิ์** ยังมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีคำผวนทางเพศเรื่องอื่นในลักษณะเดียวกันอีกด้วย ปรากฏการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของวรรณคดีเรื่องนี้ในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

ผลการศึกษาในงานวิจัยนี้จึงเป็นการยืนยันให้เห็นปรากฏการณ์การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของวรรณคดีเรื่องนี้ซึ่งแม้จะเป็นวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้แต่ก็มี “ที่ยืน” อย่างมั่นคงชัดเจนในสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยต่อไป ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะมีการศึกษา วิจัยวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ที่อาจเป็นวรรณคดีชายขอบ (Marginal literature) หรือไม่ได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดีชั้นเลิศ โดยนำมาศึกษาในมิติสังคมวิทยา วรรณคดีเพื่อให้เห็นปรากฏการณ์การสร้างและการเสพวรรณคดีเรื่องนั้นๆ ได้อย่างเข้าใจมากขึ้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2545). **ชีวิตประวัติและผลงานของสุนทรภู่**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2549). หนังสือประโลมโลกที่ขึ้นชื่อในสมัยรัชกาลที่ 5 ในวรรณคดี. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาญพุทธิ พัฒนพัชร, ผู้ปริวรรต. (2542). **มหาชาติปริบทปริ**. เพชรบุรี: บริษัทเพชรภูมิการพิมพ์ จำกัด (มวลพสกนิกร คณะสงฆ์ คฤหัสถ์ จังหวัดเพชรบุรี จัดพิมพ์น้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระราชกุศล พระพรชัยมงคล ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 6 รอบ วันที่ 5 ธันวาคม 2542).

ชูดาว. (2539). พระเอ็ดดอง หัสติยมคดียของคุณสุวรรณ. **ศิลปวัฒนธรรม**. 17(10) 214-215.

ตุ้ย ชุ่มสาย, หม่อมหลวง. (2524). **วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช

นฤมล กาญจนทัต และ อุบลวรรณ โชติวิสิทธิ์, ผู้แปล. (2532). **ว่าด้วยหลักวรรณคดีวิจารณ์**. จาก An Essay on Criticism โดย Graham Hough. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

นัทธัญ ประสานนาม. (2549). “หนังสือกลอนวัยรุ่นของไทยในมิติทาง
สังคมวิทยาวรรณคดี” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
27(1), 165 – 202.

นุชนเบ็ดลาย. (นามแฝง) (ม.ป.ป.). ภาษาศิลป์. ม.ป.ท.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2528). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
โตโยต้าประเทศไทยร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์.

เพชร พุ่มเรียง, ผู้รวบรวม. (2545). **วรรณกรรมปักษ์ใต้-สรรพสิทธิ์**.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมปักษ์ใต้.

เรื่องสรรพสิทธิ์. (2537). กรุงเทพฯ: มายิก.

ราชภัฏสุราษฎร์ธานี, มหาวิทยาลัย. (2548). **วรรณกรรมทักษิณ
วรรณกรรมคัตสรร เล่ม 7**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย.

ล้อม เพ็งแก้ว. (2543). “เล่าถึง ‘สรรพสิทธิ์’ สรรพล้วนคำผวนอันลือลั่น”
ศิลปวัฒนธรรม. 21(9),

ศักดิ์สิริ มีสมสืบ.2543. **ผู้เพลงลูกทุ่ง**. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.

ศิริพร ณ ถลาง. (2544). “ความสนใจของนักคติชนไทย: จาก Folklore ถึง
Netlore” **ภาษาและวรรณคดีไทย**. 18, 53–61.

ศิริพร ศรีวรรณต์, (2546). “เรื่องเพศ ปกปิดและเปิดเผย: บทวิเคราะห์
วรรณกรรมกามารมย์ไทย” **วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับ ความรัก
ความรู้ ผู้หญิง ผู้ชาย**. 32(1) , 136–162.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 16 และเล่ม 17. (2542).
กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สุกัญญา ภัทรราชย์. (2540). **เพลงปฎิพากย์: บทเพลงแห่งปฎิภาณของ
ชาวบ้านไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

สุนทรโวหาร, พระ. (2517).**พระอภัยมณี คำกลอนของสุนทรภู่**. พิมพ์ครั้งที่
ที่ 14. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

สุภางศ์ จันทวานิช. (2525). **สังคมวิทยาวรรณคดี**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสกสรรค์ พลวัฒน์. (2545). “ควนผ้ำ-ควรรศึกษา โดย สันเสก ะวัตตะนน” **วารสารรายไทยฉบับพิเศษวันภาษาไทยแห่งชาติ**. 29 กรกฎาคม, 15-21.

โสมทัต เทเวศร์. (2516). **เกร็ดภาษาและหนังสือไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2528). **การศึกษาชำระต้นฉบับตำราโคลงกลบทล้านนา**. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เว็บไซต์

นายชนมดัม. (2552). [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <http://share.psu.ac.th/blog/ptomstory> (1 เมษายน 2552).

นายบาวยัก. (2552). [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <http://sbschool.info/sbfr/index.php?topic=438.0>. (28 มีนาคม 2552).

<http://www.gotonow.org/blog/funnystuff/90780> (30 มีนาคม 2552)

<http://www.pantip.com> (25 มีนาคม 2552)

สื่อบันทึกภาพและเสียง

เอกชัย ศรีวิชัย. (2541). **วรรณกรรมร่วมสมัยกับคติชนวิทยา**. CD บันทึกการสัมมนาทางวิชาการจัดโดยสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ เมื่อวันที่ 26-28 สิงหาคม 2541.

เอกชัย ศรีวิชัย. (2543). **สรรพสิทธิ์**. CD เพลง. บริษัทไอคิวดี มีเดีย จำกัด.

เอกชัย ศรีวิชัย. (2543). **เอกชัยโชว์ หนังสือลูกคนเรื่องสรรพสิทธิ์**. VCD บันทึกภาพและเสียง. บริษัทไอคิวดี มีเดีย จำกัด.

จาก คำพิพากษา ถึง ไอ้ฟัก การเล่าเรื่อง
ต่างสื่อและจุดมุ่งหมายที่แปรเปลี่ยน
From Khamphiphaksa to Ai-Fak :
The narrative strategies in different
media and different purposes.

ทำนอง วงศ์พุทธ¹

---

¹ อาจารย์ประจำสาขาภาษาและวรรณคดีตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบภาพยนตร์เรื่อง “ไอ้พิก” กับวรรณกรรมต้นฉบับคือนวนิยายเรื่อง คำพิพากษา ในแง่ของวิธีการเล่าเรื่อง และเนื้อหาทาง ความคิด

ผลการศึกษาพบว่าเมื่อนวนิยายเรื่อง คำพิพากษา ถูกนำมาเล่าใหม่ในภาพยนตร์เรื่อง “ไอ้พิก” การเปลี่ยนสื่อในการเล่าเรื่องส่งผลให้ต้องเปลี่ยนจุดเน้นจากประเด็นการวิพากษ์วิจารณ์การตัดสินและทำร้ายกันอย่างยุติธรรมที่สังคมกระทำต่อปัจเจกบุคคล เพราะความหลงผิดในมายาคติแห่งสถานะและความชอบธรรมที่อุปโลกน์ขึ้นด้วยการอ้างเวรกรรม มาเป็นเรื่องราวความรักของตัวละครเอก แม้ลดทอนความซับซ้อนของแนวคิดจากตัวบทเดิม แต่ก็ตั้งคำถามใหม่เกี่ยวกับปัญหาในประเด็นคุณค่าของความรักและกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมได้อย่างชวนครุ่นคิด ข้อบกพร่องของภาพยนตร์อยู่ที่วิธีการแสดงระยะเวลาของเรื่อง ซึ่งเชื่อมโยงกับระดับความทุกข์ของตัวละครเอกและการมุ่งแสดงความรุนแรงทางกายภาพซึ่งเบี่ยงเบนความสนใจครุ่นคิดต่อปัญหาในระดับที่เป็นปรัชญา

Abstract

This study aims at investigating narrative strategies and important themes employed in the film *Ai-Fak* in comparison to its original novel version *Khamphiphaksa*.

Results obtained from the analysis revealed that media transform had affected the major issues originally told in the literary version. In particular, the film story, which depicted that of the novel, shifted its emphasis from the criticism on the injustice judgment and unfair cruelty, which the society imposed upon an individual because of some misleading illusion and righteousness claimed in relation to karma, to the portrait of the main character's love life. Even though the film had lessened the sophistication of philosophical concepts presented in the novel, it posed a fascinating question on how love was valued and on our society's moral rules. Nevertheless, the film also showed its weaknesses. Examples included the unclear time period during which the protagonist had suffered from the feeling of profound sorrow. Finally, the film was likely to place too many focuses on physical violence, which seemed to distract the audience's attention from considering the causes of problems, using a higher level of cognitive skills or at a philosophical level.

บทนำ

การปรับเปลี่ยนสื่อในการเล่าเรื่องในหลายกรณี รวมทั้งระหว่างวรรณกรรมซึ่งเล่าเรื่องด้วยถ้อยคำกับสื่อที่เล่าเรื่องด้วยภาพเป็นหลักอย่างภาพยนตร์ มักเป็นการปรับเปลี่ยนไปในทางเดียว มีวรรณกรรมหลายเรื่องถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ แต่ไม่มีภาพยนตร์เรื่องใดถูกนำมาสร้างใหม่ในรูปแบบของวรรณกรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การปรับเปลี่ยนสื่อในการเล่าเรื่องส่วนใหญ่มักปรับเปลี่ยนจากสื่อที่มีความสมบูรณ์น้อยกว่าไปสู่สื่อที่มีความสมบูรณ์มากกว่า

ภาพยนตร์เป็นสื่อที่มีความสมบูรณ์มากกว่าวรรณกรรมในหลาย ๆ ด้านหรือในแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นสื่อที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดในกระบวนสื่อที่ใช้ในการเล่าเรื่องทั้งหมดก็ว่าได้ เพราะมีทั้ง ภาพ แสง สีและเสียง น่าสนใจว่าแม้เทคนิควิธีในการถ่ายทำภาพยนตร์รวมทั้งกลวิธีการเล่าเรื่องจะมีพัฒนาการที่รุดหน้าไปมากแล้วก็ตาม ช้าในยุคที่วีซีดีเคลื่อนเมือง เช่นในยุคปัจจุบัน การจะหาชมภาพยนตร์สักเรื่องดูจะไม่ใช้เรื่องยุ่งยากอีกต่อไป แต่ก็ไม่ได้ทำให้การเสพวรรณกรรมประเภท ที่มีเรื่องราว ด้วยการอ่านหดหายไปอย่างสิ้นเชิงแต่ประการใด ทั้ง ๆ ที่โดยความน่าจะเป็นสื่อประเภทนี้น่าจะถูกภาพยนตร์เบียดตกเวทีในการเล่าเรื่องไปเนิ่นนานแล้ว แสดงว่าเสน่ห์ของวรรณกรรมที่ภาพยนตร์ไม่อาจทดแทนได้นั้นมีอยู่

ในแง่หนึ่งอาจเป็นเพราะว่า สื่อที่สมบูรณ์ที่สุด อย่างภาพยนตร์แม้จะพัฒนาเทคนิคพิเศษในการถ่ายทำไปมากมายแค่ไหนก็ตาม ก็ไม่อาจแข่งกับวรรณกรรมซึ่งเล่าเรื่องด้วยถ้อยคำได้ในบางกรณี โดยเฉพาะในแง่การแสดงความคิดความรู้สึกภายในของตัวละคร ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมหลาย ๆ เรื่องที่อรรถรสของตัวบทเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นอยู่กับศิลปะในการใช้ภาษา ถ่ายทอดความคิดและอารมณ์ที่เข้มข้นของตัวละคร อย่างกรณีงานหลาย ๆ เรื่องของไม้เมืองเดิมซึ่งโดดเด่นมากในแง่นี้ เมื่อนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ ไม่ว่าจะกี่ครั้งก็ไม่อาจสร้างความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้รับในระดับที่เทียบเคียงกันได้เลยกับต้นฉบับ อาจจะเป็นด้วยเหตุนี้การเล่าเรื่องด้วยภาพยนตร์จากต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ความเข้มข้นทางอารมณ์

และความคิดของตัวละครเด่นกว่าพฤติกรรมภายนอก จึงต้องหันไป “เล่น” กับอย่างอื่นแทน หรือไม่กี่เห็นจุดอื่นที่ไม่ซ้ำเดิมกับต้นฉบับแต่สื่อได้เต็มที่ ในรูปของภาพยนตร์นวนิยายเรื่อง **คำพิพากษา** ซึ่งถูกนำมาเล่าใหม่ในรูปแบบของภาพยนตร์ ภายใต้อีชื่อใหม่ “ไอ้ฟัก” อันเป็นประเด็นการอภิปรายในที่นี้ก็คืออยู่ในลักษณะดังที่ว่า

เมื่อนวนิยายเชิงปรัชญากลายเป็น “หนังรัก”

คำพิพากษา นวนิยายของชาติ กอบจิตติ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2524 เป็นนวนิยายที่กล่าวกันว่าสมบูรณ์แบบที่สุด (สตีล พันธุมโกมล, 2547 : 204) และได้รับความ นิยมมากที่สุดเรื่องหนึ่งในบรรดาวรรณกรรมประเภทที่มุ่งเสนอสารทางความคิดด้วยกันในแวดวง วรณกรรมไทย มีจำนวนการพิมพ์ซ้ำที่มากเป็นประวัติการณ์ถึง 39 ครั้ง สารสำคัญของนวนิยาย เรื่องนี้คือการชี้ให้เห็นถึงความยุติธรรมของสังคมที่ตัดสินพฤติกรรมและวัดคุณค่าของคนด้วย สถานะและอคติ ฟักตัวเอกของเรื่องถูกชาวบ้านพิพากษาอย่างยุติธรรมว่ามีความสัมพันธ์กับภรรยาฆ่าของบิดา และตั้งข้อรังเกียจถึงขั้นถูกขับออกจากสังคมให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ในขณะที่ครูใหญ่ผู้ฉ้อโกงเงินฟักกลับเป็นคนดีในสายตาของชาวบ้าน ฟักหาทางออกด้วยการตีหม เหล้า และเหล้าทำให้เขาจบชีวิตลงอย่างน่าอนาถ

คำพิพากษา เป็นทั้งวรรณกรรมเชิงปรัชญาและ นวนิยายแนววิพากษ์วิจารณ์สังคมในเรื่องเดียวกัน แต่ “ไอ้ฟัก” เป็นหนังรัก บงกช คงมาลัย นักแสดงนำฝ่ายหญิงผู้รับบทสมทรง ออกมาให้สัมภาษณ์หลังจบเรื่องในฉบับที่ลงแผ่นซีดีว่า “มันเป็นหนังเกี่ยวกับความรัก” ปิติศักดิ์ เยาวนานนท์ ซึ่งแสดงเป็นฟัก กล่าวว่า “มันเป็นความรักของคนบ้าแบบพวกเรา” ผู้กำกับเองก็ออกมาแถลงว่า “เขาตั้งใจจะนำนวนิยายเรื่องนี้มาเล่าใหม่ โดยเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างฟักกับสมทรง เพื่อขยายว่าเขารู้สึกต่อกันอย่างไร แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ทิ้งแก่นเรื่องเดิมคือการถูกกระทำจากสังคม (พันธู์ธัมมทองสังข์ (วีดีโอ – ซีดี), 2547) เมื่อจุดเน้นในการเล่าเรื่องเปลี่ยนไปก็ส่งผล

ให้จำต้องมีการปรับเปลี่ยน องค์ประกอบอื่นๆ ของเรื่องเพื่อให้สอดคล้องกับการตีความใหม่

ในนวนิยายบทบาทสำคัญของสมทรงก็คือการเป็นหญิงบ้าซึ่งเคยเป็นภรรยาของตาฟู่อของพัก เมื่อพ่อของพักเสียชีวิตลง สมทรงจึงกลายเป็นภรรยาของพักในขณะเดียวกันพฤติกรรมหลาย ๆ อย่างของนางก็เป็นต้นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนอื่นเข้าใจพักในทางที่ผิด แม้สมทรงจะอยู่ร่วมชายคาเดียวกับพักเพียงลำพังนับแต่พ่อของ พักเสียชีวิตจนถึงวาระสุดท้ายของตัวพักเอง ความสัมพันธ์ระหว่างพักกับสมทรงก็ไม่ได้ปรากฏ อย่างโดดเด่นตลอดเรื่อง ความรู้สึกที่พักมีต่อสมทรงผู้แต่งแสดงให้เห็นว่าเขาเมตตาสงสารต่อนาง บางครั้งก็นึกเอ็นดูในความบ้าที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อใคร และคิดว่าเป็นภาระทางมนุษยธรรมของ เขาที่จะต้องเลี้ยงดูนางต่อไปอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ส่วนสมทรงเองแม้นางจะวิกลจริตแต่ก็รับรู้ได้ ถึงความดีของพักที่มีต่อนาง นางจึงผูกพันต่อพักอย่างลึกซึ้ง หลาย ๆ ครั้งพฤติกรรมของสมทรงก็ แสดงออกไปในทางซู้สาว แต่นั่นก็เป็นพฤติกรรมตามประสาของคนวิกลจริต นางจะรู้สึกกับพัก อย่างคนรักเช่นเดียวกับคนปกติหรือไม่คงไม่สามารถจะชี้ชัดลงไปได้ ผู้แต่งเองก็พยายามที่จะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพักกับสมทรงโดยรักษาระดับให้คงอยู่ในแบบที่ว่านี่ตลอดเรื่อง และไม่แสดงแนวโน้มว่าจะพัฒนามาเป็นความรักระหว่างเพศแต่อย่างใด เช่นเนื้อเรื่องในตอนหนึ่ง

พักเดินออกจากห้องพักครุมายังกระต๊อบ นางยังไม่กลับมา ไม่รู้ว่าไปไหน เขาเดินตามหาทั่วบริเวณโรงเรียนก็ไม่เห็นตามศาลาหน้าวัดก็ไม่มี เดินเข้ามาในเขตวัดเจอนางที่โรงลิเกนั่นเอง นั่งอยู่บนแท่นหน้าโรง ทำท่าคล้ายจะออกรำ พักจึงตะโกนถามด้วยน้ำเสียงขุ่น ๆ

“นี่นาง ไม่กินข้าวกินปลาหรือไง” ม่ายสมทรงได้ยินเสียงจึงหันมา เมื่อเห็นพักก็ยิ้มแต่ หันกลับไปทางหน้าเวทีแล้วป้องปากพูด “พระผัวเรามาตามแล้ว”

พักเห็นอาการดังกล่าวเข้าอดนึกขำไม่ได้ อารมณ์หงุดหงิด

ที่มีมาพลอยเลื่อนไป “ไปกันเถอะ” ม่ายสมทรงก็ว่าง่าย เดินตามหลังพักต้อยๆ ทั้งสองเดิน กลับทางหลังวัดสู่กระท้อบระหว่างทางที่เดินกลับพักไม่ได้พูดกับนางลักคำ (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 34-35)

ความในตอนท้ายที่กล่าวว่า “ระหว่างทางที่เดินกลับพักไม่ได้พูดกับนางลักคำ” แสดงให้เห็นว่าพัก ไม่ได้รู้สึกอะไรกับนางมากไปกว่านี้ จึงไม่มีอะไรอื่นที่ต้องพูดจากัน ทุกอย่างที่พักปฏิบัติต่อนาง สมทรงนั้นเป็นเพียงการปฏิบัติไปตามหน้าที่อันเกิดจากสำนึกแห่งมนุษยธรรมเท่านั้น แม้เมื่อเรื่องดำเนินมาถึงตอนท้าย การอยู่ร่วมกันและปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสอง ก็ยังคงดำเนินไปไม่ต่างจากจุดเริ่มต้นเท่าใดนัก ดังที่ผู้แต่งบรรยายว่า

...นางมีชีวิตอยู่กับพักโดยไม่เรียกร้องสิ่งใดให้สิ้นเปลืองเงินทองเลย นางยังคงอยู่ตามวิถีทางที่นางเป็นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย...

วันๆ หนึ่งของคนทั้งสองเหมือนอยู่กันคนละโลก แม้ว่าจะอยู่ในกระท้อบ หลังเดียวกันก็ตาม

พักนั้นจมปลักอยู่กับขวดเหล้า เมมาแล้วก็เดินไปไหนต่อไหนเรื่อยเปื่อย ไปทำรถ ไปบ้านสัปเหร่อไข่ เย็นก็กลับกระท้อบ บางทีก็หลับอยู่ในกระท้อบนั่นเอง

ส่วนม่ายสมทรงกินข้าวเช้าแล้วก็ออกแสวงหาสมบัติ บางวันออกจาก กระท้อบตั้งแต่พักยังไม่ตื่น ...หิวขึ้นมาก็เดินกลับกระท้อบหาข้าวกิน อิ่มแล้วก็ออกไปใหม่ (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 240-241)

ใน “ไอ้พัก” ความสัมพันธ์ระหว่างพักกับสมทรงเด่นชัดมาก และดูจะโดดเด่นกว่า เนื้อหาอื่นของเรื่องเสียด้วยซ้ำ ทั้งนี้ก็คงจะเป็นไปตามเจตนาของผู้สร้างที่ประกาศอย่างชัดเจนว่า เขาตั้งใจจะขยายตรงนี้ ใน **คำพิพากษา**

การพบกันครั้งแรกระหว่างพิกกับสมทรง ผู้แต่งไม่ได้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าบรรยากาศของเรื่องในตอนนั้นเป็นอย่างไร เพียงแต่กล่าวไว้ในนำเรื่องว่า “พิกปลดทหารออกมาก็อดประหลาดใจไม่ได้ว่า ทำไมที่บ้านจึงมีผู้หญิงมาอยู่ด้วย คำตอบที่ตามมาก็คือ หญิงคนนั้นมาอยู่ในฐานะเมียของพ่อ” (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 18) ใน “ไอ้พิก” พิกเจอสมทรงครั้งแรกระหว่างทางเข้าหมู่บ้านตอนที่เขากลับมาบ้านหลังปลดเกณฑ์ ในตอนที่พิกกับครั้งแรกเขาจึงไม่รู้ว่าเป็นภรรยาของพ่อ ภาพยนตร์แสดงออกอย่างชัดเจนถึงปฏิกิริยาของตัวละครที่บ่งบอกว่าต้องตาต้องใจกันนับแต่แรกพบเลยทีเดียว แต่ในนวนิยาย พิกไม่เคยรู้สึกกับเพศตรงข้ามในทางนี้ ในตอนนำเรื่องผู้แต่งกล่าวถึงพิกไว้อย่างชัดเจนว่า

พิกสึกออกมาอยู่กับพ่อที่กระท้อบ ช่วยงานพ่อที่โรงเรียน เมื่อว่างจากงานก็มาคอยรับใช้เจ้าอาวาสที่วัด ปีบหวด ชงน้ำร้อน น้ำชาให้ โลกของเขาตอนนั้น อยู่ระหว่างสองสิ่ง คือพอกับวัด เมื่อว่างจากสิ่งหนึ่งก็กลับไปหาสิ่งหนึ่ง พิกไม่เคยนึกอยากไปเที่ยวในดวงจังหวัดเหมือนกับหนุ่ม ๆ รุ่นเดียวกันที่ไปซ่องแะกับหญิงหาเงินท้ายตลาด ไม่ใช่เพราะว่าการเดินทางเข้าจังหวัดในตอนนั้นยังลำบาก แต่เป็นเพราะว่าโลกของเขาในตอนนั้นเต็มเสียแล้ว ไม่มีที่ว่างพอให้เรื่องสตรีเพศลงไปบรรจุได้อีก และตัวเขาก็ไม่เคยนึกอยากลิ้มรสที่วานั้น แม้ว่าจะเคยฝันบ้างนาน ๆ ครั้ง แต่เมื่อตื่นขึ้นก็กลับรู้สึกขยะแขยงในกลิ่นคาวคลุ้ง ของน้ำกาม ธิบิลูกซึกผ้าแต่เข้ามิด อำพรารรอยต่างดวงไว้ไม่ให้ใครได้ล่วงรู้ สำหรับเขาแล้วมันเป็นเรื่องน่าอับอาย (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 16-17)

ใน “ไอ้พิก” ภาพยนตร์ได้แปรพฤติกรรมที่ว่านี้ไปในทางตรงกันข้ามเรื่องกลับกลายเป็นว่า พิกต้องธิบิลูกซึกผ้าแต่เข้ามิด เพื่ออำพรารรอยต่างดวงไว้ไม่ให้ใครล่วงรู้ หลังจากที่เมื่อคืนเขาแอบฝันถึงสมทรง เหมือนกับจะบอกว่า ความพอใจต่อสมทรงที่มีอยู่นับแต่พิกกับครั้งแรกนั้นไม่ได้หายไปไหน

มันยังคงซ่อนอยู่ภายในลึกๆ นั่นเอง แต่เขาสะกดกลั้นไว้เพราะสำนึกถึงความควรไม่ควรในฐานะที่นางเป็นภรรยาของพ่อ แม่เมื่อพ่อของฟักเสียชีวิตลง ความสำนึกนี้ก็ยังคงอยู่ เขายังคงปฏิบัติต่อสมทรงเหมือนกับสมัยที่พ่อยังมีชีวิต หลังงานศพพ่อเขาตัดสินใจบวชอีกครั้ง แต่เขาก็แก้ปัญหาเรื่องสมทรงไม่ตก เขาไม่รู้ว่านางเป็นใครมาจากไหน ครั้นจะส่งนางไปโรงพยาบาลนางก็หวาดกลัวจนเกือบจะหนีเตลิดมาแล้วครั้งหนึ่ง เขาจึงต้องจำใจอยู่ร่วมกับนางตั้งแต่นั้นมา ท่ามกลางความเข้าใจผิดของชาวบ้านและความเป็นปฏิปักษ์ที่เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

เริ่มต้นในวันสงกรานต์แบ่งบานในวันบังสุกุลกระดูก

ทั้งภาพยนตร์และนวนิยายต่างใช้เหตุการณ์ในวันสงกรานต์เป็นตอนที่บ่งบอกว่า ความเป็นปฏิปักษ์ที่ชาวบ้านมีต่อฟักนั้นดำเนินมาถึงขีดสุดแล้ว ตั้งในนวนิยายผู้แต่งบรรยายว่า

ฟักนั่งตัวลีบอยู่กับศาลาถือศีล ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างจากศาลาทำบุญหัก เขาไม่กล้าเข้าไปร่วมกลุ่มคุยกับใคร ไม่ว่าจะป็นพวกรุ่นเดียวกันหรือพวกผู้ใหญ่ที่มีอายุ เมื่อมีคนเดินผ่านไปไม่มีใครทักทาย ไม่มีใครมองเห็น อย่างกับว่าฟักเป็นคนที่หายตัวได้ บางครั้งเมื่อสายตาสบกันก็ไม่มีใครพูดด้วย แม้กับทศบุญยีนเพื่อนผู้ไปเกณฑ์ทหารพร้อมกัน ผูกด้วยกัน ปลดกลับบ้านในวันเดียวกัน เขาเรียกทัก แต่ทศบุญยีนมองไม่เห็น ไม่ได้ยินเสียงเรียก ทศบุญยีนหันคุยกับเมียสาวกะหงุกกะหนิงเดินผ่านหน้าไป (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 65)

แต่ภาพยนตร์ใช้วิธีการในอีกทางหนึ่ง ฟักดูเหมือนจะไม่รู้ตัวมาก่อนว่าตนได้กลายเป็นที่รังเกียจของชาวบ้านในระดับใด เขาเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อหาซื้ออุปกรณ์เล่นสงกรานต์เหมือนคนอื่น ๆ ระหว่างจะกลับบ้านนั่นเอง

การเล่นสนุกในเทศกาลสงกรานต์ของชาวบ้านก็เปิดฉากขึ้น พักเบิกบานใจกับบรรยากาศแห่งความสนุกที่เห็นอยู่ตรงหน้า แต่แล้วก็เปลี่ยนเป็นความเศร้าสลด เมื่อพบว่า ทั้งๆ ที่เขายืนอยู่ตรงนั้นแท้ๆ แต่กลับไม่มีใครมองเห็น ไม่มีใครสาดน้ำ ไม่มีใครประแป้ง ไม่มีใครวิ่งไล่ให้ต้องวิ่งหนีเหมือนคนอื่น ๆ

วิธีการของภาพยนตร์ส่งผลต่างจากนวนิยาย แม้จะแสดงถึงความเกลียดชังของชาวบ้านที่มีต่อฟักได้อย่างเดียวกัน แต่การที่ฟักเหมือนจะเข้าใจว่าตนได้กลายเป็นที่เกลียดชังของ ชาวบ้านในระดับใดนั้น ทำให้ดูคล้ายกับว่า ช่วงเวลาที่ผ่านมา นับแต่ชาวบ้านเข้าใจว่าเขาได้แม่เลี้ยงเป็นเมียจนกระทั่งถึงสงกรานต์นั้น เขาไม่ได้ผ่านความเจ็บปวดอันเนื่องจากความเข้าใจผิดของชาวบ้านมาก่อนเลย ดังนั้นจึงไม่คาดคิดมาก่อนว่าสงกรานต์ปีนี้ชาวบ้านอาจปฏิบัติต่อเขาอย่างแตกต่างกับสงกรานต์ปีอื่นๆ แต่ในนวนิยายฟักไม่ได้แปลกใจกับกิริยาอาการของชาวบ้านที่ปฏิบัติ ต่อเขาเช่นนั้น ดูเหมือนเขาจะรู้ตัวมาก่อนว่าจะต้องมาเจอกับเหตุการณ์เช่นนี้ กว่าที่จะมาถึงวันสงกรานต์ นับแต่สมทรงประกาศว่าฟักเป็นผัวของนางในงานทำบุญแชยิดหลวงพ่อเมื่อเดือน 12 ซึ่งนับเป็นเวลาเกือบครึ่งปีนั้น ฟักผ่านวันเวลาแห่งความทุกข์ทรมาน ซึ่งนับวันมีแต่ระดับที่จะเพิ่มสูงขึ้นเหล่านี้มาตามลำดับ ดังที่ผู้แต่งบรรยายว่า

วันเวลาล่วงเลยไป ฟักยังคงตื่นชุกชลักในร่างแหแห่งทุกข์ตลอดเวลา แม้ว่าจะพยายามปลดเปลื้องให้หลุดรอด แต่กลับเหมือนว่า ยิ่งตื่นตาข่ายแห่งทุกข์ยิ่งมัดแน่นเข้าทุกขณะ ไม่ผิดกับปลาติดแหที่ตื่นทुरนทुरายเอาตัวรอด ซึ่งไม่มีวันจะหลุดพ้นไปได้ นานวันเข้าร่างกายก็ยิ่งผ่ายผอมลง หน้าตาดำคล้ำ หมดสังาราคี ผมบนหัวหงอกขาวเป็นหย่อมๆ ทั้งที่ยังไม่ถึงกาลของวัยชราเลย

อย่างเข้าฤดูร้อนปีรุ่งขึ้น... (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 53)

อย่างเข้าฤดูร้อนปีรุ่งขึ้นนั้น “แม้ว่าจะไม่มีใครคบหาฟักแล้ว แต่ยังมีคนว่าจ้างอยู่บ้าง” (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 54) “เจ้าของสวนมีข้ออ้างหาทางออก

กับพวกพ้องอยู่แล้วว่า ไม่ได้คบค้าอะไรกับคนอย่าง ไอ้ฟัก มันเป็นเพียงการว่าจ้างเท่านั้นเอง จ่ายค่าจ้างแล้วก็แล้วกันไป” (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 54-55) มาถึงต้นเดือนเมษายนหลังเหตุการณ์ในสวนตาแป้นซึ่งใครๆ เข้าใจผิดว่าฟักทำบาดลึกับสมทรงกลางสวนตาแป้นกลางวันแสดๆ “จากวันนั้นมาไม่มีใครยอมจ้างฟักทำงานอีกเลย” (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 58) มาถึงวันสงกรานต์จึงเป็นเหมือนแค่การแสดงตัวอย่างเป็นรูปธรรมของการไม่คบค้าสมาคมเท่านั้นเอง

อย่างไรก็ตามในอีกทางหนึ่ง วิธีการดังกล่าวของภาพยนตร์ดูจะสอดคล้องกับจุดเน้น ในแง่ของความรักที่ภาพยนตร์พยายามจะสื่อ ในเวลาที่คนอื่นมีแต่จะแสดงความรังเกียจให้ทุกข์โศกเสียใจเช่นนี้ ก็มีแต่สมทรงเท่านั้นที่เป็นเพื่อนพอให้คลายทุกข์ ความชอบสนุกของนางทำให้ฟักลืมความทุกข์ไปชั่วคราว สมทรงชวนฟักเล่นสงกรานต์ ทั้งคู่เล่นสงกรานต์กันเพียงลำพังที่กระท่อมนั่นเองท่ามกลางความเกลียดชังของคนทั้งหมู่บ้าน ความตัดกันระหว่างความไม่เป็นมิตรของชาวบ้านกับมิตรภาพระหว่างเขากับสมทรงในเรื่องตอนนี้จะสอดคล้องกับเนื้อเรื่องในตอนท้ายที่ฟักตัดสินใจไปจากหมู่บ้านพร้อมสมทรง แทนที่จะเลือกกำจัดสมทรงไปจากชีวิตเพื่ออยู่ดีปัญหาระหว่างเขากับชาวบ้าน เพราะเรื่องตอนนี้สื่อความคิดของฟักในทางที่ว่า ก็แล้วทำไมเขาต้องทิ้งมิตรภาพที่มีค่าเพียงเพื่อจะเลือกอยู่กับคนที่ไม่เป็นมิตรกับเขาด้วยเล่า

ถัดจากวันสงกรานต์รุ่งขึ้นเป็นวันบังสุกุลกระดูก คราวนี้เป็นสมทรงที่ถูกกระทำ นางถูกชาวบ้านคนหนึ่งเสียนติเนื่องจากไปยุ่งวุ่นวายในช่วงพิธีกรรมบังสุกุล เมื่อถูกไล่ตะเพิด นางยังถูกผ้าถุงให้ของลับเป็นการสับประมาทเข้าให้อีก และคราวนี้เป็นหน้าที่ของฟักที่จะต้องดูแลรักษาพยาบาลนาง นวนิยายบรรยายเรื่องตอนนี้ไว้ว่า

ภายในกระต๊อบม่ายสมทรงนั่งอยู่บนแคร่ ฟักทายาหม่องตามรอยฟกข้าบนตัวนาง ไม่ปริปากถึงเรื่องราวที่เพิ่งผ่านมา เมื่อยาหม่องโดนรอยแผลถลอก นางเกิดอาการแสบจึงชักขาหนี เขายื้อยุดตามจับมาทาใหม่ เป็นครั้งแรกของการถูกเนื้อต้องตัว

ที่เนิ่นนาน มันเป็นความอบอุ่นที่มีให้กัน ระหว่างคนอ้างว้าง กับคนว่าเหว่ ดูเหมือนนางจะเปล็ดเปล็นกับการถูกเนื้อต้องตัวของฟักอยู่เหมือนกัน (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 75)

ภาพยนตร์ใช้ความใกล้ชิดของตัวละครในเนื้อเรื่องตอนนี้แสดงออกถึงความรู้สึกระหว่างกัน ไม่เพียงแต่ความอบอุ่นที่มีให้กันระหว่างคนอ้างว้างกับคนว่าเหว่อย่างในนวนิยายเท่านั้น ฉากจุมพิตของตัวเอกในเนื้อเรื่องตอนนี้แสดงออกถึงความรักระหว่างเพศอย่างชัดเจนและโจ่งแจ้ง แม้ว่าฟักจะนึกถึงความครวไม่ครวขึ้นมาได้เสียก่อนก็ตาม เนื้อเรื่องซึ่งแตกต่างจากนวนิยายทั้งสอง ตอนนี้ชวนให้ตีความว่า ท่ามกลางความเป็นปฏิกัมภ์ของคนรอบข้าง เมื่อต่างฝ่ายต่างถูกกระทำก็มี แต่กันและกันเท่านั้นที่คอยเยียวยารักษาบาดแผลทั้งทางร่างกายและจิตใจ ดังนั้นมันจึงแปรเปลี่ยน มาเป็นความรักดังที่ภาพยนตร์ได้โปรยหน้าปกไว้ว่า เขารักในความ “บ้า” ของเธอ เธอรักในความ “ดี” ของเขา

ทางออกที่สว่างวาบและการเลือนหายของมายาคติแห่งสถานะ

เมื่อการมีชีวิตอยู่ในวงล้อมแห่งความเกลียดชังของคนรอบข้างดำเนินมาถึงจุดสูงสุดอีกจุดหนึ่ง หลังจากที่ฟักโดนรุมซ้อมในวันบังสุกุลปีรุ่งขึ้น อันเนื่องมาจากเหตุที่เขาบังเอิญทำโกศกระดูกของชาวบ้านหล่มโดยไม่ได้ตั้งใจ ฟักตัดสินใจที่จะยุติความขัดแย้งระหว่างเขากับชาวบ้าน ด้วยการกำจัดสมทรวงออกไปจากชีวิต โดยหลอกให้นางขึ้นรถไฟไปกรุงเทพฯ แต่เพียงลำพัง แต่สุดท้ายเมื่อถึงเวลาที่นางต้องออกไปจากชีวิตจริงๆ เขาถึงได้รู้ว่าไม่อาจสูญเสียนางไป เหตุการณ์ตอนนี้เป็นอีกตอนหนึ่งที่ไม่มีในนวนิยาย ใน **คำพิพากษา** ฟักเคยครุ่นคิดถึงวิธีการแก้ปัญหา โดยการนำสมทรวงไปปล่อย แต่สุดท้ายเขาก็มีข้อสรุปแก่ตัวเองว่า “กูทำไม่ได้” (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 49) การครุ่นคิดในประเด็นนี้ของฟักปรากฏในตอนต้นเรื่อง

แต่หลังจากนั้นมา เขาไม่เคยคิดถึงการแก้ปัญหาด้วยวิธีการนี้อีกเลย เพราะเขารู้ว่าเขาทำไม่ลง ใน “ไอ้ฟัก” เหตุการณ์นี้ ปรากฏในตอนก่อนเรื่องก่อนถึงตอนจบ ใน **คำพิพากษา** ความขัดแย้งระหว่างการปลดปล่อยตัวเองออกจากปัญหากับมโนธรรมซึ่งทำให้เขาไม่อาจกำจัดสมทรงออกไปจากชีวิตนั้นส่งผลให้เมตตาธรรมซึ่งอยู่เหนือความเห็นแก่ตัวของฟักนั้นปรากฏอย่างโดดเด่น แต่ในภาพยนตร์การเปลี่ยนใจอย่างกะทันหันของฟักเมื่อฟักนำสมทรงไปปล่อยนั้นก่อความรู้สึกในอีกทางหนึ่ง เหตุการณ์ตอนนั้นก็กลับทำให้ฟักได้มีโอกาสพิสูจน์ความรู้สึกของตัวเองที่มีต่อสมทรงว่าเขาก็คือนาง ไม่ใช่แค่ทำไม่ลงอย่างในนวนิยาย

เมื่อผ่านเหตุการณ์นี้ไปฟักคล้ายจะพบทางออก ดูเหมือนเขาจะเกิดพุทธิปัญญาขึ้นมาว่า ในเมื่อผู้คนรอบข้างต่างไม่เป็นมิตร แต่ความรักระหว่างเขากับสมทรงมีค่าล้นเหลือ ก็แล้วทำไมเขาต้องเลือกที่จะรักษาความสัมพันธ์ระหว่างเขากับกลุ่มคนที่ไม่เป็นมิตรเหล่านั้นแล้ว กลับจะผลักไสนางไปเสียทำไมไม่เลือกที่จะรักษาความรักที่มีค่าระหว่างเขากับสมทรง ในภาพยนตร์ไม่มีการบรรยายหรือบทสนทนาที่แสดงออกถึงความคิดของฟักอย่างชัดเจนเช่นนี้ แต่การกระทำของฟักในเรื่องตอนถัดจากนั้นเป็นประจักษ์พยานต่อความคิดนี้ได้ เมื่อฟักกลับมาเขาก็ตัดสินใจจะไปจากหมู่บ้านพร้อมกับสมทรง ตรงนี้เป็นแสงแห่งทางออกที่สว่างวาบขึ้นมาครั้งหนึ่งในภาพยนตร์ เราต้องไม่ลืมว่าบรรยากาศเช่นนี้ไม่เคยมีมาก่อนในนวนิยาย แต่ไม่ได้หมายความว่าฟักไม่เคยคิดถึงทางออกนี้ เขาเคยครุ่นคิดแต่สุดท้ายก็จมมุ่มกับคำถามของตัวเองว่า “มึงจะไปอยู่ที่ไหน เคยไปไหนมาบ้าง รู้จักใครบ้าง แล้วจะไปทำอะไรกัน...” (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 51)

มาถึงตรงนี้คนดูอาจอดใจที่จะร่วมยินดีกับการค้นพบทางออกของฟักไม่ได้ แต่สุดท้ายแสงแห่งทางออกนั้นก็มัวอันต้องอันตรธานไปอีกครา เมื่อฟักไปขอเบิกเงินที่ฝากไว้กับครูใหญ่ เพื่อการไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ของเขา แต่ครูใหญ่ปฏิเสธว่าไม่เคยได้รับฝากเงินอะไรจากฟัก เขาถูกโกงเงินไปต่อหน้าต่อตาอย่างไม่มีทางที่จะได้คืนไม่ว่าจะไปฟ้องร้องเอากับใคร เนื้อเรื่อง ตอนนี้ ภาพยนตร์ต่างจากนวนิยายและส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ชม/ผู้อ่านในทางที่

ต่างกัน ใน คำพิพากษา พักไปขอเบิกเงินจากครูใหญ่ก็เพื่อจะไปซื้อเหล้า เราอาจรู้สึกว่าการสูญเสียเงินของพักก็แค่การสูญเสียเงินจำนวนหนึ่งซึ่งมากพอ จะทำให้พักมีเหล้าดื่มไปอีกนาน เพราะตอนนั้นพักกลายเป็นไอ้ขี้เมาหย่าเป ที่ไม่คิดอะไรอื่นอีกแล้ว แต่ในอีกทางหนึ่งเนื้อเรื่องตอนนี้ก็เป็นโอกาสของผู้แต่งที่จะ แสดงถึงการตัดสินคุณค่าของคนโดยวัดกันที่สถานะทางสังคมของ ชาวบ้าน พักพยายามป่าวประกาศบอกใครต่อใคร เพื่อที่จะดึงคนช่วยอย่างครู ใหญ่ให้ลงมายืนทำยถาวรอย่างเขา มารับชะตากรรมจากคำพิพากษาของสังคม อย่างที่เขาเคยได้รับให้ได้ แต่ไม่มีใครเชื่อพัก ซ้ำตัวเขาเองยังถูกจับ และเรื่องก็ กลับกลายเป็นในทางตรงกันข้าม เป็นโอกาสของครูใหญ่ที่จะเล่นบทพ่อพระ ผู้ใจบุญ ด้วยการทำให้ไปปล่อยตัวพักให้ใครๆ ได้พำรสรรเสริญ “...คนดี ๆ อย่างนี้ ทุกวันนี้หายากเหลือเกิน...” (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 295)

เนื้อเรื่องตอนนี้เป็นตอนที่สื่อเนื้อหาทั้งทางอารมณ์และความคิดต่อ การตัดสินคนด้วยสถานะและอคติได้ดีที่สุดตอนหนึ่ง ทำให้ผู้อ่านต้องไป พงษ์พินิจเอา กับมูลเหตุแห่งความพิการของสังคมที่แท้จริง และได้เห็นว่า มูลเหตุสำคัญนั้นไม่ใช่ความชั่วที่อยู่ในจิตใจของครูใหญ่ หากแต่เป็นการตัดสิน คุณค่าและวัดพฤติกรรมของคนด้วยสถานะซึ่งซ่อนอยู่ในจิตใจของคนในสังคม เกือบทุกคน ไม่เว้นแม้แต่ผู้ถูกกระทำอย่างพัก มิตรแท้อย่างสับหรือไข่ หรือ แม้แต่หลวงพ่อก็คงทุกคนต่างต้องคำพิพากษากันถ้วนหน้ามากบ้างน้อยบ้าง ต่างกันไป จะมียกเว้นก็แต่สมทรงคนเดียววระมัง ดังที่ผู้แต่งได้กล่าวถึง พฤติกรรมของพักที่มีต่อสับหรือไข่ ในตอนที่พักยังบวชผ่านห้วงคิดคำนึง ของเขาว่า

หวนนึกถึงเมื่อครั้งยังบวชเณรอยู่ ไม่เคยคิดอยากวิสาสะ กับสับหรือไข่ด้วยซ้ำ ทั้ง ๆ ที่แกก็ไม่เคยแสดงกิริยาที่น่ารังเกียจ หรือทำอะไรให้ต้องเจ็บช้ำน้ำใจ ตอนที่เขาบวชพระอยู่นั้น ไม่มี พระ เณร หรือเด็กวัดกินกับข้าวที่แกใส่บาตรมา ไม่ว่าจะป็น ต้ม แกง หรือผัดอะไรก็ตาม แม้แต่ไข่ทอดก็ยังไม่มีการยอมกิน เด็กวัดจะเป็นคนจดจำมาบอกว่าวันนี้สับหรือไข่ใส่กับข้าวอะไร

จากนั้น เมื่อแบ่งกับข้าวไปตามวงพระฉัน กับข้าวของแกก็จะไม่มีใครตักชิม พักเองก็ไม่เคยกิน จากอาชีพลับเพื่อมันแสนสกปรก คลุกคลีกับคนตาย กลิ่นเน่าเหม็นของศพ คราบเหนียวเหนอะของน้ำเหลือง เข้า-ออกโกดังเก็บศพที่เหม็น อับชื้น หนู หนอน ไซศพ ลิ่งเหล่านี้น่ารังเกียจแต่แกกลับคลุกคลีอยู่กับมันได้ พลอยให้แกคลีนเหียน สิ่งเหล่านี้ครอบงำให้แกกลายเป็นคนสกปรก และกับข้าวที่แกใส่บาตรคงต้องติดเชื้อแห่งความสกปรกนั้นมาอย่างไม่ต้องสงสัย อีกทั้งเสื้อผ้าที่แกสวมใส่อยู่นั้นก็เคยเป็นของคนตายเกือบทั้งสิ้น นี่กรรมที่ทำให้พิกมองเห็นลัปหรือเป็นคนต่ำต้อย ไม่เพียงแต่พิกเท่านั้น คนทั่วๆ ไปก็ไม่มีใครอยากวิสาสะกับแก นอกจากถึงคราวจำเป็น (งานศพ) ที่ต้องใช้คนอย่างแกทำ... (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 116-117)

การตัดสินใจด้วยสถานะที่แท้แล้วก็มีอยู่ในใจพิกเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ในตอนทีลัปหรือไขบอกว่า “ข้าเชื่อเอ็ง” เมื่อพิกบอกว่าเขาไม่ได้มีอะไรกับแม่เลี้ยง มันจึงได้ลดทอนความเชื่อของพิกจนเหลือศูนย์ และเปลี่ยนเป็นความไม่เชื่อ จนเหลือข้อสรุปเพียงว่า “ไอ้เฒ่าเจ้าเล่ห์มันหลอกมึง และในส่วนลึกลงนั้น รันทดทวี” (ชาติ กอบจิตติ, 2547: 123) แม้แต่ลัปหรือไขเองก็เฉียดๆ จะรับบทเป็นผู้พิพากษาด้วยอคติแห่งสถานะกับเขาเหมือนกัน ด้วยการดึงหลวงพ่อบุญทนายที่ตาพุมมาขออาศัยวัดว่า “จะไว้ใจได้หรือครับหลวงพ่อบุญ เราไม่รู้จักหัวนอนปลายตีนเขา” (ชาติ กอบจิตติ, 2547: 142) แม้หลวงพ่อบุญก็ไม่ได้รอดพ้นไปจากการพิพากษาครั้งนี้ ดังที่เจตนา นาควัชระ (2530: 89) กล่าวไว้ว่า

แม้แต่พระก็ไม่เป็นที่พึ่ง พอมาถึงปัญหาของพิก หลวงพ่อบุญจะจนปัญญา ท่านก็เป็น “คนอื่น” เหมือนกับเขาอื่น คือเมื่อพิกมาเล่าความจริงให้ฟัง ท่านไม่สนใจจะเชื่อ คำปอบเรื่องบุญกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยอะไรใครไม่ได้ เพราะพระองค์จะเสียความ

เป็นกลางไม่ได้ พระจึงทำอะไรไม่ได้

“มันเป็นกรรมของเอ็ง... เอ็งจะให้เข้าไปบอกใครเขาละหือ ถ้าเรื่องที่เอ็งเล่ามันไม่จริงข้ามิต้องกลายเป็นคนโกหกไปละอะ แต่ถ้าเป็นเรื่องจริงข้าจะไปบังคับให้ใครเขาเชื่อได้ยังไงในเมื่อเขาไม่ยอมเชื่อเอ็ง...ตั้งหน้าตั้งตาทำความดีไว้ละอะจะได้สบายใจ...”

เพียงแค่นี้เราก็คงอดคิดไม่ได้ว่าพระต้อง “คำพิพากษา” เข้าไปด้วยแล้ว

แต่การกระตุ้นความคิดในระดับที่เข้มข้นเช่นนี้ไม่มีใน “ไอ้ฟัก” การสูญเสียเงินก้อนนั้นนี้อาจเป็นความสูญเสียที่มีความหมายมากกว่าการที่ฟักจะไม่มีเงินไปซื้อเหล้า เพราะมันหมายถึงการปิดลงอีกครั้งของประตูแห่งอิสราภาพ คนดูภาพยนตร์คงอดใจหายวูบไม่ได้ต่อเหตุการณ์ที่ผันผวนนี้ หลังจากที่เพิ่งร่วมยินดีกับการค้นพบทางออกของคนทั้งคู่มายกๆ แต่เหตุการณ์ตอนนี่ของภาพยนตร์ก็ไม่ได้ดึงเราเข้าไปร่วมค้นหามูลเหตุแห่งความพิการของสังคมเช่นนวนิยาย ภาพแห่งความตึงเครียดระหว่างคนที่ถูกกระทำ ในขณะที่คนชั่วถูกปล่อยให้ลอยนวลไปพร้อมคำสรรเสริญของปวงชนนั้น ฉายเข้ามาเพียงชั่วประเดี๋ยวประด๋าว และถูกฝังกลบด้วยความรุนแรงทางกายภาพจนเราไม่มีโอกาส ได้ครุ่นคิด หลังฟักกลับจากทวงเงินกับครูใหญ่หนึ่งก็ตัดเรื่องอย่างรวบรัด ฟักไม่ได้มีโอกาไปโพนทะนากับใครต่อใครเพื่อตั้งครูใหญ่ ลงมาอยู่ปลายแถวกับเขาอย่างไหนนวนิยาย คนดูจึงไม่มีโอกาสได้ครุ่นคิดถึง ปฏิกิริยาบรรดาดีของชาวบ้านที่ตัดสินคนอย่างผิดฝาผิดตัวเหล่านี้

“ไอนี้มันจะบ้าหรือเปลาก็ไม่รู้” เสียงตาแมนตั้งข้อสังเกต

“ประสาทมันกลับมั้ง...” ด้วป่าเชื้อพูดแล้วหัวเราะ “มีอย่าง ที่ไหนหาว่าครูใหญ่โกงเงิน”

“ฉันว่าไอ้ฟักมันคงแค้นที่โดนไล่ออก เลยหาเรื่องป้ายสี ครูใหญ่” เสียงป่าเชื่อว่ากับด้ว

“นั่นนะสิ คนอย่างครูใหญ่จะโกงเงินใครเป็น แก่ดีย์ยัง
กะพระ” ปาลำไยออกความเห็นขึ้นบ้าง

“ก็สมหน้าหน้ามันแล้วนี่ ทำตัวยังงั้นใครเขาจะเอามันไว้ละ”
หน้าสมรหันมาร่วมวงด้วย

“นี่คงจะหมดเงินเข้าแล้วสิ ถึงได้เล่นลูกไม้กับครูใหญ่”
ปาลำไยคาดคะเน แล้วตั้งข้อสังเกตว่า “คนอย่างมันนะระอะ
จะมีเงินตั้งสี่ห้าพัน”

“จะไปเชื่ออะไรมัน ขนาดหลวงพ่อมันยังโกหกเอาได้
นับประสาอะไรกับคนอย่างเราๆ ไ้เวรนี่มันพูดได้ทั้งนั้นแหละ
จะเอาเลือดหัวมันออกให้ดู” ตาแมนว่า เป็นเด็ดเป็นแค้นแทน
ครูใหญ่

เวลายิ่งผ่านไป วงสนทนาก็ยิ่งขยายเพิ่มสมาชิกมากขึ้น
ใครที่แวะมาซื้อของก็ถามขึ้นว่า

“คุยกันเรื่องอะไร”

“จะเรื่องอะไรก็เรื่องไอ้ห่านั่นนะสิ”

คนที่ถามก็เข้าร่วมวงคุยด้วย พวกเขาพากันเอือมระอา
กับพฤติกรรมของฟักที่ผ่านๆ มา และยิ่งเรื่องครูใหญ่นี้ด้วยแล้ว
มันเป็นเรื่องที่ทนกันไม่ได้ ที่ฟักไปป้ายร้ายระบายนี่ครูบา
อาจารย์ให้เสื่อมเสียชื่อเสียง

กลุ่มสนทนาวันนั้นลงความเห็นร่วมกันว่า พรุ่งนี้จะไปบอก
กำนันให้จัดการ และถ้าเป็นไปได้ อยากรู้ให้กำนันบอกหลวงพ่อ
ไล่มันไปอยู่ที่อื่นให้พ้นหูพ้นตาเสียที... (ชาติ กอบจิตติ, 2547 :
274-275)

ภาพยนตร์ได้ข้ามบทสนทนาอันเป็นคำพิพากษาของคณะลูกขุนใน
ศาลสังคมเหล่านี้ไป

ความโหดเหี้ยมทางกายภาพและความโหดเหี้ยมทาง ปรัชญา

หลังจากพิกหมดหวังจากการทวงเงินกับครูใหญ่ก็ไปปรับทุกข์กับสัปเหร่อไซ่ ก็มีคำพูดเพียงคำเดียวเท่านั้นที่ดังออกมาจากนวนิยาย “ครูใหญ่เขาจะโกงเงินแกทำไม เขารวยออกจะตายไป” ซึ่งก็ไม่ได้กระตุ้นอารมณ์หรือความคิดอะไรมากนัก หลังจากนั้นระหว่างทางกลับบ้านพิกก็โดนซ้อมสมทรงเห็นพิกไม่กลับมาก็ออกไปตาม ท่ามกลางสายฝนที่กระหน่ำเทลงมา นางสุดกำลังที่จะพาพิกไปกระท่อม ก็พาพิกไปหลบที่โรงลิเกในวัด แล้วก็กลับไปทั้งคู่ พักตื่นขึ้นมาตอนเช้าก็ตกอยู่ในวงล้อมของชาวบ้าน หูดหวิดเกือบถูกรุมประชาทัณฑ์ ซ้อหาทำบัตส์บัตเถลิงกันในวัด แต่แล้วก็ไปไม่รอด เมื่อเหลือบเข้าไปในโรงเรียนเห็นครูใหญ่เข้า ก็ปรี่เข้าไปด้วยความคั่งแค้น แต่ถูกชาวบ้านจับตัวไว้เสียก่อน พวกเขาพยายามกดหัวพิกให้ก้มลงกราบครูใหญ่ พักสะบัดหลุดจะเข้าไปทำร้ายครูใหญ่ เท่านั้นเองก็ถูกชาวบ้านผู้ไม่ยอมให้คนตีอย่างครูใหญ่ถูกทำร้าย รุมกระทืบจนตาย

ในภาพยนตร์ตอนนี้คงเทียบได้กับตอนที่จำหอมบังคับให้พิกก้มลงกราบครูใหญ่เพื่อแลกกับอิสราภาพ ในตอนที่เขาถูกขังเนื่องจากไปตะโกนด่าครูใหญ่ที่โรงเรียน

“ทำไมเอ็งไม่กราบครูใหญ่เขาล่ะ ชอบคุณครูใหญ่เขาบ้างซีที่ไม่เอาเรื่องเอาราวกับเอ็ง” จำหอมว่ากับพิกด้วยเสียงอันดังเหมือนจะให้ทุกคนได้ยิน

แต่พิกยังคงนิ่งอึ้ง มองที่จำหอมอย่างขอความปราณีต่อเขา ในดวงตานั้นวิงวอนว่า-อย่าให้ข้าต้องทำอย่างนี้เลย

แต่จำหอมคงอ่านสายตาไม่ออก หรือว่าจำไม่ประสงค์ที่จะอ่านก็ไม่ทราบได้

“ถ้าไม่กราบขอขมาครูใหญ่ก็ไม่ต้องออก” จำหอมยังคงโยนกุญแจอยู่ในมือ

“เออ ดีเหมือนกัน ขอขมาครูใหญ่ซะ” เสียงกำนันกล่าว
กับฟัก

“ไม่ต้องหรอกครับ เขาสำนึกได้ก็พอแล้ว...” เสียงครูใหญ่
ห้ามปราม

“ยังอีก ถ้าไม่กราบไม่ให้ออกนะ”

เสียงจำห่อมยังคงขู่อยู่ไม่ขาด แม้ว่าครูใหญ่จะไม่ให้ทำ
แต่จำห่อมก็ยังอยากให้ฟักกราบกรานอยู่ดี เพราะมันเหมือน
กับว่าจำห่อมได้กระทำตามคำเรียกร้องของมตีมหาชนที่ยื่นชม
การแสดงของเขาอยู่ (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 292-293)

ชาวบ้าน กำนันยอม รวมทั้งจำห่อมเอง อาจไม่ใช่กลุ่มคนผู้นิยมชมชอบ
มหรสพแห่งความอยู่ดีธรรมอย่างที่ว่านี้ แต่ในการที่พวกเขาได้กลายเป็น
ส่วนหนึ่งของกระบวนการแห่งการอภิบาลคนชั่วทำร้ายคนดี โดยไม่มีกลุ่ม
อิทธิพลใดมาบังคับนั้น อาจเป็นเพราะความไม่รู้โดยแท้

ภาพของกลุ่มชาวบ้านที่รวมกันกดหัวฟักให้ก้มลงกราบแทบเท้า
ครูใหญ่ อาจสื่อด้วยภาพได้อย่างตรงไปตรงมาว่า ประชาชนนั้นแหละที่
ร่วมกันกดหัวพวกกันเองให้ยอมสยบต่อศัตรูของประชาชน แต่วิธีการของ
อาจไม่ก่อความเข้มข้นทางอารมณ์ในระดับลึกพอที่จะกระตุ้นให้คิดไปถึง
“ศัตรูตัวจริง” ได้เท่ากับวิธีการของนวนิยาย ภาพยนตร์เลือกใช้วิธีการ
กระตุ้นความคิดด้วยภาพแห่งความรุนแรงที่ตรงไปตรงมา ที่อาจจริงผู้ดู
ให้ครุ่นคิดในระดับมูลเหตุแห่งความโหดเหี้ยมทางกายภาพ ยังไม่ทันลง
ลึกถึงทางปรัชญา ภาพยนตร์ก็ยกกระดับความรุนแรงไปอีกชั้น จนเราไหล
ไปตั้งคำถามในอีกทางหนึ่ง ภาพถัดมาที่ฟักถูกรุมกระต๊อบจนตาย เพราะ
ไม่ยอมก้มหัวให้ครูใหญ่นั้น ชวนให้ครุ่นคิดถึงจิตใจที่โหดเหี้ยมมากกว่า
การถูกรอบงำด้วยมายาคติแห่งสถานะ ซึ่งเป็นมูลเหตุแห่งคำพิพากษาที่
ผิดฝาผิดตัว เพียงเท่านั้นเองศัตรูของประชาชนก็ได้อันตรายไปอีกคำรบ
หนึ่งแล้ว

การเห็นความโหดเหี้ยมทางกายภาพ ในขณะที่ต้นฉบับเดิมเห็นความโหดเหี้ยมทางปรัชญา ดูจะเป็นจุดบอดอย่างหนึ่งที่บ่งชี้การเข้าใจไม่ถึงความหมายในระดับลึกของตัวงานเดิม ใน คำพิพากษา มีฉากที่ฟักถูกรุมทำร้ายแค่ครั้งเดียว ในตอนที่ฟักบังเอิญไปปลุกมะพร้าวโดนเด็กคนหนึ่งเข้า เพราะถูกล้อว่า “ไอ้ฟักขี้เมาจับเมียแก้ผ้า” พ่อของเด็กจึงพาพรรคพวกมาเอาคืน แต่หน้าสังเกตว่าผู้แต่งพยายามจำกัดความรุนแรงทางกายภาพให้อยู่ในระดับหนึ่ง เป็นการรุมทำร้ายที่มีแต่เสียงไม่มีภาพ นวนิยายใช้วิธีการ “ฟ้องด้วยเสียง” ไม่ใช่ “ฟ้องด้วยภาพ”

ผลัว ... พลัก ... พลัก ... ฟักเจ็บแปลบที่เข้าตา ที่ท้อง
ที่ปาก ... กร้อบ บัก ที่ชายโครง บัก ... บัก ... ที่ล้นปี ที่กหนู ...
อึก อึก โพละ ผัวะ เจ็บจุกทั่วตัวไปหมด ...

พลัว ... ที่คาง

เขารู้สึกหน้าได้ถูกแรงส่งจนแหงนเขตขึ้น ดวงดาวในคืน
นั้นกลับสุกใสสว่างเปล่งปลั่ง ยิบๆ อยู่แค่เอื้อมนี่เอง พยายาม
ยกมือขึ้นคว่ำก่อนสติจะดับวูบลง ... (ชาติ กอบจิตติ, 2547
: 228-229)

แต่ในภาพยนตร์ เหตุการณ์ในทำนองนี้มีถึง 4 ครั้ง ในตอนที่ฟักเอากะดุกพ้อใส่ลังไปบังสุกุล 1 ครั้ง หลังกลับจากทวงเงินครูใหญ่ 1 ครั้ง โดนรุมขว้างปาในข้อหาทำบดสีในเขตวัดที่โรงลิเก 1 ครั้ง และถูกรุมกระที่บจนตายในตอนจบอีก 1 ครั้ง ในแง่หนึ่งเราคงต้องยกประโยชน์ให้ภาพยนตร์ เพราะว่าภาพยนตร์สื่อด้วยภาพจึงต้องแปลความโหดเหี้ยมทางปรัชญาให้เป็นความโหดเหี้ยมทางกายภาพ แต่คงเป็นข้ออ้างที่ไม่มีน้ำหนัก เพราะมีภาพยนตร์อีกมากที่แสดงด้วยภาพแต่สื่อความคิดที่ลุ่มลึกในทางปรัชญาได้ นอกจากนี้ยังมีคำถามต่อมาว่าจำเป็นแค่ไหนที่ต้องมีฉากนี้ถึง 4 ครั้ง นอกจากนี้ 3 ใน 4 ก็เกิดขึ้นต่อหน้าธารกำนัลช้อยู่ในเขตวัด บางตอนก็เกิดขึ้นในงานบุญเสียด้วยซ้ำ จนชวนให้ตั้งคำถามว่า นี่มันคนบ้านนอกสังคมนไหนกันถึงช่าง

ใจร้ายกันเสียจริง ถึงกับปล่อยให้คนไม่มีทางสู้คนหนึ่งโดนรุมทำร้ายต่อหน้าต่อตา โดยไม่มีใครคิดช่วยยั้ง หรือผู้สร้างจงใจจะสื่อว่า ในแง่ที่คนใจบุญที่ถูกล้อมกลืนจากศาสนาก็ไม่ใช่ที่พึ่ง ในเหตุการณ์ตอนสุดท้ายอาจจะดีขึ้น หลังเหตุการณ์ดูท่าจะทำกันถึงตาย ก็มีตัวละครตัวหนึ่งทนไม่ไหวจนต้องตะโกนขึ้นมาว่า “พอแล้ว” อยู่ข้างหลัง โดยไม่ได้เข้าไปห้ามแต่อย่างใด เนื้อเรื่องตอนนี้อยู่คนเดียวต้องเปิดช้ำอยู่หลายครั้ง และต้องตั้งใจฟังอย่างมาก จึงพอจะจับความได้ว่าเสียงที่แหบพร่าในตะโกนว่าอะไร บางทีภาพยนตร์อาจพยายามบอกเราได้ว่า เสียงแห่งมนุษยธรรมขั้นพื้นฐานนั้นมิได้อยู่ในใจคนเหล่านี้เหมือนกัน แต่ตะโกนอยู่ข้างหลังและข้างแหบพร่าเสียเหลือเกิน

การกระตุ้นความนึกคิดในทางปรัชญาต่อมูลเหตุแห่งการพิพากษาของสังคมด้วยการเล่าเรื่องด้วยภาพ อาจจะเป็นโจทย์ที่ยังท้าทายแก่การเล่าเรื่องบนจอแก้วและจอเงิน พอๆ กับการตีความอย่างเข้าใจถึงความหมายสำคัญของเรื่องของผู้สร้าง แต่การใส่ใจกับรายละเอียดที่สำคัญต่อเรื่องไม่ว่าการเล่าเรื่องใหม่จะเน้นที่จุดใดก็ตามก็สำคัญไม่แพ้กัน จุดอ่อนอีกอย่างของภาพยนตร์เรื่องนี้ก็คือความไม่ชัดเจนในแง่การแสดงออกถึงเวลาของเรื่องในคำพิพากษา ผู้ประพันธ์ใส่ใจกับเรื่องนี้มากเป็นพิเศษ เพราะมีผลต่อการรับรู้ถึงระดับความทุกข์ทรมานของตัวละคร นับแต่เหตุการณ์ที่มายสมทรงประกาศตัวว่าพักเป็นผิวของนาง ینگานทำบุญชยิตหลวงพ่อเมื่อเดือน 12 อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเสื่อมเสียชื่อเสียงของพัก มาจนถึงช่วงปิดเทอมใหญ่ซึ่งเป็นระยะเวลาราวครึ่งปี ตอนนั้นพักกลายเป็นคนที่ไม่มีใครคบหาไปแล้ว นับต่อมาจากถึงเผาศพพ่อของพักในวันที่ 7 ธันวาคม อันเป็นช่วงสิ้นสุดเวลาแห่งความทุกข์ทรมานโดยที่พักยังไม่รู้จักตีพิมพ์หนังสือ ซึ่งผู้แต่งให้ชื่อตอนว่า “ในร่างแห” นั้นใช้เวลาร่วมปี เมื่อเรื่องดำเนินมาถึง “สู่อิสระ” อันเป็นตอนในภาคหลัง ล่วงมาอีกครั้งปีก็มาถึงช่วงเปิดภาคเรียนในปีการศึกษาใหม่ในราวเดือนพฤษภาคม ตอนนั้นเขากลายเป็นไอ้พักขี่มหาหงาไปที่สุดของหมู่บ้านไปแล้ว ราวเดือนสิงหาคมเขาถูกไล่ออก 3 เดือนต่อมาเขาไปเบิกเงินกับครูใหญ่ ตอนนั้นร่างกายเขาเริ่มผิปรกติ เขาเสียชีวิตลงในช่วงต้นฤดูหนาวถัดจากนั้นมาราว 1 เดือน ทั้งหมดใช้เวลาร่วม 2 ปี

แต่ในภาพยนตร์บอกระยะเวลาของเรื่องไว้แค่หนึ่งครั้งว่า 3 ปีผ่านไป ในระหว่างที่เขาไปเกณฑ์ทหารจนกระทั่งปลดเกณฑ์ คนดูภาพยนตร์ โดยเฉพาะคนที่ไม่เคยอ่าน นวนิยายมาก่อน จะไม่รู้เลยว่าฟักต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ในสังคมนานเท่าใดจึงหันเข้าหาเหล่า และเป็นไอ้ขี้เมาอยู่นานเท่าใดจึงเสียชีวิต

การแปรความโหดเหี้ยมทางปรัชญาจากตัวบทเดิม ให้เป็นความโหดเหี้ยมทางกายภาพในการเล่าเรื่องใหม่ด้วยภาพนั้น นับเป็นปัญหาร่วมระหว่างการเล่าเรื่องต่างสื่อและการตีความอย่างเข้าถึงความหมายส่วนลึกของตัวงานเดิม แต่ข้อบกพร่องในแง่การแสดงเวลาข้างต้นนั้นนับเป็นปัญหาในการเล่าเรื่องโดยเฉพาะ ทำอย่างไรการเล่าเรื่องด้วยภาพจึงจะสามารถบอกระยะเวลาของเรื่องได้อย่างวรรณกรรม โดยไม่ต้องใช้ข้อความว่า 1 ปีผ่านไป 2 ปีผ่านไป อะไรทำนองนี้ พ้นจากข้อบกพร่องเหล่านี้ไป หากพิจารณาในแง่การประเมินคุณค่าของตัวงาน ซึ่งอาจต้องนำจุดมุ่งหมายของผู้สร้างมาพิจารณาร่วมด้วย แม้ว่าคุณค่าที่แท้จริงของตัวงานอาจไม่จำเป็นต้องโยง กับค่าแถลงของผู้สร้างเลยก็ตาม ดังที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้นของบทความว่า ผู้กำกับพันธุ์ธัมม์ทองสังข์ เขาสร้าง “ไอ้ฟัก” โดยตั้งใจจะนำเรื่องนี้มาเล่าใหม่ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างฟัก กับสมทรงว่าเขารู้สึกต่อกันอย่างไร แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ทิ้งแก่นของเรื่องเดิมคือการถูกกระทำจากสังคม หากตรงนี้หมายความว่า จะชี้ให้เห็นว่าตัวละครถูกกระทำจากสังคมอย่างไร โดยไม่ได้ตั้งใจจะลงลึกไปถึงขั้นจะชี้มูลเหตุแห่งการกระทำอย่างไร คำพิพากษา ด้วยแล้ว ในแง่นี้ เราคงต้องยอมรับว่าผู้สร้างได้สร้างภาพยนตร์ “ไอ้ฟัก” ขึ้นได้อย่างบรรลุป่าหมายแล้ว แต่แน่นอนการ แสดงให้เห็นเพียงแต่ว่าฟักถูกกระทำจากสังคมอย่างไร เป็นคุณค่าคนละระดับกับการก้าวไปถึงขั้น จะชี้ว่าอะไรคือมูลเหตุ

กฎเกณฑ์ทางจริยธรรม เวนกรรม และนรกคือผู้อื่น

อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่า “ไอ้ฟัก” จะล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ในการกระตุ้นการครุ่นคิดต่อปัญหาของมนุษย์ในระดับลึก หากการเล่าเรื่อง

ใหม่ถือเป็น “สหบท” ได้ในลักษณะหนึ่ง การเล่าเรื่องใหม่ที่ก้องสะท้อนออกมาจากตัวบทเดิมครั้งนี้ก็มีอะไรให้สะกิดใจ อยู่เหมือนกัน แม้จะต่างระดับกับตัวบทเดิม **คำพิพากษา** อาจจะตั้งคำถามทำนองเดียวกับคำถามของพักที่ว่า

ชาวบ้านนี่ก็ช่างตัดสินอะไรก็ง่ายตายเหลือเกิน ไม่เคยมีใครเห็นกับตาสักคนว่าถูกกับนางได้สมสู่กัน แล้วทำไมเขาจึงเชื่อกันเป็นตุเป็นตะ เมื่อครั้งก่อนเขาให้ความรักเอ็นดูยกย่อง แต่ครั้งนี้เขากลับเกลียดชัง ถากถางเหมือนกับว่าถูกคนเก่าได้ตายไปแล้ว อยู่แต่คนใหม่ที่ชั่วช้า แต่ก็ไม่เคยเปลี่ยนแปลงจิตใจเลยนี่หว่า เขาเอาอะไรมาตัดสินนะ เพียงว่าผู้หญิงกับผู้ชายนอนร่วมชายคาเดียวกันแล้วจะต้องสมสู่กันอย่างนั้นหรือ (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 49-50)

ใน “ไอ้พัก” ภาพยนตร์ได้ตั้งคำถามกับเราใหม่ว่า ถ้าเขาจะรักกันรักอย่างบริสุทธิ์ มันผิดด้วยหรือ ประเด็นนี้ดูจะเป็นประเด็นสำคัญที่ภาพยนตร์พยายามจะสื่อกับผู้ชม ตั้งความในปกในที่กล่าวว่า

จากวรรณกรรมซีไรท์อันโด่งดัง เรื่อง “คำพิพากษา” ของชาติ กอบจิตติ ที่ได้รับการพิมพ์มากกว่า 35 ครั้ง แปลเป็นภาษาต่างประเทศถึง 6 ภาษา ถูกถ่ายทอดในมุมมองใหม่ด้วยเรื่องราวความรักบริสุทธิ์ ที่เป็น... รักต้องห้าม ของลูกผู้ชายที่ชื่อ “ไอ้พัก”...

ท่ามกลางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม เส้นที่ขีดกันระหว่างดี ชั่ว หรือ ถูก ผิด ไม่มีใครเข้าใจความรู้สึกที่พักมีต่อสมทรง การอยากปกป้องดูแลผู้หญิงที่ไม่เต็มเต็งคนหนึ่ง กลายเป็นความผิดด้วยหรือ... (พันธู์ธัมม์ ทองสังข์ (วิดีโอ-ซีดี), 2547)

ออกจะเป็นคำถามต่อปัญหาทางจริยธรรมที่หนักหน่วงเอาการอยู่ไม่น้อย ในที่สุดแล้ว ประเพณีและคตินิยมทางเพศก็เป็นเพียงเปลือกนอก ที่เราต้องระมัดระวังในการตัดสินพิพากษาคนพอๆ กับสถานะและอคติเหมือนกัน

หากมองในแง่ “ทวิวัจน์เชิงปรัชญา” ในฐานะที่ตัวบทเดิมเป็นวรรณกรรมเชิงปรัชญา เห็นได้ว่าปรัชญาเอกซิสเทนเซียลลิสม์ ประเด็น “นรกคือผู้อื่น” และการตั้งคำถามเอากับปรัชญาพุทธในเรื่องเวรกรรม ซึ่งปรากฏบ่อยครั้งใน **คำพิพากษา** เช่น

มีคำถามหนึ่งถามเขาว่า – นีนะหรือเรื่องหนาวร้อนในโลกมนุษย์ ทุกข์ทรมานที่ได้รับมาตลอดนีนะหรือเป็นเรื่องหนาวร้อนก็แล้วก็ได้ก่อกรรมทำเข็ญไว้กับใครบ้างล่ะ

พักหัวเราะเบาๆ เมื่อคิดประชดชื่นมาว่า – มึงเอาแม่เลี้ยงใจล่ะ!

แทนที่จะโทษเวรกรรม เขากลับนึกโทษคนอื่น คนอื่นนี่เองที่ทำให้เขาต้องตกต่ำลง ทำให้วิถีชีวิตของเขาได้เปลี่ยนแปลงไป (ชาติ กอบจิตติ, 2547 : 278)

เมื่อกลายเป็น “ไอ้พัก” ภาพยนตร์รัก “นรกคือผู้อื่น” และการตั้งคำถามต่อพุทธปรัชญาได้อันตรธานไปจนหมดสิ้นแล้ว พักไม่เคยตั้งคำถามเลยว่าทุกข์ทรมานที่เขาได้รับนี้มันเกิดแต่เวรแต่กรรมหรือจากใคร แต่การเหือดหายทางปรัชญาในประเด็นนี้อาจไม่จำเป็นต้องถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญนักสำหรับภาพยนตร์เรื่อง “ไอ้พัก” การเล่าเรื่องโดยเน้นประเด็นเรื่องความรักอาจไม่จำเป็นต้องข้องแวะกับ “นรกคือผู้อื่น” เลยก็ได้

ใน **คำพิพากษา** เองแน่นอนว่าเมื่อชาติ กอบจิตติ นำแนวคิดของเอกซิสเทนเซียลลิสม์ประเด็นนี้มาใช้ ได้ก่อความคิดทางปรัชญาในระดับที่เข้มข้น ความเคยชินแต่เดิมมาเมื่อมองหายนะของผู้อื่น แล้วชดทอดให้เป็นเรื่องของเวรกรรมนั้น ได้ถูกคำพิพากษาสั่นคลอนเสียแล้ว แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าหากปราศจากการตั้งคำถามว่านรกคือผู้ใดแล้ว **คำพิพากษา** จะกลายเป็น

เป็นเรื่องที่ไม่เป็นรส ใน “ไอ้פק” เองแม้เอกซิสเทนเซียมลิสต์จะไม่ปรากฏตัวอย่างโจ่งแจ้ง แต่การที่פקเลือกที่จะรักษาความรู้สึกที่มีต่อกันระหว่างเขากับสมทรงเอาไว้ แทนที่จะเลือกหาทางออกโดยการหันไปพึ่งเหล่าไปจนต้องจบชีวิตลงนั้น ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือไม่ก็ตามในแง่นี้คงกล่าวได้ว่าพันธุธัมมทองสังข์ กับ ซาติ กอบจิตติ ได้ทวิวจน์ผ่านจินตนาการกันแล้วในประเด็น “การดำรงอยู่” ซึ่งเชื่อมโยงกับ “เสรีภาพ” เอกซิสเทนเซียมลิสต์ถือว่าการดำรงอยู่ที่แท้จริงของปัจเจกบุคคลนั้น ขึ้นอยู่กับเสรีภาพในการเลือกที่ตนเห็นว่ามีความหมาย ไม่ใช่การเลือกเพราะเป็นคุณค่าที่สังคมกำหนด ใน **คำพิพากษา** ทางสู่ “อิสระภาพ” ของפקคือการเลือกที่จะเข้าสู่หนทางแห่งเมอร์รี่นั้นดูจะยังห่างไกลความหมายของปรัชญานี้อยู่มาก แต่ใน “ไอ้פק” การที่ภาพยนตร์ได้ปรับเปลี่ยนเรื่องตรงส่วนนี้ใหม่ให้פקไม่ต้องติดเหล่าไปจนตาย และมีโอกาสที่จะปลดพันธนาการทางสังคมเพื่อเลือกในสิ่งที่ตนเห็นว่ามีความหมายนั้น แม้บางที่อาจเป็นการปรับเปลี่ยนเรื่องเพื่อความเหมาะสมในแง่ใดแห่งหนึ่ง แต่ไม่ว่าจะมีจุดมุ่งหมายในทางปรัชญาหรือไม่ก็ตาม การปรับเปลี่ยนเรื่องในประเด็นนี้ก็ไต่ยกระดับเข้าสู่ความหมายในทางปรัชญาจากเรื่องเดิมไปแล้วโดยปริยาย

สรุป

หากลักษณะหนึ่งของวรรณกรรมเอกคือ การมีเนื้อหาที่สื่อประสบการณ์ร่วมของมนุษย์ได้อย่างมีพลังทางศิลปะแล้ว **คำพิพากษา** ก็มีลักษณะที่ว่านี้ อยู่อย่างเต็มเปี่ยม ในชีวิตหนึ่งของคนเราอาจถูกผู้อื่นพิพากษาอย่างอยู่ดีธรรมมานับครั้งไม่ถ้วน ในระดับที่มากบ้างน้อยบ้างต่างกันไป เราทุกคนอาจรับบทเป็นไอ้פקมาแล้วทั้งนั้น แต่ในขณะที่เดียวกันเราก็เคยรับบทเป็นชาวบ้านใน **คำพิพากษา** ไปโดยไม่รู้ตัวมาแล้วเหมือนกัน เรื่องแบบนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นโคศกนาฏกรรมของมนุษยชาติ ประสบการณ์ในลักษณะนี้อาจจะยังอยู่คู่โลกไปอีกนาน ตราบใดที่ยังมีมนุษย์ เพราะมนุษย์มักมีความเป็นอื่นต่อกัน

เสมอ ด้วยเหตุนี้กระมัง **คำพิพากษา** จึงกลายเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างสูง แม้เป็นวรรณกรรมที่หนักไปทางความคิดมากกว่าจะเป็นเรื่องอ่านเล่นสนุกๆ เมื่อผู้กำกับพันธุ์ธัมม์ ทองสังข์ นำเรื่องนี้มาเล่าใหม่อีกครั้งเป็นภาพยนตร์ อาจขาดความลุ่มลึกทางความคิดไปบ้างเมื่อเทียบกับต้นฉบับเดิม แต่ภาพยนตร์ก็กระตุ้นการครุ่นคิดในอีกระดับหนึ่งได้อย่างน่าสนใจ ในยุคที่ภาพยนตร์ไทยได้พัฒนาไปมากแล้ว “ไอ้פק” อาจไม่ใช่ภาพยนตร์ที่เด่นหนักในแง่การเล่าเรื่องอย่างชวนให้ติดตาม รวมทั้งในแง่การสวมบทบาทของนักแสดง เมื่อเทียบกับภาพยนตร์เรื่องอื่นในสมัยเดียวกัน อย่าง “นางนาก” หรือ “15 คำ เตือน 11” แต่ก็ไม่ถึงกับบิดเบี้ยวจนอัปลักษณ์ “ไอ้פק” ยังจัดว่าเป็นภาพยนตร์ที่มีคุณภาพในระดับหนึ่ง ที่มีทั้งอะไรให้ “ดู” ... และให้คิด

บรรณานุกรม

เจตนา นาควัชระ. 2530. **ทางอันไม่รู้จบของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์.**

กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ.

ชาติ กอบจิตติ. 2547. **คำพิพากษา.** พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพฯ: หอน.

พันธุ์ธัมม์ ทองสังข์. 2547. **ไอ้פק.** (วีดีโอ-ซีดี) กรุงเทพฯ : จีเอ็ม เอ็ม แกรมมี่.

สดใส พันธุ์มโกล. 2547. “บทวิเคราะห์โศกนาฏกรรมสามัญเรื่อง คำพิพากษา”, 25ปีซีไรต์ **รวมบทวิจารณ์คัดสรร.** กรุงเทพฯ: สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.

An Analysis of Moral Values in The Adventures of Tintin¹

*Prissana Theingkrathok², Preeyapaun Charoenbuth³,
Saowadee Kongpetch⁴, Kunya Wattanagun⁵*

---

¹M.A Thesis. (English and Communication) ,Ubon Ratchathani University 2010

²B.A.(English) M.A. (English and Communication), Lecturer, Tourism Industry Program Faculty of Humanities and Social Science, Ubon Ratchathani Rajabhat University

³Lecturer in the Department of Western Language and Literature, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

⁴Assistant Professor in the Department of Western Language and Literature, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

⁵Lecturer in the Department of Western Language and Literature, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณสมบัติของคนที่ปรากฏในหนังสือการ์ตูนชุด การผจญภัยของดินดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ลักษณะของดินดินและวิธีการที่เขาแสดงออกในบทบาทของคนที่มีความเหมาะสมสำหรับพุทธศาสนิกชน ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์เก็บรวบรวมจากหนังสือการ์ตูนเรื่องการผจญภัยของดินดิน จำนวนทั้งสิ้น 12 เล่ม ที่มีการตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2472 ประเด็นแรกได้วิเคราะห์คุณค่าของคนดีของดินดิน ตามหลักสัปปุริสธรรมทั้ง 7 ของหมวดธรรมในศาสนาพุทธในบริบทของการกระทำดี พุทธดี และจิตดี คุณธรรมสำหรับคนดีตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ประกอบด้วย อัมมัญญา (รู้จักหลักเกณฑ์แห่งเหตุผล) อัถถัญญา (รู้จักผลที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ) อัถตัญญา (รู้จักตน รู้ว่าเรานั้น เช่น รู้สถานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ หรือทักษะของตนเอง) กาลัญญา (รู้เวลาที่เหมาะสมในการตัดสินใจหรือแสดงออกให้ถูกกาลเทศะ) มัตตัญญา (รู้จักประมาณหรือความพอดี) ปริสัญญญา (รู้จักสังคมและชุมชนว่าตนเองอยู่ที่ใด รวมถึงรู้จักขนบธรรมเนียมและประเพณี) ปุคคสัญญญา (รู้จักชี้แนะ ตักเตือนคนอื่นให้กระทำตัวอย่างเหมาะสม) นอกจากนี้งานวิจัยยังได้ยกตัวอย่างที่ใช้เป็นหลักฐานให้เห็นลักษณะนิสัยของดินดินที่แสดงออกถึงคุณสมบัติของคนดีของชาวพุทธ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าหนังสือการ์ตูนเรื่องการผจญภัยของดินดินเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าในการศึกษาหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนาและเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีในการสอนจริยธรรมสำหรับนักวิชาการศึกษา

ศัพท์สำคัญ: ดินดิน, คุณธรรม, พุทธศาสนา, สัปปุริสธรรม

Abstract

This research project examines the qualities of a good person as seen in the comic book series *The Adventures of Tintin*. Specifically, the study looks at the character of Tintin and the way in which he is portrayed as a role model of morality for Buddhists. The study examines the values of a good person in the light of three of the seven Buddhist principles of *Sappurisa-dhamma* and in the context of the performance of good acts, right speech, and positive thought. In a variety of scenes in the twelve episodes reviewed for this study, Tintin exemplifies three of the seven principles: *Attanyuta* (knowing oneself, as well as one's status, role, abilities, knowledge, and skill); *Mattanyuta* (knowing moderation) and *Parisanyuta* (knowing the society or community where one resides, including its different customs and traditions). The study concludes that *The Adventures of Tintin* are a valuable piece of literature for the study of Buddhist moral principles and excellent teaching resource for educators.

Keywords: TINTIN, MORAL, BUDDHISM, SAPPURISA-DHAMMA

Introduction

The Adventures of Tintin by George Remi was firstly published in Belgium in 1929. The series evolved over time into 24 different episodes that were translated into several languages. The story concerns Tintin, a young Belgian reporter, and his faithful white dog, Snowy, who accompanies his master around the world on various journalistic assignments. Critics claim that *Tintin* contains explicit racial conflict, most notably in its portrayal of Tintin as a white boy who is "superior" to other ethnic people. For this reason, readers from more traditional cultures such as Africa and Asia may at times find the stories disagreeable or even offensive (Farr, 2007 & Cook, 2004 & Onishi, 1999 & Butcher, 2007 & Andrew, 1999). Nevertheless, in spite of these claims, Tintin himself is generally considered a good young man. And using it as the basis for this study, it is interesting to examine this quality of goodness from an *eastern* point of view or, more specifically, from a *Buddhist* perspective.

Methodology

This study was done using two distinct data sources. The first set of data was the twelve Tintin episodes read for this study. The second was the doctrine of *Sappurisa-dhamma 7*, used as the moral and philosophical basis from which to examine Tintin and his character.

Data collection

Twenty-four total Tintin episodes exist. However, only twelve

were available for this study. Despite this fact, these twelve were found to be sufficient to make general statements about Tintin's character and his behavior and thus applying these conclusions to the series as a whole. The twelve episodes that were studied give solid evidence that Tintin is a moral and righteous human being and that the series, as a whole, can be used in the moral training of young people. This study uses examples from these twelve stories to prove this general point.

Data Analysis

Overall, there are seven principles described by Pra Prayutho that embody the doctrine of *Sappurisa-dhamma* 7 that can be used as the primary tool for a Buddhist explanation of a "good man." The seven principles are as follows: *Dhammanyuta*, *Atthanyuta*, *Attanyuta*, *Mattanyuta*, *Karanyuta*, *Parisanyuta*, and *Pukkaranyuta*. However, in this study only three of the seven principles have been selected for analysis. They are *Attanyuta* (knowing oneself, as well as one's status, role, abilities, knowledge, and skill); *Mattanyuta* (knowing moderation) and *Parisanyuta* (knowing the society or community where one resides, including its different customs and traditions).

The Values of Comic Books for Learning

Comic books usually tell stories about the daily lives of interesting or unusual people (Suchatwoot, 1993). Because they typically employ simple language and attractive illustrations, comic books can be used to improve literacy and critical thinking skills. In addition, some comics can even act as a guide in ethical reasoning and

understanding moral concepts. As a result of all these factors, comic books can be of great educational and entertainment value to readers. For improving literacy, increasing vocabulary, and learning morals, comic books can be terrific teaching sources.

Enhancing Reading Ability

Gerder & Foster (2007) say that reading comics is an effective way for children to improve their thinking and imagination. Wittayakorn Chiangkul (2002), an educator at Rangsit University, says that when children read comic books they begin to develop analytical and other literary skills needed to read more advanced literature. Gerder & Foster add that comic books can be an alternative to other teaching materials in helping students who have a lower vocabulary and poorer reading comprehension skills (2007).

Reading comprehension can be enhanced because comics include visual media that engage the students in the story. The vivid illustrations can make abstract thoughts and ideas *come to life* in a way that normal literature perhaps cannot. Such abstractions can be easier to grasp for readers whose language skills have not fully developed. And interest in those ideas can encourage students to get past any obstacles that the language might present (Piro, 2002 cited in Ranker, 2007).

In 2007, Ranker conducted research on “using comic books as read-alouds” in an ESL classroom. The research found that the barrier of the second language can often be broken through the use of comics. When students *see* (through the aid of illustrations in comics) and *hear* the language (through the voice of the teacher), the students become more engaged in the story and want to understand

what they are seeing and hearing. Thus, the language becomes simply a medium for literary comprehension. In other words, when the real goal is to understand the story being read, the language barrier is lessened. To use the great Buddhist metaphor, the student simply uses the language as a tool or "raft" that is secondary to "crossing the river" of understanding.

This approach to teaching literacy through comics can further motivate students to read and think on their own. Students are first enticed by comics in the hopes that they will later read more serious literature. If this reading habit is fostered, eventually students will read classic literature and eventually discuss and write about what they have read.

Reinforcing Morals Through Reading Comic Books

Good comics, like good literature, can be great teachers, especially for young children. And because comic books oftentimes depict people, their words, and their deeds in clear "black and white" terms, students can be exposed to moral issues that would be harder to decipher and understand in more advanced literature. Tintin, as one of the first humorous comic books, was a forerunner of this type of moral treatment. The good behavior of Tintin is almost always shown in stark contrast to the bad behavior of criminals and other immoral types, thus showing "character" on full display.

Suchatwoot, a high school teacher at Khuan Chaopraya School, conducted research on this topic in 1993. Her paper attempted to show the "effect of using comic books as supplementary materials in teaching moral education." Subjects used in the study were 60 Prathom Suksa Four students from Khuan Chaopraya school in

Chainat Province during the first semester of the 1992 academic year. Suchatwoot created eight lesson plans for teaching moral concepts to students. The study revealed that students were most interested in learning moral concepts through comics because of the simple and clear way in which the concepts were presented to them. Considering the ages of the students, their minimal experience, and their intellectual level, such visual literature provided the best "moral training." The illustrations and simple language made it easier for students to understand the complicated situations involving questions of morality and other philosophical issues.

Thus, many comics can teach lessons about codes of conduct and moral behavior. By literally illustrating good and bad thinking, speech, and actions, comic books can present moral issues in a multidimensional way, through words and pictures. Teachers can thus use comics and comic books in the classroom to reinforce right attitudes and proper behavior. And students, in turn, can be encouraged to read and think critically on their own about such moral issues. Comics offer a way into the difficult and delicate world of moral training.

Buddhist Principles in Literature and Other Contexts

Several researchers and critics have written about the use of Buddhist conventions and ideas in literature. Mungpanglang (1975), in his paper, "Kamanita: Literary techniques and Buddhist concepts" explored the conventions of Buddhist literature and the conventions of the modern novel. He showed how the two are nicely blended together in the novel, *Kamanita*. Mungpanglang also showed how

Buddhist ideas were illustrated in the novel's plot, characters, setting, dialogue, and narration.

Duangsamorn (2004) similarly looked at Buddhist concepts as depicted in modern Thai literature. The study selected three pieces of literature: *My Dog is Missing*, written by M.R. Krukrit Pramoj (1987) *A Poet's Pledge*, by poet Angkarn Kanlayanapong (1998), and *Time*, by novelist Chart Korbchitti (2000). Suffering, Impermanence and Emptiness were found to be the three major concepts explored in the literary texts.

Such studies prove to be invaluable for those who need to be pointed to quality teaching aids. Identifying where Buddhist principles are at work in literature can help people better understand moral concepts and apply them to real life.

This is true of the *Adventures of Tintin*, where Buddhist moral principles are often on display. However, no studies on the moral dimensions in Tintin have been done, at least not from a Buddhist perspective. This study hopes to contribute to the growing body of research on morals in literature, taking a Buddhist perspective of Tintin's morals. As stated, the study investigates how moral concepts outlined in *Sappurissa-dhamma 7* can be a guide in reading the Tintin comics.

Critical Studies of Tintin

Perhaps one reason for the failure to identify moral principles in *The Adventures of Tintin* is that much criticism has been thrown at the series for its perceived cultural (pro-Western) bias. These critics say there is often a political (i.e. colonialist) and racist subtext in

the Tintin episodes that make it offensive to non-Western readers. But positive reviewers say these are just fanatical post-modern obsessions. Such reviewers say that the focus for children and parents should continue to be on the exemplary character of Tintin as a man of intelligence and morality. Moreover, they argue, Tintin himself is free of any racist or discriminatory thoughts and behavior. His worldly concerns are mostly limited to that of helping people. Nevertheless, some of the arguments of the critics are discussed below.

Politics and Racism

Jack Andrew discussed the episode, *Tintin in the Land of the Soviets*, in his 1999 study and says that Tintin is a violent character who promotes his own cultural values. Since Tintin is frequently shown to be a supporter of democracy, the episode, Andrew says, implicitly promotes a Western political agenda. The fact that Tintin deals violently with his foes only adds fuel to the fire.

Other critics have complained that the episode, *Tintin in the Congo*, is racist in its depiction of the Congolese. They say the drawings of Africans show them as simian in appearance and that the dialogue is so simple, the natives are essentially depicted as stupid. In the Congo, such claims of discrimination did not lead to the Tintin books being banned. But in libraries throughout the country, the books were removed from the children's shelves and placed in the adult novels section.

Tim Butcher (2007) acknowledges that the episode may show a racist attitude towards the Congolese. But Butcher feels the quality of the literature is great to share with his own kids.

It should be duly noted that the success of simple stories such as comic books often rely on "black and white" notions of good and bad. They invariably place different people in different lights. And simple story elements will always be treated negatively by those who wish to criticize, especially when such critics look only for things that might be "harmful." But, more often than not, comic books expose *individuals* – not groups of people – as good or bad. And the Tintin series usually treats the culture of the story as the mere setting in which the story can unfold. Since the stories take place all over the world, these cultural differences are front and center and suggestions of racism may or may not be present. Nevertheless, such arguments are common among post-modern critics.

Intelligence and Morality

With all the criticism laid on the Tintin comics, people who have *not* read it may be curious as to why *The Adventures of Tintin* is still so popular. There are two main reasons: 1) Tintin is intelligent and 2) Tintin is moral.

John Lenchner (2008:1) writes: "Tintin is called a 'boy reporter', but he has the maturity and wisdom of a grown man, and breezes through his adventures with an independence and assuredness that even adults would envy." Writers from the Barbican Center (2005: 8) say that "Tintin is a free-spirited, moral person, with great personal integrity. He is a loyal friend and a tireless battler, who never stops fighting for what he believes in." Phillip Goddin (cited in Sait, 2007) says that readers of Tintin comics like the universal themes of good against evil and that Tintin's "nice guy" qualities and enthusiasm are encouraging in a day when movies and literature treat egotistical

characters as heroes. William Cook (2004) simply calls Tintin is "high art" because of the sophistication of its lead character. But Michael Farr, a Belgian writer, probably says it best:

In *The Adventures of Tintin*, the hero Tintin has the "principles of a good man" – knowing and understanding people, discovering the truth and fighting for justice for people. *The Adventures of Tintin* are beloved stories amongst families because of the moral issues included in the stories (2002:3).

Three *Sappurisa-dhamma* principles and Tintin

As noted earlier, a full analysis of the seven qualities in the *Sappurisa-dhamma* is beyond the scope of this paper. Here we focus on just three, *Attanyuta*, *Mattanyuta* and *Parisanyuta* to show that Tintin's thoughts, speech, and actions can be explained from a Buddhist perspective as illustrated with examples from the Tintin episodes.

Attanyuta

Attanyuta is a quality of a person who knows himself in relation to his purpose or role as a human being. This also includes awareness of one's individual capacities – one's knowledge and intelligence, skills and abilities. In essence, *Attanyuta* refers to one's "dhamma" or law, the quality of a person who instinctively knows his place or position in the world.

In the episode, *Tintin in Tibet*, Tintin's Chinese friend is lost after a plane crash in Tibet. The dialogue goes as follows:

Tintin: “He’s alive; I’m sure of it!...The accident happened days ago, but yesterday I saw Chang alive...calling for help, but alive! He’s alive, I tell you! I’m packing my bag and leaving for Nepal...I must save Chang!”

Haddock: “But look here old fellow, it’s madness...Ten thousand thundering typhoons. How can you possibly save someone who’s already dead dear!”

Tintin refuses to listen to Haddock and heads out to find his friend. What looks and sounds like the behavior of a slightly crazy person is, in fact, the sign of a courageous man and a man who fully understands his role as "friend." For indeed, as we later discover, Tintin's friend *is* alive. And Tintin, in his professed and determined loyalty, must try to find him, regardless of the danger. Tintin’s impassioned speech shows his *full and total dedication* to his friend, Chang, and his *role* as a friend. He will go the "extra mile" for their sake. It's clear from this scene that Tintin has the quality of Attanyuta. He knows his place in the world, specifically in his role as "friend" and must act in accordance with what that responsibility entails.

Similarly, in the episode, *The Castofiore Emerald*, Tintin displays this higher quality in his behavior towards a little girl. When Tintin and Haddock discover a little girl crying alone in the forest, at first, she says nothing to them. Haddock, as a result, expresses his frustration at this. But Tintin, with tenderness, approaches her and asks her where her home is. That is when the girl stops crying and speaks. He makes the girl feel comfortable and he takes her back home. In this scene, Tintin shows his responsibility to care for somebody who is vulnerable. This is in contrast to Haddock, who feels no responsibility to the girl.

Such responsibility is not limited to humans either. In the episode, *The Cigar of Pharaoh*, Tintin nurses a sick elephant back to health. Again, he takes on the role of friend, this time to an animal. Like his love for his friend Chang and his desire to help the little girl, Tintin displays a heart of gold and a recognition that he is not in this world to serve himself but to serve others, in accordance with the "dhammic" law that informs him. His is an internal law of service, a responsibility that says he must help those who need help. This is *Attanyuta*.

Mattanyuta

Mattanyuta is a quality of a person who knows moderation. People who have *Mattanyuta* rarely do things in an extreme or selfish manner, unless for the sake of correcting an imbalance or righting a wrong.

In *Tintin and The Picaros*, for example, Tintin accidentally gets involved in the political unrest in Brazil. His old friend, Pablo betrays their friendship by overthrowing the government. After Tintin catches Pablo, Pablo fears for his life:

Pablo: "Mercy, Senior Tintin, mercy! Please don't shoot me!"

Tintin: "Don't be afraid, Pablo, no one is going to hurt you. You once saved my life, and I haven't forgotten that. You are free to go. Adios Pablo!"

It is clear from Tintin's response that his is a balanced mind. And he knows that killing Pablo would be an injustice since Pablo had once saved his own life. Showing mercy and releasing Pablo suggests also that Tintin cannot be held responsible for the ultimate fate of his former friend. A quality of a person who knows moderation

is at work on the part of Tintin. He is also fully aware of the debt he owes Pablo and that now he can pay it back. With Tintin's act of charity to his old friend, the balance has been restored and the relationship can now come to its proper end ("Adios, Pablo!").

Parisanyuta

Parisanyuta is the quality of one who knows different customs and traditions of a culture and its people. A person possessing *Parisanyuta* is open to accept another culture. They not only adapt to it well; they do it openly, with grace and the utmost respect. We see Tintin do this throughout his adventures in other lands, where he is portrayed as good-mannered towards all different types of people and their culture.

In the episode, *Tintin in Tibet*, Tintin takes a journey to find his missing friend, Chang. Knowing that he is in a great traditional culture, he behaves graciously toward the Tibetan people. Specifically, after observing his Tibetan guide, he prostrates before and sits lower than the grand abbot. Such a respectful gesture is noticed by the Tibetans and they immediately accept him and offer their support on his journey. Just as he had acted unselfishly in showing his utmost respect to the Native Americans and their land in *Tintin in America*, so in this episode, he acts in a similar regard towards the observed customs of the Tibetans. This is a sign of Tintin's self-awareness and intelligence. From the Buddhist standpoint, it's a sign of *Parisanyuta*. He is aware of himself as a guest in the land and he must observe the proprieties and customs of the culture. To do otherwise would be not only disrespectful, it would show him to be a selfish or overly self-conscious, a sign of immaturity. He observes and conforms

to the Tibetans, the Native Americans and their customs without questioning or judging. He is open-minded and respectful. All of these are marks of a mature soul, one who possesses, among other virtues, *Parisanyuta*.

Conversely, we observe in the same scene that Haddock behaves rudely toward the Tibetan monks and the grand abbot. While sitting in the temple, he angrily shouts at a man over the simple matter of his shoehorn. Haddock proves himself here and elsewhere to be a lout and, rightfully, is not treated with the same respect as his heroic friend, Tintin

Parisanyuta is thus necessary to overcome the barriers of cultural difference. When encountering diverse cultural and social settings, people in possession of *Parisanyuta* can live easily and happily in a different culture because they can adjust and adapt themselves well by simply observing the native customs and traditions. Such individuals are usually accepted and, like Tintin, even embraced by the new culture.

Conclusion

Tintin possesses and displays the seven aspects of *Sapurisa-dhamma* in some form or another. First, Tintin has *Dhammanyuta*, or the ability to perceive cause-and-effect relationships and determine how desirable results can be obtained. He can solve problems logically and systematically. Second, he knows how to apply *Atthanyuta* – the ability to infer causes from effects – by acting as a detective when a mystery needs to be solved. Third, Tintin has *Attanyuta* as he is aware of his role as both an investigator and helper of people. He knows

his "dhammic" place in the world and acts always in accordance with this understanding. Fourth, Tintin is able to adjust and adapt himself to a variety of situations and contexts. This is related to *Karanyuta*, which is knowledge of the proper time, occasion, or context in which to act. Fifth, Tintin has *Mattanyuta*. He knows moderation and can achieve balance or justice when the situation requires it. Sixth, Tintin has *Parisanyuta*. He is able to understand the differences between cultures and act in accordance with the customs and traditions of the places he visits. This ability to adapt to place and time prevents cultural barriers from being created and Tintin is accepted and often embraced by the people he meets. Lastly, Tintin possesses *Pukkaranyuta*, or the ability to perceive the different temperaments of individuals and their inherent tendencies. As such, he can respond appropriately, oftentimes getting them to behave as the situation warrants. He encourages people to use reason rather than emotion when they respond to difficult situations.

Tintin can be seen as a role model for children and Buddhists readers who look for examples of how to perform good deeds, speak thoughtfully, and think positively. Tintin unconsciously embodies the seven moral principles discussed previously. But while traveling around the world, he puts them on full display and employs them as a means to overcome the many challenges he faces. Tintin famously fulfills his duties by solving innumerable problems and helping people in need. No matter where he is, Tintin acts courageously, respectfully, and intelligently, offering his sincere heart in the assistance of others and in the performance of duty. Tintin goes beyond simply acting with intelligence; his behavior is evidence of true wisdom, which has morality as its centerpiece.

Suggestion

While other comic books may be a source of entertainment or used for improving literacy, the research here suggests that the stories of Tintin can also be used to teach children about moral principles. Readers can read the Tintin series for enjoyment, for improving their English and their reading comprehension skills. But, more importantly, they can look at the character of Tintin and model themselves after his good and moral behavior. As such, one suggestion to educators is to add the Tintin comic book series as an item on their literature syllabus. Treat it as any other work of art and study it for the all the qualities outlined in this study. In particular, Tintin can be a good source for teaching about morals and for addressing the main question, "what is a good man?"

References

- Benjamas, Suchatwoot. Effects of Using Comic Books as Supplementary Materials in Teaching Moral Education on Moral Concepts of Prathom Suksa Four Students. Master of Thesis: Chulalongkorn University, 1993.
- Thaewankan, Mungpanglang. Kamanit: literary techniques and Buddhist Concepts. Master of Thesis: Chulalongkorn University, 1975.
- Barbican, Center. 2005. A Young Vic Production: HERGE'S ADVENTURES OF TINTIN. <http://www.scribd.com/doc/11948002/Tintin-Resources>. 18 October, 2008.

- John, Lechner. Essay: The Genius of Tintin.
<http://www.johnlechner.com/essays/tintin.html>. 24 August, 2008.
- Jack, Andrew. “How Tintin saw red: The Cartoon-strip character’s Politically charged first trip is finally reaching a wider public, reports Andrew; [London edition]”, Financial Times. UK: London. 17 April, 1999.
- Jason, Ranker. “Using Comic Books as Read-Alouds: Insights on Reading Instruction From an English as a Second Language Classroom.”, The International Reading Association. The reading Teacher, 61(4), pp. 296–305. 2007
- Norimitsu, Onishi. “Tintin at 70: Colonialism’s Comic-Book Puppet?”. Kinsasha Journal. New York Times. 8 January, 1999.
- Philippe, Goddin in Farha, Sait. 2007. “Brussels Sprout: The Story Of Tintin.” The Wall Street Journal. New York. May 29, 2007.
- Tim, Butcher. “Herge fans in the Congo”, Journal of New Statesman. (Engl) 136 J1 30 2007. July 30, 2007.
- Suthira, Duangsamorn. “Buddhist Concepts in Modern Thai Literature”, ABAC Journal. 24 (2): 59–65; May–August, pp 59–65. 2004.
- Virginia, W. Gerde and Spencer, R. Foster. “X-MEN Ethics: Using Comic Books to teach Business Ethics”, Journal of Business Ethics. 77: 245–258 2008.
- William, Cook. “Picture post”, Journal of Newstatesman (Engl) 133 Ja 26 2004. 26 January, 2004.
- Michael, Farr. Tintin: The Complete Companion. Last Gasp publication. U.S.: SanFrancisco, March 28, 2002.

Pra Dhampidok, Prayutho. Buddha Dhama. Bangkok: Mahachulalongkorn Ratchawittayalai press, 2004.

Wittayakorn, Chaingkul. Witticism: Learning and Development. Bangkok: Saitarnpress, 2002.

Underlying Gender Bias and Conservative Views of Gender in Hillary Clinton and Sarah Palin Cartoons

Samaporn Nontpala¹

Supath Kookiattikoon²

---

¹Samaporn Nontpala is a lecturer at the Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

²Supath Kookiattikoon is an Assistant Professor at the Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

บทคัดย่อ

การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในปี 2008 แตกต่างจากการเลือกตั้งประธานาธิบดีทุกครั้งก่อนหน้านี้ เพราะมิได้เป็นเพียงแค่การแข่งขันระหว่างสองแนวคิดหลักทางการเมืองของประเทศ ซึ่งก็คือฝ่ายเสรีนิยมและฝ่ายอนุรักษนิยม หากแต่ในการเลือกตั้งครั้งนี้ชาวอเมริกันต้องคำนึงถึงเรื่องเชื้อชาติและเพศภาวะของผู้สมัครในการตัดสินใจอีกด้วย การศึกษานี้มุ่งศึกษาประเด็นหลัง คือ เพศภาวะของผู้สมัครผ่านทางการ์ตูนล้อผู้สมัครหญิงสองคน คือ นางฮิลารี คลินตันและนางซาราห์ เพ-ลิน จุดประสงค์ในการศึกษาประการแรก เพื่อศึกษาภาพผู้สมัครหญิงทั้งสองในการ์ตูนว่าสะท้อนถึงความลำเอียงทางเพศอย่างไร และอีกประการ เพื่อศึกษาแนวคิดของนักเขียนการ์ตูนเกี่ยวกับเพศภาวะ ซึ่งแสดงออกผ่านทางภาพการ์ตูน และผลจากการศึกษาพบว่ามีการนำเสนอภาพผู้สมัครหญิงทั้งสองคนที่แสดงถึงความลำเอียงทางเพศในหลายรูปแบบ ตั้งแต่การอิงทัศนคติแบบตายตัวเกี่ยวกับเพศหญิงจนไปถึงการประเมินค่าคุณลักษณะบางอย่างอย่างไม่ยุติธรรมระหว่างหญิงและชาย นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังพบประเด็นที่น่าสนใจคือ ไม่ว่านักเขียนการ์ตูนจะมีแนวความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมหรือเสรีนิยม ต่างก็นำเสนอภาพผู้สมัครหญิงทั้งสองโดยอิงแนวความคิดเกี่ยวกับเพศภาวะแบบเดียวกันคือแบบอนุรักษนิยม

ศัพท์สำคัญ: การ์ตูนล้อการเมือง, ผู้สมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดีหญิง, ความลำเอียงทางเพศ, แนวความคิดเกี่ยวกับเพศภาวะแบบอนุรักษนิยม

Abstract

Unlike all the previous US presidential elections, the 2008 election was more than a race between two major political ideologies –the left and the right. In fact, the Americans had to make more complicate decisions by weighing at least three factors–political ideology, race, and gender of candidates. Similarly, in scholarly fields, these three factors have attracted great attention. This study focuses on the last one–gender of the candidates. Political cartoons were collected to examine depictions of Hillary Clinton and Sarah Palin, first, to find how these depictions reflect gender bias, and also, to uncover cartoonists’ stances on gender used to assess these female candidates. Rhetorically analyzed, these cartoons revealed the presence of gender bias which came in different forms of treatments, from female stereotypes to different evaluations of the same characteristics in men and women. Furthermore, this study revealed a surprising finding that, whether the cartoonists were left-wing or right-wing, they shared the same assumptions of gender–they depicted Hillary Clinton and Sarah Palin from conservative views.

Keywords: political cartoons, female candidates, gender bias, conservative views of gender

Introduction

There have been attempts by women from the US major political parties to run for a US presidential nomination and for vice presidency. For example, Geraldine Ferraro was the first female Vice Presidential candidate representing the Democratic Party in 1984, and Elizabeth Dole bid for the Republican presidential nomination in 1999. However, it was unprecedented when Hillary Clinton, former First Lady and incumbent US Senator, bid for the Democratic presidential nomination in the primary election while Alaska Republican Governor Sarah Palin ran for the vice presidency in the 2008 election. This demonstrates women's great advances in the US national politics. However, it proved to be a grueling process for both candidates.

Historically, one of the challenges woman candidates have faced is that they have not had an even playing field in the mass media. For instance, Shirley Chisholm campaigning for the Democratic nomination in 1972 was given less air time than other male candidates (Braden, 1996, p. 191). A study of editorial cartoons by Gilmartin (2001) found that only 30 out of 750 cartoons or 4 percent of the 1999 presidential campaign cartoons depicted Elizabeth Dole. Likewise, Hillary Clinton, a Democratic front-runner, did not receive as much press coverage as Barack Obama (Falk, 2008).

Another type of unfair treatments is that female candidates are often criticized in the media through the use of gender stereotypes. For example, Pat Schroeder cried when announcing she would not seek the Democratic nomination in 1987 and the incident became a target of ridicules by newspapers and news magazines for weeks (Braden, p. 192) because crying is interpreted as a sign of feminine weakness.

What makes stereotypes problematic for female candidates is primarily the culturally embedded notion that politics belongs to men (Edwards, 2007; Edwards & Chen, 2000). There is a close connection between masculinity and politics to the extent that a lack of masculinity could be seen as unfit for the political sphere. Thus, femininity is often posited as the opposite of masculinity and regarded as a disadvantage for politics. It is not surprising that the first impression the voting public forms of female political candidates is that they are not viable and incompetent.

However, the hegemony of masculinity in the US politics is not thorough as it seems. Many studies have found that women are as successful as men in lower-level political races (Seltzer, Newman, Leighton, 1997, quoted in Falk, 2008). Sabato (1983), Seroka (1980), and Tidmarch et al. (1984) suggest that issues which correspond to female stereotypes, such as education and health care, are more important in local level of politics (as cited in Kahn, 1996). In contrast, issues which are perceived to be male concerns, such as foreign affairs and national security, are more important in the national-level politics. Because the United States is a superpower and its national politics is highly concerned with national security and foreign affairs, it is, thus, constructed as being very masculine.

This puts female candidates in a national level in a quandary. On the one hand, the women want to express the femininity. On the other hand, to compete in the masculine world of national politics, they would have to express masculinity. According to Kim Fridkin Kahn's study (1996), female candidates did in fact emphasize traits marked as masculine in their campaign ads 91 percent of the time. Notably, the media ignored most of that and reported it only 41 percent of the time (as cited in Falk, 2008).

One form of the media one can easily look at such gender bias and gender-related issues in politics is political cartoons. Political cartoons often work by exaggerating particular traits including masculinity and femininity. An example of this is Former Senator Margaret Chase Smith. Despite pundits' comments, which demonstrate the masculine ideals, that "She's got all that a masculine candidate has (Sherman, 2000, p. 180)," Smith was still treated with stereotypical images in editorial cartoons when she ran for the Republican presidential nomination in 1964. She was often depicted in domestic roles and represented by a domestic item such as a flowered bonnet (Braden, 1996; Edwards, 2007).

With emphasis on political cartoons depicting Hillary Clinton and Sarah Palin during their 2008 campaigns, this paper examines how both candidates are portrayed in the cartoons and how such depictions reflect gender bias. Furthermore, the differences and similarities between depictions of both candidates are compared in order to assess the cartoonists' views of the candidates.

American Political Cartoons

Political cartoons, also known as editorial cartoons, are one of the forms of political communication through which cartoonists manipulate a combination of rhetorical devices (e.g. metaphor, allusion, simile, symbolism, etc.) in conveying their messages about political events or issues of the day in this graphic form. While the news coverage generally reports factual news, political cartoons commonly express the cartoonists' "opinions about the news" (Williams, 1997, n.p.) and are "by nature, intended to entertain as

well as inform” (Carter, 2001, n.p.). However, political cartoons are not always intended to be humorous (Robertson, 1963).

In terms of effectiveness, their condensed single graphic panels require a lot less time to read than longer written pieces of news. Further, more political or editorial cartoons are available in sources, such as newspapers and the Internet, which reach a mass audience. Because of these advantages and the cartoonists’ visual rhetorical techniques, political cartoons can be influential in shaping or changing the public opinion.

Since American politics has been distinctively divided into two main orientations, liberal and conservative, the left and the right, or Democratic and Republican, this distinction has also been apparent in American political cartooning. Lordan (2006) asserted that American political cartooning has swung back and forth between the left and the right leanings, and since the second half of the twentieth century, most cartooning has leaned towards the left, paralleling the mainstream media which target more liberal audiences in urban areas than the conservatives in the rural. Additionally, historian Roger A. Fischer gave another explanation of the leftist cartooning that “One need not to be a political liberal or radical to be a creative cartoonist,... By its very nature, however, the editorial cartoon works best as a vehicle for irreverent iconoclasm and wry satire, not as a sanctifier of the status quo or patriotic icons” (as cited in Lordan, 2006, p. 96).

Gender Stereotypes and Presidential Campaign Cartoons

Because there is a link between masculinity and the country’s

major concerns, ideal masculine traits are important for presidency in American politics. Projecting an image of the opposite could demean the candidates' leadership, as noted by Edwards (2007), "ascribing female characteristics to a male candidate is a reliable way to debunk his suitability for the presidential office" (p. 250). Addressing Bill Clinton as "William Clinton Rodham" in the Don Wright cartoon is an example of a reflection of the association of the loss of power with feminization (Miller, 1996). In addition, Edwards' study (n.d.) on masculinity in presidential campaign cartoons from 1988 to 2008 found that, with references to female characteristics, women's clothes, belongings, and roles or activities were usually used to feminize male candidates. For instance, Geraldine Ferraro's growing in stature seemed to make Walter Mondale (the 1984 Democratic presidential candidate) appear weaker, and cartoonists translated this into their reversing gender roles—Ferraro in a male pant suit and Mondale a skirt (Miller, 1993).

Female stereotypes demean both male and female political candidates or office holders, and portrayals of reversing roles are not advantageous to female candidates either. The mass media portrayal of Hillary Clinton's masculinity has considerably received scholarly attention. However, before the 2008 presidential campaign, almost all of these studies examined her roles of First Lady and a wife. And those studies suggest that projecting a masculine image did certainly not benefit any First Ladies. During her time as First Lady at the White House, Hillary was often symbolically depicted in cartoons as the non-elected but real power supervising the executive work while Bill Clinton, the elected president, was seen as being emasculated by such a deed of Hillary (Templin, 1999). Her image

as the unelected president was enormously criticized since it was seen as a threat to or violation of norms where there was a divide between the male domain (politics) and female domain (domestic) (Edwards, 2007; Templin, 1999).

Methodology

Hillary Clinton cartoons collected were drawn by various professional American cartoonists and published throughout the 2008 US primaries and caucuses (from Jan 1 – June 30, 2008). Sarah Palin cartoons collected were published from the day she was announced as John McCain's running mate to the end of the election month (August 29 – November 30, 2008). The sample was collected from two continuingly active and updated online sources. The first one was a database of political cartoons, former American Association of Editorial Cartoonists president Daryl Cagle's The Cagle Post Cartoons & Commentary at <http://www.caglepost.com/ticker.aspx>. The other source was Daniel Kurtzman's galleries of Hillary Clinton and Sarah Palin cartoons at <http://politicalhumor.about.com>. These sites featured cartoons of various American cartoonists with a wide range of styles and political perspectives. This helped reduce tendency towards liberal and conservative views approximating the Democratic and Republican views of both candidates' parties. Further, with their unlimited numbers of cartoons posted per day or per cartoonist, these sites could yield more cartoons than the same number of newspapers of the same period of time, and thus resulted in adequate sample for the analysis. In addition, most of the works appearing on these sites were also available in printed newspapers.

The sample from the two sources yielded 273 cartoons of Hillary Clinton and 155 cartoons of Sarah Palin. Hillary Clinton cartoons collected were published during a period of 6 months, from January 2008 in which the first Democratic primary took place to June 2008, the last month of her campaign. Sarah Palin cartoons were published during a period of 3 months, from August 29, 2008, when she was announced as John McCain's running mate to November 30, 2008, the end of the election month. Thus, Hillary Clinton's campaign lasted about two times longer than Sarah Palin's. Similarly, there were about two times more Hillary Clinton cartoons than Sarah Palin cartoons. Therefore, both candidates seemed to get equal attention from cartoonists.

To identify depictions of gender stereotyping and gender reversals, this study rhetorically analyzed the cartoons by utilizing the following:

1) literary and visual rhetorical devices, focusing especially on metaphor, hyperbole/exaggeration, satire, irony, allusion, symbolism;

2) additional, specifically visual rhetorical devices categorized by Medhurst and DeSousa: the use of line and form, the relative sizes of objects, parodies of physical features, placement of figures within frame, relation between text and images, visual montage;

3) Medhurst and DeSousa's inventional topoi: political commonplaces, political figures' personal character, transient non-political situations, allusions.

Some rhetorical categories may overlap. For example, allusion is both a rhetorical device and one of Medhurst and DeSousa's inventional sources; exaggeration is not only categorized as a rhetorical device but also part of Medhurst and DeSousa's graphic elements of rhetorical

style—the relative sizes of objects, parodies of physical features. This overlapping does not affect the findings of the present study.

Then the cartoonists' views of the two candidates were assessed to find out the underlying notions of gender affecting their cartooning of both candidates.

Results and Discussion

1. Gender Stereotypes in Depictions of Sarah Palin and Hillary Clinton

This study found the use of gender stereotypes and gender reversal in depictions of both Sarah Palin and Hillary Clinton.

1.1 Women and traditional roles

Palin was mostly caricatured as a young, attractive, and supportive or cooperative running mate and candidate. She most often wore a skirt, and when she did not, she still looked sexy in tight clothes and with an emphasis on her good figure. Often, she was portrayed as a beauty queen smiling and wearing a banner and crown.

However, Palin seemed to benefit as a woman candidate from her beauty and fulfillment in her proper gender roles only to some extent since they also subjected her to stereotyping. One of the stereotypes implied was that women are suitable for or belong to domestic roles. For example, a cartoon by Horsey (Fig. 1), which depicted Palin as Miss Wasilla wearing a military helmet and holding a gun and her infant son—an armful of responsibilities—simply showed that she could manage both public and domestic duties. However, the

beauty contest metaphor and the exaggeration of her smile demean her as a serious candidacy. Thus, the cartoon ironically provoked readers to question whether she could really be a commander in chief. Also, in a cartoon titled, “The Palin Example,” depicts a messy moment of a family of six—a husband and wife, and their four kids (Fig. 2). The wife who has just come back from work is handling with three little kids crying and screaming and a teenage son while the husband wearing a T-shirt with the texts, “McCain–Palin,” is sitting in front of the TV nagging his wife. He complains to his wife that she does not have time to rub his neck, fetch him a beer, and trim his toenails while Palin can even “raise five kids, skin a moose, run the entire state of Alaska and still find time to run for vice president.” The cartoon seemed to urge the readers to question whether she would really be able to keep balance between her political and domestic roles, especially when she had an infant son who needed special care.

Similarly, Hillary Clinton was depicted with domestic stereotypes. In a cartoon titled, “Coffee, Tea, or Hillary,” cartoonist J.D. Crowe alluded to the Mad Tea Party in “Alice in Wonderland,” to depict Hillary as young, pretty, cheerful, and caring Alice offering her guests more tea (Fig. 3). Compared to most of the depictions of Hillary in the cartoons studied, this is an unusual ways of depicting her—both in appearance and role. Furthermore, the meeting portrayed in the cartoon seemed to be more like the First Lady’s tea party and this contradicts the caption at the top of the frame which reads, “Hillary’s foreign policy experience: at the table during major national security decisions.” The intended message of the cartoon is twofold. First, the cartoon responds to Hillary’s lies concerning the trip to Bosnia

when she was First Lady. Second, it makes a commentary that the U.S.' foreign affairs are men's job and women just thinks they have experience in men's jobs despite the fact that they do not even know what exactly those jobs are about. For example, foreign affairs are not simply about taking trips abroad; rather it deals with making important decisions which could bring about peace or wars. Therefore, the cartoonist apparently relied on the stereotypical notion that women belong to the domestic sphere.

Another example of a cartoon depicting Hillary in unusual way is a cartoon by Mike Lane (Fig. 4). In the cartoon, Hillary and Bill Clinton dubbed "Billary" are placed in a scratch-and-dent outlet, and she is in a long dress with a flower-like pattern. Whether the words, "scratched," and "dented," were used to demonstrate her depiction as being very feminine or vice versa, they demeaned her competency.

Moreover, Hillary Clinton's role as a wife was mocked in some cartoons. However, she was portrayed as a different stereotype—a failed wife. The cartoons titled, "It's Over for Hillary," and "Hillary 3 AM Phone Call," mocked Hillary Clinton's campaign advertisement widely called by its tag line, "Who Americans want answering the phone at 3 a.m." In these cartoons, Hillary was depicted as being in bed or wearing pajamas and making or answering a phone call at 3 a.m. The former (Fig. 5) depicts Hillary answering a phone call at 3 a.m. and Bill sitting on the other side of the bed (in the background) turning away. In the latter (Fig. 6), Hillary, old and unattractive, makes a wrong phone call at 3 a.m. to Osama Bin Laden, instead of Bill who she wants to come home. On the one hand, she was portrayed in the way that showed the ex-First couple's relationship and

Hillary's failure as a wife. On the other hand, like the cartoon depicting Hillary as Alice at the Mad Tea Party, these cartoons demeaned her candidacy. First, they reminded readers of the expected role of a woman as a wife. Second, they pointed out that this stereotypical role as a wife made Hillary unsuitable for politics since she would have to deal with her personal affairs when she was needed to deal with foreign affairs.

In sum, cartoonists tended to rely on a stereotype that women are expected to be feminine and belong to the domestic sphere to demean Hillary's competency.

1.2 Women with beauty, but no brains

Often, beauty contestants are viewed as women with beauty but not intelligence. Palin, a former beauty queen, is not an exception.

Cartoonists focused as much on Sarah Palin's perceived lack of intelligence as her physical beauty; her physical attractiveness was usually connected to her perceived lack of intelligence. Smile, one of her most distinctive features rendering her carefree, cheerful, naïve, and attractive, played an important role in rendering her as an intellectual lightweight. She appeared to be smiling foolishly in most of her cartoons, regardless of the situations she was in. In a cartoon by John Cole (Fig. 7) depicted Palin in a beauty pageant dress and being introduced by an MC as "Miss Understands." Moreover, the top of her head is cut open and stuffed full with pieces of papers labeled "Military," "Budget," "Diplomacy," "Foreign Policy," "Economy," "Energy," "Taxes," "Fiscal Policy," and "Etc." Further, with her eyes barely focusing, she is smiling and waffling about those issues. The remark showed her lack of full understanding and knowledge about them.

Similarly, in the cartoon, “Lipstick on a Pygmalion,” cartoonist Cagle used items such as a long dress, hat, and a basket of flowers to portrayed Palin (Fig. 8). Appearing as being pretty and very feminine, Palin is not able to repeat a simple phrase after her Republican advisor.

Unlike Palin, none of the cartoons studied attacked Hillary Clinton in terms of her intelligence. In fact, she was mostly portrayed as a tricky competitor. However, her physical appearance was heavily attacked since she was mostly depicted as being old and unattractive, or even scary in some cartoons. This will be elaborate later in the paper.

1.3 Women and seductiveness

Not only Palin’s physical beauty was linked to a lack of intelligence but together with her supportive or cooperative persona, it was also linked to seductiveness—another female stereotype. She was depicted as manipulating her physical attractiveness to succeed or advance in her political career. For example, the cartoon, “Sarah Gives Rush a Rush,” depicted Palin kissing Rush Limbaugh, an influential American conservative radio host while McCain is standing behind her and smiling approvingly at her.

Furthermore, McCain was often depicted as treating Palin as if she was his mate. Another example of sexualization of Palin was in the cartoon, “McCain Change of Clothes,” (Fig. 10). The cartoon was divided in to 2 panels. In the left panel, McCain in a dark suit labeled “EXPERIENCE” is looking at himself thinking, “Stodgy old suit...Think I’ll go...” Then in the right panel, McCain and Palin are portrayed as a couple. A caption on the top reads, “CHANGE!” and

McCain wearing a hat, sunglasses, T-shirt, a pair of striped shorts, bracelet, and sandals puts his arm around Palin's shoulder smiling at her. As usual, Palin's sexiness was emphasized. She wears a tight striped blouse and a mini tight skirt grinning broadly and looking romantically at McCain whose T-shirt is labeled, "I'm with," and an arrow shape under the text pointing to Palin. This cartoon might be suggesting that, instead of Palin's ability, McCain was influenced by Palin's physical beauty in choosing her as his running mate.

However, sexualization in the depictions of Palin was not as harsh as it was in the depictions of Hillary which portrayed her as a prostitute. Hillary's political persuasion in order to win the race was viewed as prostitution. In the cartoon, "Hillary experience," her almost two decades' experience in politics was not praised but played down by being represented as the number of her clients she had serviced (Fig. 11). Further, each of those clients was marked with a scandal suggesting her involvement in politics was not the evidence of her leadership but the one of her unethical deeds instead. Also, in Wolverton's "Pandering Hillajohn," Hillary's (and McCain's) "gas tax holiday" proposal was criticized by the cartoonist as pandering for votes and represented as seduction of a prostitute—a sexist stereotype connecting women to seduction (Fig. 12).

2. Gender reversals

As mentioned earlier, the US is a superpower and its national politics is highly concerned with national security and foreign affairs, so it is constructed as being very masculine. As a political candidate, especially for a national post, Hillary Clinton was put in a quandary.

She had to prove that she was competent and tough as men, and she had long been known for her expressions of masculinity. However, how Hillary was portrayed in the cartoons studied revealed that toughness was not assessed the same way in men and women. Rather, it was unfavorably viewed in women.

Hillary was mostly depicted as being ambitious, assertive, strident, untrustworthy, and inconsiderate. When she appeared with Obama, she was portrayed as the attacker, villain, devil, and loser while Obama the victim, hero, and winner. As a couple, she usually took the superior role commanding her husband Bill Clinton. Here she was not only portrayed as trying to win votes but also competing to be as tough as her male counterparts.

As Hillary presented herself as tough and competitive, she seemed to be viewed as losing her femininity. She was portrayed as from being an angry, ugly, old woman to a failed wife, an aggressive monster, and to a manly-looking figure. In the cartoon, “Hillary Refuses to Quit,” cartoonist John Cole used a battle metaphor to depict Hillary as a stubborn black knight, which alluded to the movie *Monty Python and the Holy Grail* (Fig. 13). In the scene, a black knight is fighting with King Arthur who chops off his right arm and both of his legs, but he is overconfident and refuses to give up. Similarly, Hillary is depicted as the black knight who is overconfident and refuses to give up when her rival chops off her arms and legs. The scene implies that Hillary is not going to win and that she does not seem to realize it and insists to fight until the end of the primaries.

In terms of her appearance, her hair was mostly covered by a helmet and her arms and legs were chopped off, so only the text “HRC” on her armor was explicitly indicative of her. Though the

stubbornness reflected through her speech “ ‘Tis but a scratch!” could also help readers recognize her, her physical appearance which was more unique to her than a general characteristic like stubbornness should be a primary account readers rely on in identifying her. However, the cartoonist seemed to ignore that and caricatured her as less like her, which means her femininity she could possess through her appearance was also eliminated.

Consequently, Hillary’s toughness was viewed rather as a threat and thus punished. Punishments for losing her femininity were reflected through both negative male and female images. Allusions to male figures outnumbered those to female figures in the portrayals of Hillary. To portray her as a tough combatant, the cartoonists could have alluded to heroic icon Joan of Arc, for example. Interestingly, it seemed that none of the cartoonists found Hillary’s playing politics tough as positive or brave and glorious as Joan of Arc. In fact, the cartoonists tended to compare her to monsters, or villainous, evil, male figures. This reflected gender bias in a form of a rejection of heroines. In other words, only men’s heroic deeds counted while masculinity or toughness in women was considered evil. This further suggested a traditional notion that toughness was a male characteristic.

Also, Hillary was penalized through negative female images. For example, her success in the primaries was not praised. Instead, in the cartoon “A Delivery for Hillary” by Michael McParlane, Hillary was depicted as a corpse-like mother of triplets of the same look as her (Fig. 14). This suggested that as Hillary became as competitive as her male rival, she also lost her humanity. Moreover, her crying scene before her victory in New Hampshire was referred to in some

cartoons as a witch, which thus implied that her campaign strategies were witchcraft. Therefore, the displays of her masculine behavior put her in trouble, and here she was demonized. This suggested the cartoonists' view that for women to lose their femininity was to lose their humanity as well.

Like Hillary, Palin tried to project herself as a tough woman by describing herself as a hockey mom and a pitbull with lipstick. Moreover, her gun-toting or her interest in moose hunting was touted as her toughness. However, cartoonists just found that as another source for ridicule.

Adam Zyglis' cartoon titled, "Sarah Palin Pansuit," mocked Palin (or her campaign's) attempts to present her as being tough (Fig. 15). Palin wears a pantsuit (which reminds readers of Hillary) with big campaign buttons and McCain try to convince a vote of a Hillary supporter by asking her to "look past the buttons, and behold, a pantsuit..." In other words, McCain is trying to convince the voter that Palin is tough, and maybe as tough as Hillary, and thus could be a commander in chief.

Additionally, in a cartoon by Bob Eaglehart, McCain is giving a speech and Palin in a pantsuit is standing next to him saying, "Oh I used to be a man!" This same transgendered theme reoccurred in David Fitzsimmon's cartoon titled, "George W. Palin." It depicts Palin as a transgendered version of George W. Bush. In the cartoon, Bush gives himself a makeover—making Palin's updo hairstyle and putting on glasses and make-up—and becomes Palin.

Therefore, the underlying gender bias also came in the form of unfair assessments of the same characteristics in men and women. Neither Hillary's nor Palin's toughness was assessed the same way

as toughness in men. Being too masculine, Hillary was penalized by negative depictions. But trying to appear tough with gun-toting and fierce-sounding self-describing, Palin was still not perceived as a commander in chief.

3. Cartoonists' Views of Gender and Cartooning of Female Candidates

According to the descriptions of depictions of Hillary Clinton and Sarah Palin, both female candidates received criticism though they conformed to their political concepts of gender. Surprisingly, Palin was seldom value her domestic roles. Cartoons which portrayed her in a more positive way chose to highlight her popularity and growing media attention rather than her conservative gender and family values. Conversely and surprisingly, cartoons, such as those depicting Hillary and Obama, which were assumed to be left-leaning, were extremely critical of Hillary's display of her political concept of gender. This suggests that, whatever political views the cartoonists hold, they would still find Hillary problematic. The cartoonists, regardless of their political leanings, based their expectations of these women's gender roles on their sex. In other words, women are supposed to be feminine, the role of which is confined to the domestic sphere –unmistakably conservative ideas of gender.

The use of gender stereotypes in Hillary and Palin cartoons might reflect political cartoons' nature –satirical humor. Apparently, satirical humor of the cartoons studied was mostly rendered by criticism constructed by the heavy use of gender stereotypes. However, a few cartoons portraying Sarah Palin's sudden rising popularity were clear

evidence of a possible way in which a cartoon can be both humorous and critical. Surprisingly, there were few of cartoons employing such non-stereotypical gender portrayal strategy. Thus, gender bias which was motivated by the underlying conservative views of gender might account for why the cartoonists chose to rely heavily on gender stereotypes instead of the alternative strategies previously mentioned to construct criticism and humor.

To sum up, political cartoonists, whether left-wing or right-wing, exploit female candidates' gender as an easy target for critique and humor. What is crucial to realize, however, is that regardless of a given cartoon's political leanings, gender depictions are based on very conservative notions of gender and traditional gender roles. This is surprising, especially in the context of left-leaning cartoons, since progressive ideologies are assumed to be far more acceptable of gender equality.

Conclusion

Though the American politics was more open to women and even two female candidates made their ways closer to the presidency and vice presidency in 2008 than their predecessors, both candidates were still affected by conservative gender assumptions which thrived in a form of gender bias. Analyzing rhetorical and visual devices employed in editorial cartoons depicting Hillary Clinton and Sarah Palin, this study found that gender bias in these cartoons came in different forms of treatments, from female stereotypes to different evaluations of the same characteristics in men and women.

More surprisingly, this study also uncovered the cartoonists' shared ideology underlying their cartooning; that is, whatever political camp the cartoonists lean towards, they assessed Hillary Clinton and Sarah Palin from conservative views. When comparing how the cartoonists' conservative views affected Clinton and Palin, it was even more unfair for Clinton since she was attacked even by left-leaning cartoons.

Given that the political cartoons in this study were collected from online databases featuring works of cartoonists of a wide range of backgrounds, such as age, gender, religious belief, and political ideology, it is interesting to find the American conservative assumptions of gender dominating among these many different cartoonists.

This may lead to conclude that though American contemporary cartooning, as suggested by Lordan (2006), leans towards a liberal perspective, a conservative notion of gender seems to come into play when it comes to assessing political candidates, which proved to be grueling for both Hillary Clinton and Sarah Palin.

References

- Braden, M. (1996). *Women politicians and the Media*. Lexington, KY: University Press of Kentucky. <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=63039039>. November 12, 2008
- Carter, M. J. (2001). "Strengths of the Editorial Cartoon", *Canadian Political Cartoonists Offer Perspective*. http://www.geocities.com/mic_control/cartoon2.html. Mar 27, 2008.
- Edwards, J. (2007). "Drawing Politics in Pink and Bl", *PS: Political Science & Politics*. 40 : 249–53.

- Falk, E. (2008). Women for president: Media bias in eight campaigns. Urbana : University of Illinois Press.
- Gilmartin, P. (2001). “Still the Angel in the Household: Political Cartoons of Elizabeth Dole’s Presidential Campaign:”, Women & Politics. 22(4), 52.
- Kahn, K. F. (1996). The political consequences of being a woman: How stereotypes influence the conduct and consequences of political campaigns. New York: Columbia University Press.
- Robertson, S. V. (1963). A Content Analysis of Political Cartoons. Master’s thesis, American University, Washington D.C. Dissertations & Theses: A&I database. (Publication No. AAT 1300537). October 22, 2008.
- Sherman, J. (2000). No place for a woman: A life of Senator Margaret Chase Smith. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. Questia database: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=29158581>. November 14, 2008.
- Williams, J. W. (1997). “Moles and Clowns: How Editorial Cartoons Portrayed Aldrich Ames, Harold Nicholson and the CIA”. <http://ist.msu.edu/cgi-bin/wa?A2=ind9709c&L=aejmc&T=0&P=1643>. April 5, 2008.

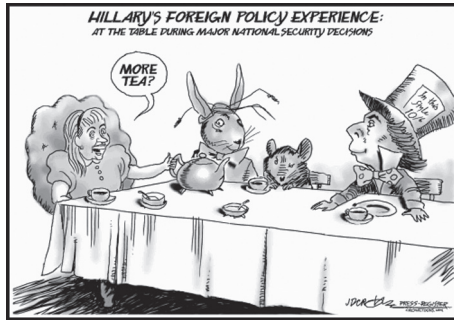
Appendix of Cartoons

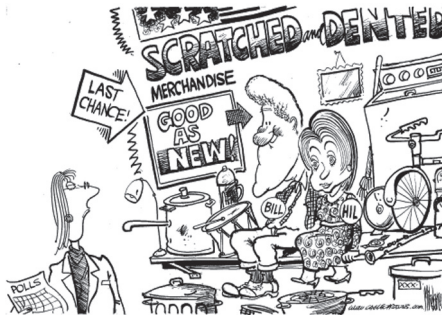
Figure 1 David Horsey, “Interesting Choice,” *Seattle Post-Intelligencer*

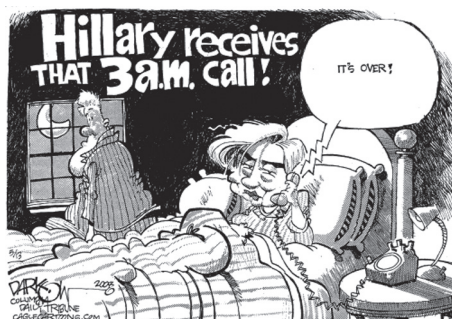
Figure 2 David Fitzsimmons, “the Palin Example,” *The Arizona Star*, September 11, 2008

Figure 3 J.D. Crowe, “Coffee, Tea or Hillary,” *Mobile Register*, March 24, 2008

Figure 4 Mike Lane, “Scratched and Dented Billary,” *Cagle Cartoons*, April 15, 2008

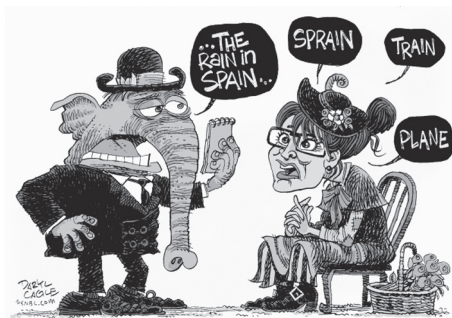
Figure 5 John Darkow, “Its Over For Hillary,” *Columbia Daily Tribune*, May 5, 2008

Figure 6 J.D. Crowe, “Hillary 3 AM Phone Call,” *Mobile Register*, March 4, 2008

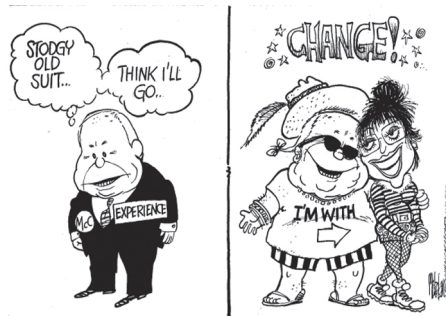
Figure 7 John Cole, “Palin Interviews,” *The Scranton Times-Tribune*, September 26, 2008

Figure 8 Daryl Cagle, “Lipstick on a Pygmalion,” *MSNBC.com*, September 16, 2008

Figure 9 Mike Lane, “Sarah Gives Rush a Rush,” *Cagle Cartoons*, August 29, 2008

Figure 10 Mike Lane, “McCain Change of Clothes,” *Cagle Cartoons*, September 10, 2008

Figure 11 Gary McCoy, “Hillary Experience,” *Cagle Cartoons*, March 3, 2008

Figure 15 Adam Zyglis, “Sarah Palin Pantsuit,” The Buffalo News, August 29, 2008

